

KÜLTÜR BAKANLIĞI
Yayınları: 256
Kültür Eserleri: 14

Ali Rıza YALMAN (YALKIN)

CENUPTA TÜRKMEN OYMAKLARI I

Hazırlayan:
Sabahat EMİR

ANKARA 1977

KÜLTÜR BAKANLIĞI
Yayınları: 256
Kültür Eserleri: 14

ALİ RIZA YALMAN (YALGIN)

CENUPTA TÜRKMEN OYMAKLARI

I

Hazırlayan
Sabahat EMİR

ANKARA 1977

Kültür Bakanlığının 21/7/1977 tarih ve 144 sayılı kararıyle birinci defa olarak 30.000 adet basılmıştır.

MİLLÎ EĞİTİM BASIMEVİ — İSTANBUL 1977

Millî kültür çalışmalarımızda rehber edinilen temel ilke, Atatürk'ün "Türkiye Cumhuriyetinin temeli kültürdür" sözüdür.

Bir milletin hayatında o milletin, millî varlığının, özünden bir şey kaybetmeksizin korunmasında ve geliştirilmesinde, bütün unsurlarıyle kültürün, ihmale gelmez, vazgeçilmez çok önemli bir yeri ve değeri vardır.

Dilimiz, edebiyatımız, tarihimiz, dinimiz ve inançlarımız, sanatımız, folklorumuz, örf-âdet ve ananelerimiz, Türk milletinin bütün fertlerini kaderde, kıvançda ve tasada ortak yapan duygu,düşünce ve ülkülerimiz ile bizi diğer milletlerden ayıran kültürümüz; bu öze duyguya, ruha ve inanca bağlı ve sadık kalmak şartıyla, başka kültürlerle ilişkiler içinde bulunmak, onlardan da bazı değerleri almak suretiyle devamlı bir gelişme ve yenilenme içindedir.

Bu görüş ve anlayışla, Kültür Bakanlığınca, "Dünya Edebiyatından Seçmeler" Dergisi ile "Tercüme Eserler" serisinin yayımına başlanmıştır.

Böylece, çağdaş kültür, sanat ve edebiyat anlayışının, zamanında milletimize duyurulması ve aktarılmasının; genel dünya kültürü içinde milletimizin düşünce ufkunun genişletilmesi, insanlığın ortak değerlerinin ve özelliklerinin milletimize tanıtılması ve bunlardan yararlanılmasının kolaylaşacağına inanılmaktadır.

"Millî kültürün her çığırda açılarak yükselmesini, Türkiye Cumhuriyeti'nin temel dileği olarak temin edeceğiz". Millî kültürümüzü çağdaş medeniyet seviyesine çıkaracağız" diyen Atatürk'ün isteğinin ve görüşlerinin de bu gibi çalışmalarla daha hızlı bir şekilde gerçekleşeceği inancındayız.

Ayrıca tercümeler yoluyla kendi öz kültür ve sanatımızı, bizi var eden değerlerimizi diğer milletlere tanıtmayı, sevdirmeyi çok gerekli ve yararlı buluyoruz.

Dünü bugüne yetiren ve bağlayan, bugünümüzün değerlendirilmesinde ve geleceğe ışık tutmasında devamlı ve kalıcı etkileri olan düşünce, kültür ve sanat eserlerinin; çocuğu, genci ve yetişkiniyle bütün Türk Milletinin okuma isteğini ve zevkini geliştireceğini ve artıracağını umuyoruz.

Özellikle gençliğimizin, bu gibi eserlerle; iyi - kötü, yararlı - zararlı, doğru - yanlış, haklı - haksız gibi millî ve milletlerarası değer hükümlerini daha çabuk geliştireceklerine; bu suretle millî ve mânevî değerlerimizle bağdaşmayan yıkıcı, bölücü, bozguncu cereyanlara kapılmayacaklarına inanıyoruz.

Bu düşünce ve görüşlerimizin gerçekleşmesi ümidi ile eserlerin milletimize yararlı olmasını diliyorum.

Avni AKYOL
Kültür Bakanı

İÇİNDEKİLER

İKİNCİ KISIM

2 — BULGAR DAĞINDA VE YÜRÜKLER ARASINDA

Anadolu'nun bâzı bölgelerinde kısmen göçebe hayatı geçiren ve kısmen toprağa yerleşmekle birlikte, hâlâ, eski aşiret geleneklerini koruyan Türkmenler hakkındaki bilgimiz, yok denecek kadar azdır. Halbuki yalnız memleketimizin bu günkü halini öğrenmek için değil, Türk tarihine ait bir çok meseleleri daha iyi anlayabilmek için de bunlar hakkında etnografik tetkiklere şiddetle ihtiyacımız vardır. Bâzı batı tetkikçileri tarafından bu hususta yapılmış çok hudutlu ve çok yanlış bir takım tetkiklerin bile ilim âleminde nasıl büyük bir ilgi ile karşılandığı düşünülürse, Anadolu'da yaşayan genç araştırıcılarımızın bu meseleler üzerinde çalışmayı neden bu kadar ihmal ettikleri anlaşılamaz.

Senelerden beri güneydoğu Anadolu'nun folklor ve etnoğrafyasına ait ve bilhassa şahsî gözlemlerine dayanan kıymetli tetkikler yayınlayan Ali Rıza Bey, bu yeni eseriyle de, Anadolu gençliğine güzel ve kıymetli bir çalışma örneği vermiş oluyor. Kendisini tebrik ederken, halkevlerinin sinesinde toplanan aydın Anadolu gençlerinin bu feyizli yolda kendisini takip etmelerini temenniden kendimi alamıyorum.

Köprülüzade Mehmet Fuat

ALİ RIZA YALGIN
ve
CENUPTA TÜRKMEN OYMAKLARI

Halkın vicdan ve hafızasındaki manevî değerleri araştıran bir ilim olarak tarif edebileceğimiz Folklor, bir milletin manevî hayatını diri tutmağa vesile olduğu gibi; tarih, edebiyat, sosyoloji, psikoloji, filoloji gibi ilimlere de malzeme veren çok zengin bir hazinedir.

Bizde 1890'dan itibaren başlayan folklor araştırmaları, temelleri millî kültüre dayanan Cumhuriyet idaresi döneminde büyük bir hız kazanmıştır. Yeniden var olma ve dirilme yıllarında büyük bir insan ve memleket sevgisiyle geliştirilen bu araştırmalar, Türk Folklor Kurumu ile Millî Eğitim Bakanlığı'na bağlı Millî Folklor Enstitüsü'nün kurulmasıyla daha metodlu, daha ilmî, daha geniş bir çalışmaya yönelmiştir.

Folklor, sadece ürünleri tesbit işi değildir; aynı zamanda yaptığı işi anlama, sevme, gözleme ve tarafsız değerlendirme işidir. Folklor aşk ister, sabır ister, anlayış ister, fedakârlık ister. İşte, bütün bu vasıfları kendisinde taşıyan Ali Rıza Yalgın, yaptığı çalışmalar ve bilhassa "Cenupta Türkmen Oymakları" isimli eseriyle Türk folkloruna ışık tutan örnek kişilerden biri olmuştur.

İlk soyadı kanunu çıktığında Yalman soyadını kullanıp sonra bu soyadını "Yalman-Yalgın" olarak değiştiren Ali Rıza, 1888 yılının Ekiminde Selânik'in Usturumca kasabasında doğdu. İlk tahsilini orada yaptıktan sonra, İstanbul Muallim Mektebi'ne girmiş ve oradan mezun olmuştur. Başta Mersin ve Tekirdağ olmak üzere çeşitli okullarda ilkokul öğretmenliği ve

müdürlük yapan Yalgın, daha sonra Konya'da, Dörtyol'da ve Gaziantep'te ilköğretim müfettişliklerinde bulunmuştur. Bir bilim adamından çok bir gönül adamı olan Yalgın, yaradılış bakımından tam bir folklorcuydu. Mesleği gereği dolaştığı Anadolu halkının yaşayış biçimleri, gelenek ve göreneklerivle çok yakından ilgilenmiş ve bu ilgi onu kendiliğinden folklor çalışmalarına itmiştir. Bu çalışmalarını Konya'da yayınlanmakta olan "Babalık" gazetesinde yayınlamıştır. Bu çalışmalar arasında ünlü saz ve halk şâiri Karacaoğlan'ın hayat ve eserlerinden bahseden yazı serisini anmak mümkündür. Öyle ki, bu seri ünlü saz şâirimiz hakkında yapılan ilk ciddî araştırmadır denilebilir; daha sonraları bu araştırmalar Karacaoğlan üzerinde yapılan incelemelere geniş çapta kaynak olmuştur.

1933 yılında Adana Müzesi Müdürlüğü'ne tayiniyle beraber folklor araştırmalarına daha büyük bir hevesle sarılan Ali Rıza Yalgın, yalnız bu çalışmalarla kalmamış; çevresindeki gençlere de daima folklor sevgisi aşılamağa önem vermiştir.

Yalgın, 1940 yılına kadar ayağında çarığı, içinde gürül gürül memleket sevgisiyle yılmak, usanmak bilmeden Torosları karış karış, oba oba dolaşmış; Yörüklerin yaşayış, âdet, gelenek ve göreneklerini büyük bir azimle inceleyerek buraya ait etnoğrafyayı şekil ve fotoğraflarla tesbit etmiş ve bunları "Cenupta Türkmen Oymakları" isimli eserinde toplamıştır.

"Cenupta Türkmen Oymakları" folklor tarihimizin en ilgi çekici eserlerinden biridir. Muhtelif tarihlerde beş cilt halinde yayınlanan bu eser, Yalgın'ın çalışmaları gibi dağınık uslûbuyla onun sevgi dolu gönlünden Güney Türkmenlerinin hayatına

tutulan bir aynadır. Halk cevherini pırıl pırıl ortaya seren renkli ve sıcak anlatışıyla yazar sanki okuyucusunu da kendisiyle birlikle Torosları dolaştırır, Türkmenler arasında yaşatır, onun ruhunu dağ insanının saf ruhuyla eş kılar.

Eserin orjinalinde bir çok uslûp ve gramer hataları vardır. Bunu herşeyi olduğu gibi, gelişigüzel anlatıverme alışkanlığında olan değerli folklorcunun heyecanına ve dağınık çalışmayı itiyad edinmesine yorumlayabiliriz. Ancak, diyebiliriz ki, konusuyla bu derece bütünleşmek pek az araştırmacının harcıdır.

Ali Rıza Yalgın, 1940 yılında Bursa Müzesi Müdürlüğü'ne tayin edildiği sırada, burada Etnoğrafya ve Folklor Müzesi kurmuştur. 1944'te Ankara Müzeler Genel Müdürlüğü'nde görev almış, ancak beş yıl sonra (1949 da) tekrar Bursa Müzesi Müdürlüğü görevine dönmüştür. 1950 yılında emekliye ayrılan, İstanbul'da Tuzla'ya yerleşen Yalgın'ın en büyük arzusu çalışmalarını otuz fasikül halinde bastırmaktı. Hep bu arzu içinde emeklilik günlerini yazmak, muhtelif gazete ve dergilerdeki yazılarını da toplamakla geçirmiştir.

1960 yılının ekiminde hastalanan değerli folklorcu, o sıralarda yüzbaşı olan oğlu tarafından Eskişehir'e götürülmüş ancak, hastalığını yenemeyerek 1 Kasım 1960'ta 73 yaşında iken ölmüştür.

Başta Ülkü, Çınaraltı, Babalık, Etnoğrafya, Türk Folklor Araştırmaları dergilerinde birbirinden ilgi çekici tefrikalar yayınlayan ve folklor sevgisinin yayılmasında büyük payı olan Yalgın'ın basılmış eserleri şunlardır:

a) Cenup'ta Türkmen Oymakları (5 cilt) *

1. Cilt-İst. 1931-32, Burhanettin Matbaası,

---

* Yazarın yayınlamayı düşündüğü 6. ve 7. ciltler yayınlanmamıştır.

2. Cilt-Ank. 1933, Hâkimiyeti Milliye Matbaası

3. Cilt-Ank. 1933, Hakimiyeti Milliye Matbaası

4. Cilt-Adana, 1934, Türksözü Matbaası,

5. Cilt-Adana, 1939, Türksözü Matbaası;

b) **Toroslarda Karatepeli Bölgesi, Yurt ve Etnoğrafya,** *Ankara, 1950, Ulus Basımevi (CHP Halkevleri Yayınları kılavuz kitapları)*

c) **Cenupta Türkmen Çalgıcıları,** *Adana, 1940, Seyhan Basımevi.*

ç) **Çukurova Halk Terbiyesinde Avcılık,** *Adana, 1937.*

d) **Anadolu'da Türk Damgaları, Uludağdan Toroslara,** *Bursa 1934, Halkevi Neşriyatı.*

e) **Oğuz Pehlivan,** *Tarsus gazetesinde tefrika, 3 Kasım 1927,*

f) **Karacaoğlan,** *Tarsus gazetesinde tefrika, 16. 3. 1928,*

Ayrıca, Bursa'da bulunduğu yıllarda buraya ait folkloru derleyen Ali Rıza Yalgın'ın kapitülasyonların Osmanlılar devrinde Türklere verdiği zararı anlatan "İzmir'de Doğan Güneş" isimli bir de okul piyesi vardır. Öte yandan, Yalgın, Mersin'de bulunduğu sırada, "Bilgi" isminde bir dergi çıkarmışsa da birkaç sayıdan sonra kapanmıştır.

Bu eseri okuyucularımıza sunarken temennim; gittikçe artan bir memleket ve milet sevgisi içinde folklor çalışmalarının ideal seviyeye ulaşması, gençlerimiz arasından nice Ali Rıza Yalman - Yalgın'lar çıkmasıdır.

Sabahat EMİR

İstanbul, 1976

YAZARIN 1. KISMA ÖNSÖZÜ

Anadolu'nun güneyinde, Göksu nehrinden Fırat nehrine kadar uzanan ve kuzey Toros silsileleriyle çevrilen geniş bölgede, eskiden yerleşenler dikkate alınmadığı takdirde, nüfusun yaklaşık olarak yüzde otuzu "Bozoloğ" Türkmenleridir.

Ben, Toros dağları da dahil olmak üzere, bu bölgenin gerekli olan her tarafını gezdim. Bunlarla ilgim 1922 senesi şubatında başladığına göre 10 seneye yakın bir zaman içinde hemen hemen bütün vaktim Türkmenler arasında geçti. Türkmenler bu bölgeyi 200-250 sene önce benimsemişler. Sonraları bir kısmı hükümetin nüfuz ve baskısıyla buraya zorla yerleştirilmişlerdir.

İki buçuk asır önce güneye yerleşmeğe başlayan Türkmenler o günden bugüne kadar ırk ve oba teşkilâtlarını korumak suretiyle bütün âdet, gelenek ve inançlarını titizlikle sürdürmüşler, hatta yerleştikleri bölgede kendi âdet ve inançlarını yaymayı başarmışlardır.

Güney memleketleri arasında Türkmenlerin en fazla yerleştikleri yerler: Antakya, Amuk, Rakka ve Colap gibi yerlerdir. Bunlara son zamanlarda bir de Mumbuç eklenmiştir. Türkmenler 250 seneden beri bu bölgenin içinde dönüp dolaşmışlar; akıp coşan bir sel gibi yerleştikleri yerde daima hareketli yaşamışlar, geldikleri yeri, aldıkları terbiyeyi unutmayarak Anadolu'ya ve Türklüğe bağlılık göstermişlerdir.

Bugün Güney Anadolu'daki bu Türkmenler, tamamen denecek bir halde yerleşmişler ve göçebeliğe son vermişlerdir.

Gaziantep ili içinde belirli bir şekilde kendi özelliklerini gösteren Türkmenlerimizin arasında üç sene bulunduğumdan, bu Türkmenler üzerinde yaptığım tetkikleri ve topladığım etnoğrafî bilgileri oldukça önemli bir yetkiyle okuyucularıma sunarken önce dikkatlerini üç kısma çekmek isterim.

Eserimin birinci kısmı güney illerimizdeki oymakların bölük ve obalarının teşkilâtını, ikinci kısmı mevcut Türkmenlerin içinde gelenek ve âdetlerini şimdiye kadar saklayabilen Elbeylilerin özelliklerini, üçüncü kısım Elbeylilerde dahil olmak üzere, bütün Türkmenlerin âdet, gelenek, hikâye ve türkülerinden parçaları içine alır.

Bölgemizdeki Türkmenler 6 oymak ve 49 obadan ibarettir. Bu oba ve oymakların reisleriyle bulundukları köyleri mümkün olduğu kadar kaydedebildim. Meydana getirdiğim eser, zannederim ki, Anadolu etnografyasıyla uğraşanların işine yarayacaktır.

Geçen sene Halk Bilgisi Derneği tarafından güney illerine gönderilen tetkik heyeti üyesi Türkiyat Enstitüsü asistanlarından Abdülkadir Beyin folklor tetkiklerine dair kılavuzluğundan ve sonra özel mektuplarında verdiği sorulardan faydalandığımı burada bildirir, çalışma arkadaşıma teşekkürü bir borç bilirim.

Eserimde görülecek kusurlarımın affedilmesinden çok düzeltilmesini rica ederek topladıklarımı, notlar ve müsvedde halinde bile olsa aynen sunarım.

Gaziantep 1931

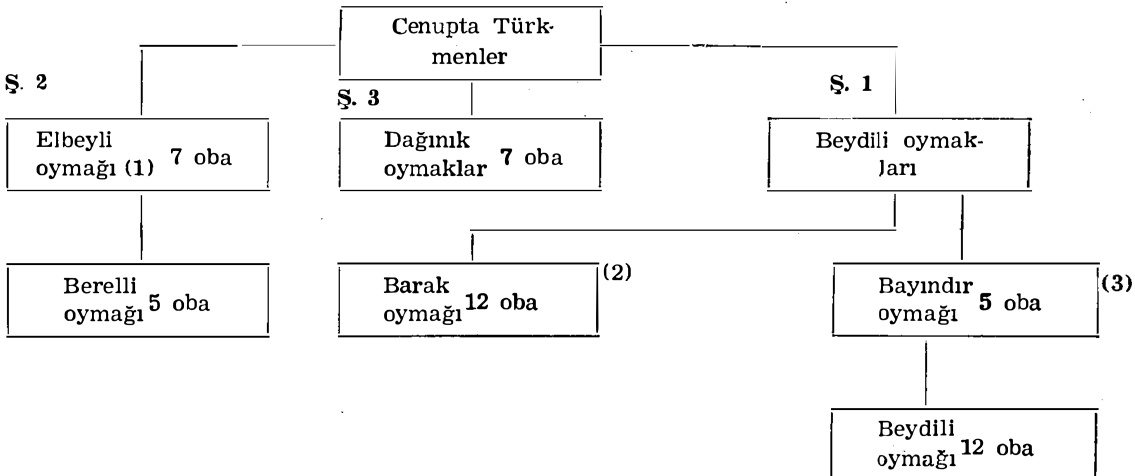
Ali RIZA

Kısım : 1

ANADOLU TETKİKLERİ

CENUPTA

TÜRKMEN OYMAKLARI

---

1 Bu aşiretin reisleri dışardan seçildiği için ismine Elbeyli denilmiştir.

2 Evliya Çelebi, 1935, cilt 9, sy. 162 - 173.

3 Türk Tarihi Encümeni Mecmuası, Yıl 12, Numara 11-88, 1 Eylül, 1925 (Ummet'ül Tevârih) sy. 86. (Bank Han).

Şekil 1: Hükümet tarafından zorla yerleştirilen oymaklardır.

Şekil 2: Kendi istekleriyle Beydiliye katılan oymaklar.

Şekil 3: Sonraları dağınık ve başsız bir halde Türkmenler arasına giren Türklerdir.

(Bu bilgiler: **Elbeyliden** Kara Hasan Efendi, Ömer Ağa, **Türkmenden** Hasan Bey, Halil Ağa, Âkıl Hoca, Davut oğlu, **Berelliden** Hanifi Ağa ile **dağınık olarak yerleşenlerden:** Vasıf Bey, Torun Kadir, Dımışkılı İdris Ağa ve Baraklı İdris Kâhya'dan alınmıştır.)

TÜRKMEN OYMAKLARININ REİSLERİ

1 — Beydili oymağının bugünkü reisi Mustafa Paşazâde Mehmet Ağa'dır. (Suriye'de.)

2 — Elbeyli oymağının bugünkü reisi: Kemun tepeli Mehmet Bey'dir.

3 — Berelli oymağının bugünkü reisi: Ali Mantar köyünde Hanifi Ağa'dır.

4 — Dağınık oymakların belli başlı reisleri ve obalarının ağaları yoktur.

4 — Barak oymağının belli başlı reisi Akça köyünde İdris Kâhya'dır.[2]

---

[2] Bayındır oymağının bugünkü reisi Urfa'da Sait Beydir.

TÜRKMEN OBALARI
(49 Oba)

Beydili oymağı obaları:

Adet	*Obanın İsmi*	*Reisinin İsmi*	*Tâbiiyeti*	*Bağlı Bulundukları köyün ismi*
1	Ferhan - dinli	Niviran Ağa	Türkiye	Kefer sarı köyü
2	Tirkenli	Dişo Ağa	"	İnkılap köyü
3	Şarkevi	Hasan Bey	"	Bostancık köyünde
4	Karaşıhlı	Kör Hüsso Ağa	"	Nizip köylerinden birinde
5	Ulaçlı	Murtaza Bey	"	Arkık köyü
6	Kazlı veya Şahmanlı	Halil Ağa	Suriye	Çeke köyü
7	Bekmişli	Kel Mehmet Ağa	"	Belve köyü
8	Güneç: Bayraktar	Ese Kâhya	"	Taşkapı köyü
9	Kadirli	Ahmed Hemadi	"	Cübbin köyü
10	Hacı Mahlı	Hacı Mıstık	"	Tileyli köyü
11	Haydarlı	Kel Mehmet Ağa akrabası	"	Taşlı büyük
12	Çelebi	Kel Mehmet Ağa (1) akrabası	"	Kerpiçli

Beydili aşiretinin üç obasını oymak reisi Mustafa paşazâde Kel Mehmet Ağa idare etmekte ve vergilerin tamamını almaktadır.

Beydili aşiretinin bayraktarının "Güneç oymağı" olduğu tespit edilmiştir.

---

[1] Kel Mehmet Ağa: Suriye'nin Azez - kaymakamı, Osmanlıların Aşiret yüzbaşılığından yetişmiş Namık Beyin kardeşidir.

Bayındırlı oymağı obaları:

Adet	*Obanın İsmi*	*Reisinin İsmi*	*Tâbiiyeti*	*Bağlı Bulundukları köyün ismi*
1	Halıtlı obası	Dali Hasan oğlu Halil	Suriye	Çoban beyli köyü
2	Ballı "	Abo kâhya	Türkiye	Bayındır köyü
3	Bektaşlı "	Bilinmiyor	"	Bilinmiyor
4	Baharlı "	"	"	"
5	Saitli "	"	"	"

Barak oymağı obaları: [1]

Adet	*Obanın İsmi*	*Reisinin İsmi*	*Tâbiiyeti*	*Bağlı Bulundukları köyün ismi*
1	Torunlu obası	İdris kâhya	Türkiye	Akça köy (Nizip)
2	Kürdili "	Bilinmiyor	Bilinmiyor	Bilinmiyor
3	Eseli "	"	"	"
4	Tiryakili "	"	"	"
5	Göğe bakan obası	"	"	"
6	Ali İdrisli obası	"	"	"
7	Hacı Kasımlı obası	"	"	"
8	Mercanlı obası	"	"	"
9	Çokşuruklu obası	"	"	"

---

1 Kirman etrafında 1200 tarihlerinde Hükümât-ı Türkiye'den Barak oğullarını burada hatırlarız.

Adet	*Obanın İsmi*	*Reisinin İsmi*	*Tabiiyeti*	*Bağlı Bulundukları köyün ismi*
10	Marzibalı obası	Bilinmiyor	Bilinmiyor	Bilinmiyor
11	Çaprazlı obası	"	"	"
12	Karakozaklı obası	"	"	"

Bayındır obalarının genel başkanı Urfa'da Sait Bey; Barak obalarının genel başkanı Nizip'in Akçe köyünde, İdris Kâhya'dır.

Berelli Oymağı obaları: [1]

Adet	*Obanın İsmi*	*Reisinin İsmi*	*Tabiiyeti*	*Bağlı Bulundukları köyün ismi*
1	Zeynelli obası	Hanifi Ağa	Türkiye	Ali Mantar köyü
2	Emirli "	Bilinmiyor	Bilinmiyor	Bilinmiyor
3	Kara Hasanlı obası	"	"	"
4	Harmandalı obası	"	"	"
5	Mahmutlu obası	"	"	(

[1] Hasandağı civarında meskûn Türkmenlerin adına "Ezelli" denildiğini Hasköse oğlu Ali Ağa söylemiştir.

Elbeyli Oymağı Obaları:

Adet	*Obanın İsmi*	*Reisinin İsmi*	*Tâbiiyeti*	*Bağlı Bulundukları köyün ismi*
1	Gâvurelli obası			
	(Elbeyli tetkikleri arasında birer birer yazılmıştır.)			
2	Prenli veya Çördüklü	"	"	"	"
3	Tirkili obası	"	"	"	"
4	Taflı "	"	"	"	"
5	Şahveli "	"	"	"	"
6	Firizli "	"	"	"	"
7	Karataşlı "	"	"	"	"

Dağınık obalar :

Adet	*Obanın İsmi*	*Reisinin İsmi*	*Tâbiiyeti*	*Bağlı Bulundukları köyün ismi*
1	Çepniler obası	Ali Dede	Türkiye	Nizip Sarılar köyü
2	Dımışkılı obası	İdris kâhya	"	Kilis İspanak köyü
3	Sarıcalılar obası	Bilinmiyor	Bilinmiyor	Bilinmiyor
4	Homatlı obası	Torun Kadir	Türkiye	Kilis Mülk köyü
5	Karakoyunlu obası	Bilinmiyor	"	Bilinmiyor
6	Ağca Bekirli obası	Ebülhüda Efendi	"	Kilis Yazlı Becer
7	Savcılı obası	Bilinmiyor	"	Bilinmiyor

Bilinmiyen oba ağalarının bulunduğu köyler yalnız reislere aittir. Halbuki kaydedilen obaların memleketimizde Türkmen köyleri arasında daima rastlanılan beş on hanesi vardır. Ve hepsi de kendi obalarını bilmektedir. Savacı ile Karakoyunlu obaları. G. Antep ve Maraş arasında kısmen göçebe bir halde yaşamaktadır. Sarıcalılardan Kilis'te birkaç hane vardır ve aynı obanın en büyük kısmının Amik ovasıyle Afyon - Karahisar taraflarında bulunduğu söylenmektedir.

Dağınık yaşayan obaların sosyal hayatı tamamen Türkmenlere uygun olduğundan kendilerini Türkmen tanıttırmışlardır. Kilisliler içinde faydalandıklarım Kilis'in Ispanak köyünden İdris Ağa ile Mülk köyünden Torun Kadir Ağa olmuştur. Bu iki ihtiyar, dağınık obaların hayatından bahsetmiştir ki, bu konuşmalar yazımızın bununla ilgili kısmında görülecektir.

ELBEYLİ AŞİRETİ [1]

1919 senesinden beri sık sık temas ettiğim Elbeyli aşiretini bu defa Kilis'te daha iyi inceleme fırsatını buldum.

Elbeyli aşireti Türkmenlerden ayrı bölüktür. Bunların kökü hakkında Ebülhüda Efendi diyor ki: "Türkmenler 80.000 ev 36 bölüktür. Bu bölüklerden birisine Anadolu'dan "Sultanmelek" isiminde birinin

[1] Sivas'da Bürûciyye medresesinde taş üzerine işlenmiş madalyonlardan birinin üzerinde: "Min cûmlet ma Vakafa-l' Vâkıf Rahimehullahu âlâ Hazihil' medresete-ı' mübarekete Karyeten "Eski" yazıldıktan sonra madalyonun arkasına min Nahiyetü İl' Beytû" denmiştir.

oğlu bey olmuş, ondan sonra Türkmenden bölünen bu aşiretin ismine "Elbeyli" denmiş. Hatta, Sultan-Melek'in oğlu fermanlı imiş; G. Antep'de Arap oğlu Ahmed'in oğlu Necati Efendinin kayınvalidesi meşhur Bilâl Bey'in anası Gülsüm kadında hala o ferman saklıdır sanıyorum.[1] Sultan Melek oğlu buralarda "Karaçizmeli" sanıyla anılır ve bazen Elbeylilere Karaçizmeliler de derler.

Ebülhüda Efendi'nin kılavuzluğuyla Elbeyliler arasında üçüncü defa, on gün devam eden bir inceleme gezisi yapmayı başardım. Elbeyliler arasına gitmeden önce Ebülhüda Efendi'nin köyü olan Yazlıbecer'e uğramak gerekiyordu. Yazlıbecer, Ağcabekirli ve Elbeyli ile Türkmen ve yörükler arasında birleşik bir köydür. Bu köyde bir iki gece kalmanın faydalı olacağını düşünüp 8/5/931 tarihinde Yazlıbecer'e vardım.

YAZLIBECER

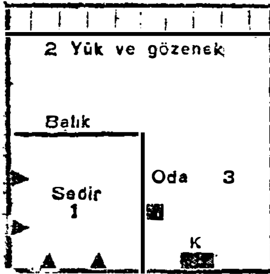
Güneye doğru ve Suriye sınırına hakim bir tepe üstünde kurulan ve elli evden meydana gelen bu köyün vaktiyle oldukça önemli bir medeniyet geçirmiş bulunduğu kuzeyindeki tepelerde yapılan kazılarda çıkan eserlerden anlaşılmaktadır. Köy binaları kara ve beyaz taşlardan yapılmış ve bir avlu ile çevrilmiştir. Söylentiye göre, bu köyde 1722 tarihlerine kadar "Şirvanlı" aşireti kışlar ve köy yazın boş kalırmış. Daha sonra, Türkmenlerin burasını kuşatıp Şirvanlılarla oldukça önemli kavgalar yaptıktan sonra buraya yerleşmiş oldukları kesinlikle söylenmektedir.

[1] Bu ferman kayıptır.

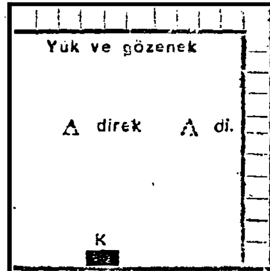
Artık köydeyim; Ebülhüda Efendinin küçük misafir odası karşısındaki yeşil çimenli meydanda halkla konuşuyoruz.

Ev Kuruluşu: Köyün evlerini üç kısma ayırarak gezmeğe karar verdim. Önce bir zengin evini, sonra; orta halli bir çiftçi evini gördüm. Daha sonra köyün en yoksul bir adamının evini gezdim. Bu üç evin planını aynen kitaba alıyorum:

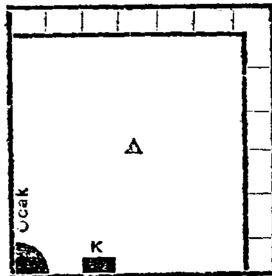
Evlerin genel yapısı

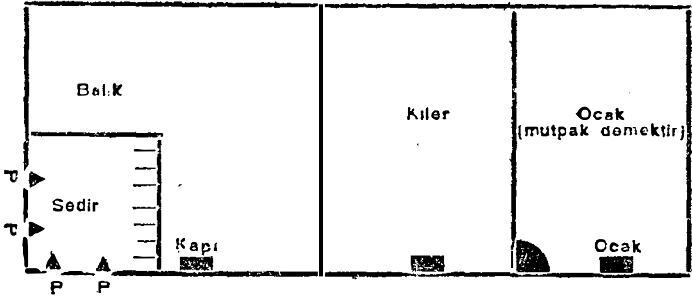
Zengin evi

Çifci evi

Fakir evi

Eskiden köydeki evlerde avlu adeti yokken, birkaç senedir herkes evine bir avlu eklemeğe başlamıştır. Bu, Elbeylilerin âdetidir.

Bu köyde gördüğüm ev kuruluşu 1919 yılında Konya'da ve Konya köylerinde gördüğüm ev kuruluşunun aynıdır. Daha çok Sultaniye (Karapınar) kazası Türkmenleri arasındaki ev kuruluşu, bu köydeki ev kuruluşuna tıpatıp uymaktadır.

Zengin ve fakir her evin üç odası vardır. Biri yatak ve misafir odası, ikincisi kiler, üçüncüsü bacası bir delikten ibaret olan mutfaktır. Misafir ve yatak odasının kapısından girilince; sol tarafa düşen iki ilâ dört pencere vardır; bunlar yerden bir metre kadar yüksektir ve ön kısmı parmaklıklarla bölünmüştür. Odanın kapısından girilince, tam karşıya düşen bir set vardır; yük adı verilen bu setin üstüne yataklar, zahire çuvalları v.s. yerleştirilir, boş kalan alt ve toprak kısmı bir takım gözlere ayrılmıştır. Bu gözlerin ismi gözenektir. Aynı odanın seti ile gözenekleri arasında kalan boş ve karanlık yere Balık (Bölük) ismi verilir ki, burası genellikle yemek kap-

larının saklanması için ayrılmış olup; misafir geldiği zaman, ev kadınları, yemeklerini burada yerler.

Köylü arasında kilerin ismi "kiral" dır. Mutfağa da "Ocak" dediklerini işittim. Bunları tesbit ettikten sonra, Ebülhüda Efendi'ye gördüğüm ve hatırladığım bazı şeyleri sormağa başladım. Söz önce rahvan attan açıldı; arkadaşım: "Rahvan yapmak için, tay yaşını geçer geçmez, art ayaklarına yirmişer dirhem ağırlığında birer kurşun takarız ve bu kurşunları tayın ayağında iki üç ay bırakırız. Ondan sonra tay rahvan yürümeğe başlar" dedi. O sırada gözüme bazı elbise şekilleri çarptı. Bunların isimlerini öğrendim. Geçiriyorum:

1) Çepken: Kolları sarkık, bildiğimiz elbise.

2) Fermene: Kolsuz bir yelek.

3) Cemedan: Fermenenin altına giyilen kısa kollu, önü kapalı bir çeşit yelek.

Bunlar bugün halk arasında pek seyrek olarak kullanılan giyeceklerdir. Hacı Efendinin oğlu Memet Ali Efendide kılık müzesine girebilecek gümüşlü bir çepken vardır. Bundan 10 sene önce kullanılan bu kıyafet bugün terkedilmiş, modasını kaybetmiştir. Aşiret vaktiyle çepken, fermene, cemedan kullanırken bunların altına mavi şalvar giyermiş ki, bu şalvarın cepleri som sırma olurmuş. Ve köylüler o sıralarda kullandıkları fesin üstüne mor renkte poşu (örtü) sararlarmış. Artık yemek zamanı gelmişti, tabii yemeklerden ve yemek isimlerinden faydalanmak isteğiyle

önce yemek kaplarının isimlerini sordum. Hacı Efendi yemek kapları hakkında şu bilgiyi verdi:

1 — **Sofra:** İpten dokunmuş yuvarlak veya uzunca bir dokuma.

2 — **Nakkal:** Buğday sapından yuvarlak olarak örülmüş ve Araplardan alınmış ekmek koymağa yarayan bir sepet.

3 — **Sele:** Söğüt dalından yapılmış olup sinekten korumak için yemeklerin üstüne örtülen sepet.

4 — **Sini:** Pilâv koymaya yarayan kenarsız, geniş tepsi.

5 — **Sahan:** Bilinen yemek kapları.

6 — **Tencere:** Yemek pişirmek için kullanılan küçük kazan.

7 — **Kulplu büyük tencere:** Çamaşır yıkamak için kullanılan kazan ki, ismi don kazandır.

8 — **Çömçe:** Kepçe demektir.

Geri kalan yemek kaplarının isimleri tıpkı İstanbul'da kullanılan isimlerdir. Germeç, çamaşır ipine verilen isimdir. Bütün Türkmenlerde olduğu gibi bu köy halkı arasında da ana kardeşine "tiyze", baba kardeşine "bibi", ananın anasına "Ebe", babanın anasına "Eci" ve babanın babasıyla ananın babasına, ikisine birden "Dede" ismi verilmektedir.

Misafir Kurbanı :

Hacı Efendi sofraya gelen kuzu dolmasını görünce dedi ki:

"— Azizim, buna biz misafir kurbanı deriz, bu kurbanın başı ile kuyruğunu mutlaka misafirin önüne koruz. Misafir için kesilmiş kuzuların başı muhakkak sofrada ve misafirin önünde bulundurulur. Bizim bazen alalâde eğlence için yaptığımız seybana (gezinti) zamanlarında soframızda kurban kesilmeğe değer misafirimiz bulunmazsa baş ve kuyruk evde, kadınlar arasında kalır.

Yemeğimizi yedikten sonra köylü Mehmet tamburasıyla yanımıza geldi. "Mehmed, bugün hangi makamdan okuyacaksın?" dedim. Mehmet:

"— İsterseniz bozlak[1] okuyayım."

"Peki" deyince "Hangi bozlağı istiyorsun?" sorusuyla bana bozlakların çeşitlerini hatırlattı. Üç türlü bozlak olduğunu söyledi. Bunlar: Urum Bozlağı, Düdem Bozlağı, Yelri Bozlağı.

Ben, bir urum bozlağı söylemesini rica ettim. Mehmet tamburasını aldı ve okumağa başladı:

Çeke çeke bu dert beni öldürür,
Şefaat kânını bulana kadar,
Adam vaz mı geçer nazlı yarinden?
Yanar ateşe ölene kadar.

Urfalıyım; kimse yarin övmesin,
Sökemedim ak göysünün düymesin,
Kaldır zülüflerin yere deymesin,
Yerler kubarlanmış[2] toz konar sana.

---

1 Bozlak: Konusu acıklı olan türkü
2 Kubar: Toz

Gel, kalk gidelim Urum'a doğru,
Böyle oturmak halimize elvermez.
Yiğidin bir başı gezginci gerek,
Gezmeyen yiğitler meydan alamaz.

Kul Veli Abdal, çeker dostun kahrını,
Getir içeyim ecel zehrini,
Gönül kuşun saldım, gezdi behrini,
Geçti zaman, yâd elde dertliyim.

Bizim Yazlıbecer'li Mehmed'in türkülerini beğenmedim. Çünkü söylediği türküyü tam olarak hatırlamıyor. Hatta diyebilirim ki, Mehmed'in söylediği ve benim de yukarı aldığım bu türkü aslında dört türküden birer parça alınarak meydana gelmiştir. Hemen, köyde oturmakta olan Abdal Topal isminde birini çağırdılar; bu abdal "Colap" ta vaktiyle yapılan bir kavgaya ait şu türküyü okumaya başladı:

Raka'dan beri gelen gaziler,
Raka'nın gonca gülü soldu mu?
Yenile arada bir haber duydum,
Dağıtmış Colab'ı şol Abbas Paşa!

Öldü cerit Bekir, vuruldu kilit,
Yerde çürüdü bir kara bulut.
Hani ya; mert Kerim, bayındır Halit?
Dağıttı Colab'ı şol Abbas Paşa.

Kıbleye karşıdır suyun akışı,
Bülbüle hoş gelir gülün kokusu,
Mısır hazinesi değer Colap akışı,
Dağıttı Colab'ı şol Abbas Paşa!

Şıh Efendi böyle çaldı kalemi,
Namı tuttu Beydilinin âlemi.
Aynek-şitoğlu Hüseyin Çelebi,
Dağıttı Çolab'ı şol Abbas Paşa!

Abdalın türküleri biraz hoşuma gitti ve devam etmesini istedim. Abdal, bu memnuniyetimden neşelenerek:

— Bin Sait'le Elbeyliler arasında 1860 tarihlerinde bir döğüş olmuş, ama ben onun türküsünü bilmiyorum. İsterseniz size "Benderi" makamıyla genç Osman'dan okuyayım. dedi ve başladı:

İptida Bağdat'a sefer olanda,
Atladı hendeği geçti Genç Osman!
Yıkıldı bayraktar, aldı bayrağı,
İletti bedene dikti Genç Osman!

Getirin de, kır atımın ikisin,
Fethedeyim düşmanların hepisin,
Sabah namazında Bağdat kapısın,
Allah Allah dedi, açtı, Genç Osman!

Genç Osman dersen, hakka yetişti,
Atladı hendeği, bedene düştü.
Kelle kucakladı, üç gün döğüştü,
Şehitlere serdar oldu Genç Osman!

Bizim Abdal artık bülbül gibi konuşmağa başlamıştı. Ona bazı sorular sordum; önce hangi makamları bildiğini öğrenmek istedim.

Topal Abdal :

"— Ben altı makam adı bilirim ama hepsinden söyleyemem" dedi ve makam isimlerini saydı:

1 — Urum Bozlağı, 2 — Düdem Bozlağı[1], 3 — Benderi, bozbğı 4 — İskân (ağıt, harp ve darb) makamları, 5 — Elbeyli, 6 — Urum divânıdır.

Topal Abdal'a: "Siz Çingene misiniz?" dedim. Topal Abdal:

"— Haşa efendim, biz Çingene değiliz, Çingene soyu ayrıdır." dedi. Bunun üzerine ben abdalların kaç çeşit olduğunu öğrenmek için Topal Abdal'a soyların isimlerini sordum. Ve onun saydığı soy isimlerini yazmağa başladım.

Abdalların Cinsi :

1 — Fakçılar: Aşirete av avlayan abdallardır.

2 — Tencili Abdalı: Cambazlık, kuyumculuk, üfürükçülük yapan ve böyle geçinen abdallardır.

3 — Beydili Abdalı: Türkmenlere yamak ve yardımcı olan Abdallardır. (Bizim Topal Abdal, kendisinin bu guruba girdiğini söyledi.)

4 — Gurbet veya cesis Abdalı: Sepetçi Abdallardır. (Bizim Topal burada gurbet Abdallarının bir de âdetlerinden bahsetti: Söylediğine göre; bunlar, geceleri lamba, ateş yakmazlar ve yazın çadır altında yatmazlarmış.)

5 — Kara Duman Abdalları: Bunlar Mısırlı İbrahim Paşa'nın iskân (yerleştirme) beyine Mısır'dan

[1] Düdem: Suriye'de kalan bir köy ismidir.

gönderdiği büyük bir musiki ve raks heyetinin kalıntılarıdır.

Söz düğün âdetlerine geldi; arada bir de düğün unu, kırgım davarı, kına davarı kelimeleri geçti. Hacı Efendiye bu âdetlerin nasıl olduğunu sordum:

1 — **Düğün Unu:** Düğün sahibinin değirmene hediye olarak gönderdiği undur. Bu un değirmene girer girmez değirmenin üstüne bir bayrak asılır ve düğüne katılacak köylünün unu bedava öğütülür; buna "Düğün unu" denir.

2 — Kıza giden kurbanın adına **"Kına davarı"**, düğün sahibine hediye olarak gelen davarların ismine de **"Kırgım davarı"** derler.

Ertesi gün Elbeyli aşiretinin epey yaşlısı olan ve "Üç-kubbeli" köyünde oturan Ömer Ağa'ya gitmek üzere hareket ettim. Ömer Ağa'nın evi B ü y ü k E v diye adlandırılmıştır. Büyük ev, bir obanın halkına mal edilmektedir. Eski âdete göre kız ve oğullar arasında mal bölüştürmede babanın misafir odası hangi oğula düşerse o ev büyük ev diye adlandırılır. Saat altı sıralarında Üç Kubbeli'ye vardım. Ömer Ağa köyde yoktu; Suriye'deki çiftliğine gitmişti.

Derhal atlı çıkardılar, haber gönderdiler ve ayrıca Bablimon köyünde (Kara Hasan) Efendi isminde bir ihtiyarın bulunduğunu, onun da Elbeyli hakkında bilgi sahibi olduğunu söylediler. Kara Hasan Efendi'ye de bir atlı gönderdiler. Akşam ezanında her iki ihtiyar gelmiş ve sohbet kaynamıştı...

ELBEYLİ KÖYLERİ

Suriye'de kalan köyler:

Köyün ismi	Köyün ağasının ismi
1 — Sipahiler	Bilâl beyin anası Gülsüm Hatun
2 — Arabazı	Muharrem Ali Ağa
3 — Kadılar	Küçük Ali Ağa
4 — Çörten	Mustafa Ağa (Bu köyün yarısı Türkmendir.)
5 — Eşekçi	Kadir Ağa
6 — Memili	Şıh Ağa
7 — Kocalı	Ahmet Ağa (Efendi köyüdür.)
8 — Taşkapı	Ali Ağa (Efendi köyüdür.)
9 — Zilif	Halil Ağa
10 — Sandı	Abdülkerim Ağa
11 — Til'aşa	İsmail Ağa
12 — Alıcı	Mehmet Ağa
13 — Kalkım	İsmail Ağa
14 — Ziyaret	Hüssün Ağa (Burada ala geyik türbesi)
15 — Sekizler	Mehmet Ali Ağa

16 — Kelsenli	Boza Ahmet Ağa (Efendi köyüdür.)
17 — Ayaşa	Emin Hoca (Efendi köyüdür.)
18 — Halil oğlu	Hüseyin Taha Ağa (Efendi köyüdür.)
19 — Sinsile	Hasan Ağa
20 — Bablimon	Meço Ağa

Türkiye'de Elbeyli köyleri:

1 — Beylerbeyi	Salih Ağa
2 — Çanakallı	Sait Ağa
3 — Üçkubbe	Halil Ağa
4 — Küçük karacaören	Mehmet Çavuş
5 — Kemüntepe	Mehmet Bey (Arap Azıdan bölünmüştür.)
6 — Acer	Hasip Ahmet Ağa (A. azıdan bölünmüştür.)
7 — Zabaran	Mehmet Ağa (Efendi köyüdür)
8 — Çıldıraba	Şihittin
9 — Şekep	Mehmet Ağa (Efendi köyü)

Toplu olarak bu 29 köyün Elbeyli köyü olduğu anlaşılmıştır.

ELBEYLİ OYMAKLARI

Elbeyli aşiretlerinin hepsi yedi oymağa bölünmüştür.

Adet	Oymağın ismi	Oymağın yerleştiği köyler
1	Gâvurelli (1)	Kalkım köyü
2	Perenli veya Çör düklü (2)	Sındı, Til'aşa, Alıcı köyleri
3	Tırıklı (3)	Taşkapı, Hocalı, Ziyaret, Zilif, Zabaran Çıldıraba, Şekep köyleri (Şekeple Çıldırabanın yarısı Türkmendir.)
4	Taflı	Kersenli, Halil oğlu köyleri
5	Şahveli	Arap Aza, Acer köyleri
6	Ferizli	Sekizler, Bablimon, Beylerbeyi, Kankallı, Sipahi Memili, Üçkubbe, Karacaveren, Eşekçi, Çörtenhüyük, Kemüntepe köyleridir.
7	Karataşlı	Kadılar köyü

[1] Gâvurelli oymağının diğer oymaklar arasında itibarı yoktur, bu oymak sevilmemiştir.

[2] Perenli: Perili demektir. Çördüklü kelimesi de (Çör) kelimesi sebebiyle aynı manayı hatırlatmaktadır.

[3] Tırıklı: Bu isimde Kilis'in büyükçe bir mahallesi de vardır.

Elbeyli köy ve oymakları hakkındaki bilgi hemen her Elbeyli Ağası tarafından muntazaman bilinmekte ve açıklanmaktadır. Aşiretler birbirlerini çok iyi tanıdıklarını bununla çok açık olarak ispat etmektedir.

Davar Damgaları :

Elbeyli obalarındaki davarların hepsinin kendine has ve yalnız kulaklara işaret edilmek üzere eski ve esaslı damgaları vardır ki, bunların ismine "en" derler. Elbeyli enleri obaların âdetlerine uygundur. Dolayısıyle her obanın sabitleşen kulak damgaları aşağıda olduğu gibi kaydedilmiştir:

DAVAR ENLERİ

1 — Şahveli Eni:

Davarın iki kulağından biri ucundan delinir, diğeri perenlilerinki gibi delinir.

2 — Firizli Eni:

Sağ kulağın bir parçası bölünür, sol kulağı üçgen şeklinde kesilerek sarkık bırakılır.

3 — Karataşlı Eni:

Biri ucuna olmak üzere davarın iki kulağı delinir.

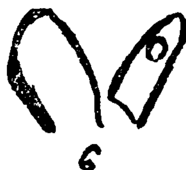
4 — Gâvurelli Eni:

Davarın iki kulağı alt tarafından kesilir.

5 — Taflı Eni:

Davarın bir kulağı ucundan delinir.

6 — Perenli Eni:

Davarın bir kulağı delinir.

7 — Tırıklı Eni:

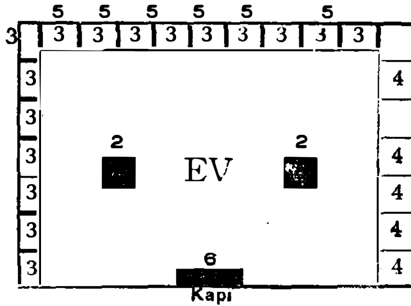
Davarın bir kulağı ucundan kesilir.

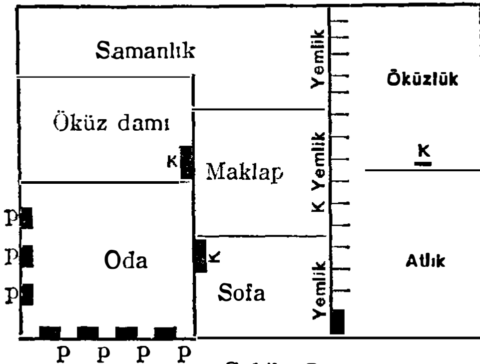
8 — "En" vurulmamış kulaklar.

Yedi obanın kendilerine has damga (en) işaretleri bunlardır. Her Elbeyli bu işaretleri tam olarak bilir ve ötedenberi korumayı bir görenek kabul eder.

ELBEYLİDE EV KURULUŞU VE EV EŞYASI

Şekil : 1

Şekil : 2

Elbeyli arasında evler çok sade olup hemen dört duvardan meydana gelir; bölüm ve set gibi ayrıntıları içine almaz. Her ev mutlaka bir bahçe ile ayrılmıştır. Evlerin basitliğine kıyasla, misafir odalarının çok önemli bir kuruluşu ve bölümleri vardır. Bir Elbeyli evi bütünüyle bir odadan ibaretken misafir odaları tam tersine 9-10 bölüme ayrılmıştır.

Ev Kuruluşu: 1 — Dört duvar, 2 — Dikmeler, 3 — Yüke-durma, 4 — Raflar, 5 — Kaldırımlar, 6 — Kapı kısımlarından ibarettir. Pencere kullanmak âdeti yoktur. Seyrek olarak üçgen veya dörtgen şeklinde bazı küçük delikler pencere vazifesini görür. Misafir odalarında ise kapıdan girilince, sol tarafta, bir iki metre yerden dolma ve parmaklıkla bölünmüş bir seki (set) vardır ki, bu misafirin yatacağı ve oturacağı yerdir. Burası herkesin haline göre yapılmış olup pencerelidir. Misafir odasında sekiden sonra atlık, öküzlük, maklap (Günlük saman yeri), saman deposu, öküz damı, gezintilik (burası misafir sekisi önünde ve kapının karşısında ufak bir koridordur) bölümleri bulunur. Öküzlük, atlık ve öküz damlarında düzgün ve sabit olmak üzere ondan elliye kadar yemlikler bulunur ki, bunların ismine "Akere" denir. Elbeyli ev ve odalarında kullanılan eşya genellikle evin kadınları tarafından dokunmuş çuvallar, kilimler, keçeler ve süslemelerde kullanılan üzerlik otundan veya buğday sapından yapılmış bir takım renkli bezlerle süslenmiş şekillerden ibarettir. Odaların başlıca eşyası, mangal, kahve takımı, yastık ve minderdir. Sofraları dikdörtgen şeklinde dokunmuş bir kilim parçasıdır.

Çuvalların Çeşitleri :

1 — **Aşıklı:** Aşık kemiği gibi çiçekleri olan dokumalardır.

2 — **Çalmalı:** Düz ve kırık çizgilerin karışmasından meydana gelen çuvallar.

3 — **Saydak:** Dikey ve düz çizgili çuvalar.

4 — **Aynalı:** Küçük küçük eşkenar dörtgenlerden meydana gelmiş çuvallar.

KARA HASAN EFE İLE KONUŞMA

Yetmişbeş yaşlarında kısa boylu, esmer, karakter ve zekâsı kuvvetli, sözünü esirgemez, millî zevkleri sağlam fakat ne yazık ki, köyü Suriye de kaldığı için üzüntülü olan Kara Hasan Efendi, geç vakit geldiğinden bir süre dinlenmişti. Bu kişiyle gece saat sekizde başlayıp sabaha kadar devam eden konuşmamız kendisinin millî kültüre vermek istediği malzemeyi seve seve, hatta, uykusuz kalmak bahasına hediye ettiğine en açık bir delildir. Düzenli bir program takip etmek mümkün olmadığından Hasan Efendi'yle yaptığım konuşma gerekli ve uygun görülen şeylerden bahsetmekten ibarettir. Edindiğim bilgileri aynen sunuyorum:

Doğum âdetleri:

1 — Erkek çocuğu olan adam, mutlaka köye davul getirir ve üç beş gün köylüsü ile beraber şenlik eder. Erkek çocuğu olan babayı herkes kutlular.

Kız çocuğu olan bu saygıyı göremez, hatta birkaç gün halka bile görünemez.

2 — Lohusalarımız kırk gün evden çıkmaz. Onların adına "nefse" denir; yanlarında daima adam bulunur. Erkek çocuğu olan kadın, al takar, kızı olan birşey takmaz; fakat seyrek olarak sarı takanlar da bulunur.

3 — Nefselerimizi al basmaması için, Şahveli obasında Muharrem Efendi'nin oğlu Ali Ağa'nın, -ocaklı olması dolayısıyle- başına giydiği terliğini lohusanın yastığı altına koymak veya lohusanın başına giydirmek âdettir.

4 — Ali Ağa'nın terliği bulunmazsa, nefsenin evinin kapısına bir orak geçirmek veya yastığının altına bir "çift demiri" koymak ve odada bir sarı süpürge bulundurmak gerekir.

5 — Lohusanın kırkı çıkarken çocuk ve anası güzelce yıkatılır. Çocuk yıkandıktan sonra, vücudu bir eşek veya bir tazı çuluyla sarılır; tazı çuluyla sarılan çocuklar yaman, eşek çuluyla sarılan çocuklar uysal olur. Çoğunlukla erkek çocuklara tazı, kız çocuklarına eşek çulu kullanmak adettir.

6 — Çocuklarımıza isim koyma töreni doğum gününün ertesinde veya doğduğu hafta içinde olur. Çocuğa isim konduğu gün kuzu boğazlanır ve davet verilir. Erkek çocukların ismini yaşlı erkekler, kız çocuklarının ismini koca karılar okur.

7 — Sünnet toplantılarımızda "kivre" bulundurmak âdetimizdir.

Nişan âdetleri

1 — Kız aramaya giden insanın adına "vasıta" denir; vasıta işi pişirir.

2 — Üç beş atlı, vasıtanın yaptığı işi tesbit etmek için nişan takar, bunlara "dünürcü" denir. Dünürcülerin kadınları altın takar, erkekleri kalın "ağırlık"[1] verir.

3 — Nişan töreninde külfet ve masraf olmaz, dünürcülere bir kahve veya şerbet sunulur.

Kına Gecesi Âdeti:

Kara Hasan Efendi, Araplarla Türklerin senelerden beri devam eden gerginliklerini ispat edecek bir gerçek buldu, ve benim sorduğum soruya cevaben:

— Efendi, şimdiye kadar Araplardan yalnız bir kız aldık fakat, Tanrıya şükürler olsun, Araplar aşiretimizden bir kız bile almayı başaramadılar. Araba kız veren adam, obada yaşamaz, dedi ve konuya girdi.

Kına geceleri yalnız kadınlar arasında yapılır ve kadınlar kendi kendilerini eğlerler. Bazı kına gecelerinde erkekler de bulunur. Çünkü, biz kadın erkek daima bir arada yaşarız, birbirimizden korkumuz yoktur. Elbeylide bir oba arasında şimdiye kadar bir namussuzluk çıkmamış ve duyulmamıştır. Obamızın kızları veya karıları bizim bacılarımızdır. Bunlar kına gecelerinde bir takım türküler söylerler; isterseniz hatırımda kalan bir tanesini söyliyeyim:

[1]Ağırlık: Çeyiz düzmesi için geline verilen para, başlık.

Şu dağın ardında bir taş olaydım,
Gelene, gidene yoldaş olaydım,
Bacısı güzele kuldaş olaydım,
Ne durnam, ne durnam; yaralı durnam!

Eller al giyinmiş, karalı durnam,
Ne durnam, ne durnam, yaralı durnam!

Şu dağın ardında bir kuzu meler,
Kuzunun firkati bağrımı deler,
Anadan ayrılan böyle mi meler?
Ne durnam, ne durnam, yaralı durnam!

Eller al giyinmiş, karalı durnam,
Ne durnam, ne durnam, yaralı durnam!

Gerdek Âdetleri:

1 — Güveyi gerdeğe girerken sopalarla kovalanır ve çevik davranamazsa dayak yer.

2 — Güveyi gerdeğe girdiği gece kızın vücudunda ve yüzünde görülebilecek olan yerlerini morartır, hatta çok gelinlerimizin yüzü gözü bere içinde kalır; Bunu yapmayan delikanlılar ayıplanır.[1]

3 — Sabahleyin gelinin yüzünü bere içinde gören oba kadınları güveğiye öfkelenerek, ellerine değnek alıp onu dövmeye başlarlar. Güveyi dayak yerken karşılık veremez. Yalnız güveğinin arkadaşları olan erkekler, güveğiyi kadınların elinden kurtarmağa çalışır. Bu âdet bütün Türkmenlerde böyledir.

---

[1] Gelinin odasına girip çıkan yalnız bir kadın vardır ki buna (Maşta) ismi verilir, yani yenge denir.

Hatta bazı güveğilerin başı yarılır ve kolları da kırılır. Erkekler, erkek tarafı, kadınlar, kadın tarafı sayılır; sonunda gelin araya girer ve erkeğe kollarını açarak onu korur.

Ölüm Âdetleri:

1 — İlk günü mezarı kazanlara yemek yedirilir. (Elbeylide mezara "Kör" veya "Sin" derler.)

2 — Yedi gün sonra ölünün canı için tuz dağıtılır.

3 — Üç ay geçince ölünün canı için helva yapılıp köylüye dağıtılır.

4 — Aradan sene geçince kurban kesmek âdettir. Diğer âdetler, her yerde yapılan adetlerin aynıdır. Yalnız vurularak ve şehit olarak ölen adamların mezarlarına "Düşek" (Meşhet[1]) adı verilir.

Sohbetimiz sırasında, Elbeyli arasında güreş ve pehlivanlık olmadığından; düğünlerde halay çekmek, cirit, nişan atmak âdetlerinin bulunduğundan, Halep'te aslı Türk olan Yeğenzâdelerin Anadolu'dan Elbeylilerle birlikte göç ettiklerinden, evvelce Halk Bilgisi Haberler Mecmuasında yayınladığım "Bozkurt"[2] efsanelerinin Elbeyli arasında da aynı olduğundan bahseden Kara Hasan Efendi, Elbeylile-

---

1 Meşhet: Şehit düşülen yer.

2 Bozkurt hakkında Halk Bilgisi Mecmuası'nda yayınladığım makalelere bakınız: No. 12, 14 ve 18

rin en eski dostlarının Ağcebekirli, düşmanlarının ise, Türkmenler olup bu düşmanlığın adeta irsen, anadan babadan geçtiğini açıklarken alçak gönüllülükle başını sallayarak şu atasözünü sözlerine ekledi:

Adam, atta doğurur, Avrat ta doğurur.

Bunun üzerine aşiretin miras, damga ve Boz geyikli ziyareti âdetlerine geçtik. Kara Hasan Efendi aşiretlerindeki miras adetleri hakkında şu maddeleri aynen sıraladı:

1 — Bizde kızların miras alması ayıptır. Hiçbir kadın mirasa katılamaz.

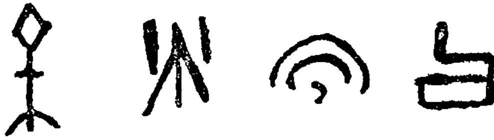
2 — Babası ölen kardeşler eşit olarak miras alırlar.

3 — Büyük ev baba yurdudur. Bu yurt, burayı şenletebilecek olan en yoksul kardeşe verilir ve o kardeş baba yurdunu şenleteceği için mirastan ayrıca, bir de baba hakkı, alır, bu hak misafirlere harcanır. Aşiretimizin miras işlerini ve bazı geçimsizliklerini muhakeme eden bir evimiz vardır ki, bu eve aşiret arasında "Şor evi" denir. Bugünkü Şor evimiz Kıllı oğlu evi ise de, şimdi, bu ev çökmüştür.

Süsleme:

Köyde kadınlar ve erkekler tarafından süs olarak yapılan şeylerde resim çizmek âdeti olup olmadığını sorduğum zaman, Kara Hasan Efendi cevap olarak: "Bizde şakak kemikleri üzerine bir ceylân resmini barutla dövmek âdettir; buna dövme deriz

dedi. Sonra yaz günleri güneş dokunmasın diye evlerimizde kadınlarımız her yıl haziran ayında duvarlara aşı toprağı ile bazı resimler yaparlar fakat bu, pek önemli değildir" diye devam ederde ve eline kalemi alarak aynen şu resimleri çizdi:

Ben Kara Hasan Efendi'nin çizdiği bu resimleri gezindiğim evlerin bir çoğunda aynen gördüm.

Boz Geyikli Ziyareti[1]:

Kara Hasan Efendi, Boz Geyikli hakkında rivâyetlere geçmeden önce ciddi bir eda ile:

"Boz Geyikli, Elbeyli boyunun pîrîdir"

---

1 Boz Geyikli Türbesi: Mınıç kasabasında Kurudereye bir saat uzaklıkta bir türbedir. Türkmen aşiretinin Şark evi obasından Hasan Bey bu türbe hakkında diyor ki: "Boz Geyikli, Ahmed Yesevî soyundan bir şeyhdir; bu şeyh ve onun çocukları aşiretler arasında çıkan kavgaları sulhhetmekle görevlidir. Halâ sancakları ve müritleri etrafımızda dolaşarak bu işle uğraşmaktadır."

dedikten sonra öğrenmek istediğim Boz Geyikli hikâyesine şöyle başladı. Aynen alıyorum:

"Elbeyliden çıkan Deli Ahmed'in sanına Boz Geyikli derlermiş. Boz Geyikli, bir gün, Uruma, Hacı Bektaş'a gitmiş, Bektaşi olmuş, keramet[1] göstermiş velî[2] olmuş. Oradayken bir gün elindeki, çövenini (âsasını) güneye fırlatmış, çöven şimdi türbesinin bulunduğu yere düşmüş, çobanlar bu çöveni almak istemişler, ama kimse yerinden kaldıramamış. Mavalı aşireti kaldırırız demişler, develere bağlamışlar, develerin hepsinin beli kırılmış, sonunda Boz Geyikli kendi gelmiş, çövenini almış, böylece aşirette ulu olmuş. Hacı Veli Bektaş, yanındaki adamlarına mertebeler vermiş. Boz Geyikli buraya geldiği için hernasılsa ona mertebe vermeyi unutmuş. Boz Geyikli asasını Hacı Bektaş'a doğru fırlatmış, asa gelirken Hacı Bektaş, Nurhak dağına "Tut ya Nurhak" demiş. Asa Nurhak dağını yarmış, sonunda Hacı Bektaşa mertebe vermiş ve Boz Geyikliyi, (Bişiri'yi) doğru yola getirmekle görevlendirmiş. Boz Geyikli Deli Ahmet, aslen Tokat'lı olup aşiretinin Rakka da bulunduğunu bildiği için buraya gelmiştir."

Kara Hasan Efendi, Boz Geyiklinin aşiret arasında hemen her hastalık ve dertler için bir adak yeri olduğunu, delilerin, hastaların, çocuğu olmayanların dertlerine böylelikle deva bulduklarını ve her yıl türbede kurbanlar kesildiğini söyledi.

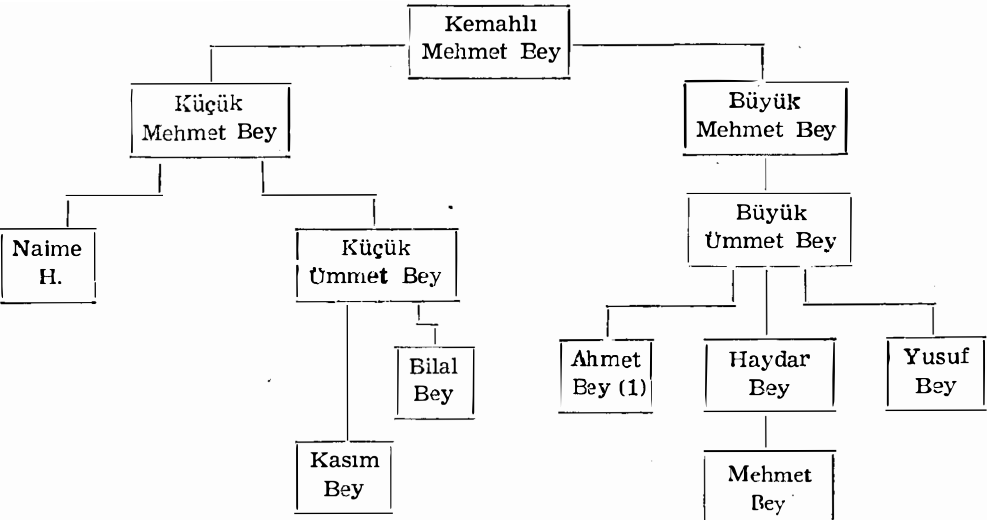
1 Keramet: Evliyalara has olağan üstü hal

2 Veli: Ermiş

Elbeyli Beyleri ve Soy Kütükleri:

Kemah'ta "Ak Melek" oğullarından Mehmet Bey, kesin olarak bilinmeyen fakat yerleştirme zamanına rastladığı kesin olan bir tarihte Elbeyli aşireti arasına sürgün olarak gönderilmiş. Bu bey, birkaç sene içinde aşiretle yaptığı temaslar üzerine, sürgünden sonra da bu aşiret arasında kalmayı kendisi için yararlı görmüş ve affedildikten sonra, padişahtan aşiretin reisliğini istemiş, padişah fermanla Mehmet Bey'i Elbeyli'ye bey tayin etmiş. Mehmet Bey, aşiretin beyi olduktan sonra üç kızını aşiretin ileri gelenlerine vermiş. Sonunda aşiret tarafından da bey tanınmış ve bugüne kadar Mehmet Bey'in çocukları Elbeylinin beyi sayılmıştır. Şimdi hayatta olan Mehmet Bey, Kemuntepe'den Suriye'ye göç ederek yeni bir köy kurmuş ve aşiretinden ayrılmamıştır. Bu beylerin soyundan bugün yalnız Nâime Hanım ve Mehmet Bey ile Bolvadin orta okul tabiat öğretmeni Hurşit Bey kalmıştır. Beylerin soy kütüğü aşağıda olduğu gibi tesbit edilmiştir.

Soy kütüğü Kara Hasan Efendi tarafından tesbit edilmiştir:

[1] Vaktiyle Tarsus gazetesinde Elbeyli oğlu ve Adana Memleket Mecmuasında Ahmet beyin bozlağı namlarıyle yayınladığım hikâyelerin Ahmet Bey'e ait değil deBüyük Ümmet Bey'in olduğu Kara Hasan Efendi tarafından düzeltilmiştir.

Elbeyli'de Türkü ve Hikâyeler

Türküler: Kara Hasan Efendi, Elbeyli aşiretinden meşhur Mahmut Bey isminde bir avcıdan bahsetti. Bu avcı, kuş (şahin) ile deve yavrusunu düşürür ve bütün aşirette şöhretiyle anılırmış. Buna dair bir de türkü söylenmiştir. İhtiyar Kara Hasan Efendi avcı Mehmet Beye ait olan türküyü okumaya başladı:

Sakarcayı bilemirim başından,
Yurt gösterdim İzmir'linin kaşından,
Sakın olun, Mahmut beyin kuşundan
O avlasın yaşılları, bazları,

Süre süre konalgasın getirdim
Ak pınarda türlü manca yedirdim,
Sakarca'yla eyriceler bitirdim,
Hilâf mıydı Mahmut Beyin sözleri.

Turnam, incinmesin benim sözlerim,
Sakarcayı yeşil sandı gözlerim,
Şunda kara kuşa işmar eylerim,
Herceyiş oğluna benim sözlerim.

Söylen Mahmut Beye avın eylesin,
O bir kepezedir Torun öğretsin,
Toy ispirler yaşılları avlasın,
Ben geriden salağını gözlerim.

Kara Hasan Efendi, bu türküyü bitirdikten sonra Elbeyli aşiretinden Molla Osman isminde bir kişinin Mehmet Bey ile Binsait arasında 1811 tarih-

lerinde yapılan aşiret kavgasına ait türküsünü yazdırmağa başladı.

Mehmet Beyle Binsait'in dövüşü

Vaktına hazır ol sen Abo Hüseyin,
Cenk ilmini bilen dullar benimdir,
Müfrüdüm, cemanım cip polat giyer,
Haber anlamayan kullar benimdir.

Mehmet Bey der ki:

Kahraman Kara Üveys dağları aşar,
Elde Kara Ali gürzünü düşer,
Çopurum var, gören develer işer,
İşleyir Rustem'e, Zali benimdir.

Binsait der ki:

Şişhane tüfenkler top gibi öter,
Boynu uzun necidiler dağ gibi yatar,
Kafayı keserler Amık'ta satar,
Elden ele gezen şallar benimdir.

Mehmet Bey der ki:

Kasım Paşam agitler başı,
Osman beyim çıplak eder savaşı,
Mustafa da kürp kürp topluyor leşi,
İleşte parlayan nallar benimdir.

Binsait der ki:

Ben Abo Hüseyinim; bildin mi beni?
Adam erveniyim yudarım seni!..
Tilberçe kuyusunda gördün mü beni?
Fellâhlar içinde atlar benimdir.

Ben bu destanı biraz eksik gördüm. Hasan Efendi'ye fikrimi söyledim, doğruladı. Fakat aklında kalanın bu kadar olduğunu söyleyerek özür diledi. Bundan sonra Basra tarafından gelen ve "Direi" ismiyle anılan büyük bir Arap kafilesinin Elbeylilerin başına belâ kesildiğini ve koyunlarını yağma ettiklerini, hatta kırk tane Türk esiri alarak gittiklerini ve o sırada savaş esnasında Hasan isminde bir Elbeyli çocuğunun şehit düştüğünü, çocuğun babası tarafından buna bir ağıt yakılmış olduğunu bildirerek ağıtı aynen okumaya başladı:

Öylen ile ikindinin arası,
Aldı beni kaşlarının karası,
Bilmem şahan yavrusu, bilmem ispir cöresi,
Av ederken, ben yavrumu aldırdım.

Gökyüzünde çıngırdağı çınladı,
Yere indi ciğerciğim dağladı.
Bilmem şahan, bilmem karakuşa uğradı,
Av ederken, ben yavrumu aldırdım.

Gelin bakın şu dağların otuna,
Osmanlılar binmiş Arap atına,
Benden selâm edin Âşa hatunu[1]*,*
Av ederken ben yavrumu aldırdım.

Elim ile şiveğimi düzmedim,
Kalem alıp kaşım yüzüm yazmadım,
Ardimanım Karadağı[2] *gezmedim,*
Harbederken ben yavrumu aldırdım.

---

1 Çocuğun anasının adı olup "Ayşe" dir.

2 Karadağ Elbeyli dağıdır.

Bu olay, Hasan Efendi'nin söylediğine bakılırsa, 1688 tarihlerinden sonra olmuştur. Hasan Efendi bundan sonra 1737 - 1738 tarihlerinde Urfa'da Hammal Mehmet Paşa isminde bir valinin Elbeyli obalarından Şahvelinin âsi reisini öldürmesi üzerine bir türkü düzmüş olduğunu, fakat bu türkünün hepsini bilmediğini ve bugün tamamını bilenin olmadığını söyledi. Ben de bir parçasını olsun öğrenmek hevesiyle türküyü söylemesini rica ettim.

Nederimde göç çeküben Elbeyli'ye giderim,
Çolağın oğlu Ahmet Ağa'ya haber ederdim,
Belki yetimleri elden ala hey...

Eksik olan bu türkünün çok önemli bir türkü olduğunu ev sahibi Ömer Ağa da doğruladı; ne çare ki, bunu bilenlerin hepsi ölmüştü. Hasan Efendi Basradan gelip Elbeyli'yi yağma eden Direilerin öldürdükleri çocuğun babası Hasan Ağa'yı Kilis'te Daltaban Paşa'nın astırdığını söyledi. Hasan Ağa asılmadan önce şu türküyü söylemiştir:

Hey ağalar da, Kara Dağın eteği,
Dağılsın mı Elbeyli'nin peteği?
Veir konargası,[1] *arslan yatağı,*
Beyimize malûm olsun halimiz!

Dedem çolak, aktarmalar getirir,
Bitmeyenin işlerin bitirir,
Bağ, bahçe diker; güller yetirir,
Sacır bizim balkar[2] *kaldı gölümüz.*

---

[1] Konalga: Konak yeri.
[2] Balkar: Harap, ıssız.

Aman-Allah; onulmuyor derdimiz,
Bir arada buluşmuyok hepimiz,
Çöller bizim ata, dede yurdumuz,
Koca Mumbaç, fermanlı şarımız[1]

Söyleyin âşıka, türkü yazmasın,
Kürt ve cahil hatırcığın bozmasın,
Sakın olsun, gediğinden kakmasın,
Agit olsun benim gibi yerimiz!

Daltaban Paşa'nın Hasan Ağa'yı çengele astırmasına sebep Elbeyli'nin Gâvurelli obasından Halil oğlu Osman Ağa'dır. Osman Ağa, Hasan Ağa ile geçmiş zamanda aralarında geçen bir çekişmenin intikamını almak için Hasan Ağa'nın aşireti arasında zorbalık yaptığı ve aşiretin kendisinden usanmış olduğu yolunda bir yalan uydurarak onu Daltaban Paşa'ya şikâyet etmiş. Kara Hasan'a göre Hasan Ağa'nın idam edilişi haksız yapılmış bir davranıştır.

Abbas Paşa

Kara Hasan Efendi diyor ki: Vaktiyle Abbas Paşa Mısır'dan kalkmış ve bu memleketi almaya gelmiş. İskenderun'dan karaya çıkmış ve yürümüş. Dadaloğlu ona şu türküyü düzmüş:

İskeleden kaktı ol Abbas Paşa,
Kızılı, boranlı dağ var önünde,
Elbeyli beylerin at başı çekmez,
Çevrilip konacak yer var önünde.

---

[1] Şar: Şehir.

İlerde Osman Bey[1]*, zorbalar başı,*
Aşireti var, çıplak eder savaşı.
Keser kelleler, basar üleşi,
Kartallar dönecek yer var önünde.

Küçük Ali oğlu[2]*'da, haykırır kakar,*
Düşmanı görünce, belini büker,
Çimbulat kılıçla demir bent söker,
Omuzu kalkanlı er var önünde.

Dadaloğlu der; ordan geçerse,
Elbeyli türkünden yolun açarsa,
Akan kanlı Murad köpük saçarsa,
Sait[3] *Battal gibi er var önünde.*

Hasan Efendi artık durmadan aklına gelen parçaları yazdırıyordu. Abbas Paşa'nın türküsünü bitirince aşık Rüstem'e ait şu türküyü de söyledi:

Sağsalına inen kervan,
Yağar yağmur, zarılanır.
Yerine düşmeyen bir er,
Ölmez ama, gerilenir.

Adalarda olur urban,
Verirler dertlere derman

---

1 Osman B.: Türkmen beyi,
2 Küçük Ali oğlu: Baraklıdır.
3 Sait: Saîd mi Seyyid mi belli değil!

Gönül dediğin değirmen,
Gâh yumuşak irilenir,
Koyun kuzusuna meler,
Kelbi[1] takar, avın tanır.

Rüstem der ki; behey beyler,
Çalar sazın gönlün eyler!

Artık Kara Hasan'la sabahı bulmuştuk, izin istedi, abdest aldı, ellerini silerken Deli Boran'a ait bir türkü hatırladığını söyledi, derhal kaydettim[2].

Halise'nin gülü kokar,
Güzeller yanağa takar,
Sacır derler bir su akar,
Gönül oynar göllerinde.

Mumbıç derler bir şar imiş,
Ağalı, beylik yer imiş,
Zor güheylanları varmış,
Kurşun deymiş dallarına.

Çıktım, baktım, Dur Dededen,
Baktım Mumbaç ellerine,

Egbez egbez evler konmuş,
Ücesine, ellerine.

---

[1] Kelb: Köpek.

[2] Halk Bilgisi Haberleri Mecmuasının üçüncü sayısında Deli Boran'a ait bir makalemi okuyunuz.

Hezeli gönül, hezeli,
Şarap içerdik ezeli,
Küpeli avşar güzeli,
Serv-i revân boylarına.

Bunu söyler Deli Boran,
Sevdiğine meyil veren,
Cığ cığ olmuş Ağca Geran,
Gider garbî yerlerine.

Sabahleyin gideceğime yakın Kara Hasan Efendi'den Genç Osman hakkında bilgi istedim. Hasan Efendi, Genç Osmana ait Dadaloğlu'nun bazı türküleri olduğunu fakat o türkülerin hatırında bulunmadığını ancak, Genç Osman hikâyesini bildiğini söyleyerek hikâyeyi kısaca anlattı. Aynen naklediyorum:

"Sultan Murat Antakya civarında bir rüyâ görür; rüyâsında: "Genç Osman'ı yanına al" derler. Sabahleyin Sultan Murat Genç Osman'ı köyünden getirtir, anasına geri getireceğine dair bir de senet verir. Bağdat'a giderken Padişahın ordusunu bir çiftçi üç gün besler; o zaman buralarda çok zengin ağalar bulunurmuş. Padişaha bu adamı define sahibi olarak tanıtırlar. Padişah çiftçiyi çağırarak:

— Ulan, senin hazinen varmış. Padişah dururken çiftçiye hazine ne gerek; onu çabuk bana getir, der.

Çiftçi hemen çıkar ne kadar çift âleti varsa, Padişahın önüne getirir ve yalvararak:

— Hünkârım, işte benim hazinem bunlardır, der.

Padişah çifçinin bu sözünden hoşlanır, onu haznedar yapar, Bağdat'a gelirler. Bir gece padişah kıyafet değiştirerek Genç Osman'ın çadırına gelmiş ve Genç Osman'a "Bağdat'ı alacak mıyız?" demiş. Genç Osman "Kır atıma çifte yem, bana tütün çıkmazsa Bağdat alınmaz" demiş. Ertesi gün Genç Osman'ın atına çifte yem çıkar ve kendisine de tütün gönderilir. Genç Osman, öğle namazı sırasında Bağdat'ı alır. Burcu deler, şehit olur. Kafasını koltuk altına alır, sonunda dört yol arasında düşer. Bağdat alınır ama padişah, geri dönerken Genç Osman'ın anasına verdiği senetten dolayı üzülür."

Burada ev sahibi Ömer Ağa söze karıştı ve Bağdat'ın fethine dair olan şu türküyü söyledi:

Sana derim sana, ey Acem şahı,
Arslan yatağından kaktı gelir!
Alır senin tahtın ile tacını,
Sultan Murad kendi kaktı gelir!

Sultan Murad yeryüzünün velîsi,
İşte geldi hakkın arslan alîsi,
Seksen, bin Urumeli delisi,
Doksan bin de Tatar handan gelir.

Altmış bin de kara postal giyici,
Yetmiş bin de tatlı cana kıyıcı,
Seksen bin de kendi kendin bilici,
Doksan bin de aşiretten er gelir!

Allah Allah deyüp çıktı yerinden,
Leblerimiz şikâr oldu seyirden,
inüp cansız duvarları yürüden,
Hünkâr Hacı Bektaş Veli gelir.

Ömer Ağa'nın bu türküsü bitince Kara Hasan Efendi, ağzından şöyle bir atasözü kaçırdı: "Boradayı mıh eder Allah" Merakla Hasan Efendi'ye bu atasözünün meydana geliş sebebini sordum. Hasan Efendi "Size Demircinin Hikâyesini söyliyeyim de yazınız" dedi.

Demirci Hikâyesi:

Vaktiyle bir demircinin güzelce bir karısı vardı. Halep valisi bu karıyı görünce almak istedi ve demirciyi çağırttı.

"— Bre demirci, bir kantar borada (demir tozu demektir) bulup getirmelisin. Boradayı getirmezsen 24 saat sonra seni asacağım" der.

Demirci evine dönmüş ağlamağa başlamış; ağlarken karısı sebebini sormuş; zavallı demirci başına geleni anlatmış. Karısı bir ah çekmiş ve demiş ki:

— "Boradayı mıh eder Allah"

Yatmışlar. Sabahleyin kapı vurulmuş, demirci idam için çağırdıklarını bilir gibi istemiye istemiye çıkmış. Kapının önünde bir bölükbaşı ile beş on asker görmüş. Bölükbaşı demirciye acele acele demiş ki:

— Bir kantar mıh yapacaksın; vali paşa öldü; tabut yapacağız.

Demirci evine girerek sazını eline almış ve şu türküyü sevine sevine okumaya başlamış:

Ecel deryasına düştü gemimiz!
Silinip çıkanlar nerede bilmem!
Felek kırdı kametimi, kolumu,
Ya ben, kime gidem imdada bilmem!

Gökte yıldız, birim ikim kavuşur,
Hasret olan hasretine kavuşur,
Dertliler oturmuş derdin danışır
Dertsizler ne gezer arada bilmem!

Kimsenin ahı da kimseye kalmaz,
Kimsenin çırası danaça[1] *yanmaz,*
Leyli derim de, Leylim uyanmaz[2]*,*
Hicrân mı kaldı yara da bilmem!

Nalçıoğlu der ki, bu hal, ne haldır,
Düştük bir ummana; çekilmez yoldur?
Bilmezin işini rabbim, sen bildir;
Tabuta mıh oldu burada bilmem!

Elbeyli aşiretinin güleryüzlü ve yetkili ihtiyarları Kara Hasan ile Ömer Ağa'ya veda ederek Alimantar köyüne doğru yola çıktım.

---

[1] Danaça: Sabaha kadar,

[2] Ailesinin ismi "Leyli" dir.

Alimantar Köyü

Alimantar köyü Türkmen, Yürük, Kürt ve hatta, birkaç Elbeyli aşiretinden meydana gelmiş karışık bir köydür. Bu köye gelirken yolda Elbeylilerin Beylerbeyi köyüne uğradım ve Salih Ağa ile beş on dakika görüştükten sonra, Alimantar köyünde ilk olarak Bayram Ali'yi aradım. 1928 senesinde kendisiyle görüşüp Hurşit Bey'in hikâyesini yazdığım bu kişi üzüntüyle belirtirim ki, ölmüştür.[1]

Güneyde yaşıyan Türkmenlerin ortak gelenekleri

1 Şahman uşağı :

Suriye sınırları içinde Çobanbeyli köyünde Türkmenlerin kaynağı hakkında bilgi sahibi olduğu söylenen Deli Hasan oğlu Halil Ağa ile yine Suriye sınırları içinde Bablimon köyünde oturan, Elbeyliden (kendisiyle evvelce görüştüğüm) Kara Hasan Efendi'yi Bucak Müdürü Ahmet Bey'in yardımıyla sınırlarımız içindeki Alimantar köyüne davet ettik; böylelikle Türkmenlerin her obasından bir kişi ile görüşerek genel bilgilerden yararlanmaya karar verdim. 18 Ağustos 931 tarihinde Alimantar'a gittim. Sözünü ettiğim köyde Berelli obasından Hanifi Ağa, Türkmen obalarından Akıl Hoca ve Davutoğlu, Bayendir'den Meçiğin oğlu Mehmet ve diğer davetlilerimiz bir araya gelerek konuşmağa başladık. Halil Ağa dedi ki:

---

[1] Bu destan, Halk Bilgisi Derneği Tetkik Heyeti'nin ikinci ilmî seyahatine dair raporunda yayınlanacaktır. (Y.N.)

"Biz Türkmenler 84.000 ev olarak Colap'a yerleştirilmişiz. Padişah obalarımızın yiğitlerini, yesir ve davarlarından birer sürüsünü alarak bizi zorla yerleştirdikten sonra, yesir ve davarlarımızı geri vermiş. Biz yesir ve davarları alır almaz Colap'ı terkederek Rakka'dan yine geldiğimiz yerlere kaçmak istemişiz. Eski yurdumuz Anadolu'dur."

Burada Kara Hasan Efendi söze karıştı:

"Hatta yerleştirme başkanı Firuz Bey, bu fena yerlerde yaşayamıyacağımızı anlayarak otuz bin ev ile Aceme gitmiş ve biz buralarda ellibin ev ile kalmışız. Şimdi bu ellibin ev Rakka'dan Antakya'ya kadar dağınık bir haldedir."

Bu arada Halil Ağa devamla:

— "Doğru; tam ellibin ev ile buralarda yerleşmiş ve kalmışız; aşiretlerimizden Beydili en büyük sıkıntıyı çekmiş. Elbeyliler ve Berelliler ile bizim obaya bağlı Güneş, buraya bizden tam iki sene sonra, kendi istekleriyle gelmişlerdir." dedi.

Ben, bu tartışma arasında fırsat bularak bazı sorular sormak istedim ve ağalara hitaben: "Bana Türkmen aşiretinin oymaklarını ve obalarını tarif eder misiniz?" deyince Halil Ağa ilk sayfada kaydettiğim şemayı verdi ve etrafını çeviren bütün oymak ağaları bunun doğru olduğunu söylediler. Böylelikle Türkiye'nin güneyindeki Türkmenlerin Beydili, Barak, Elbeyli, Berelli, Bayındır oymaklarından ve 48 obadan meydana meydana geldiği anlaşıldı. Bunun arkasından Halil Ağa'ya obalar arasında Şaman

veya Şahman adıyla anılan obanın Türk veya Arapların "Şammar" aşiretinden olup olmadıklarını sordum, ayrıca bu obanın isminden şüphelendiğimi bildirdim. Halil Ağa söze başladı: "Şahman adında bizim bir Türkmen obamız vardır ve Suriye'dedir. Fakat bunlar dinsiz oldukları için asıllarını kaybederek şimdi Arapça konuşmaktadırlar; ve Şam'ı, Bağdat'ı kuran da bu aşirettendir; asılları Türktür, yedi göbek sayarlar. Bugün bu aşiret Aneze ve Bişiri çölleri arasında tıpkı Araplar gibi yaşarlar; fakat Türk oldukları cesurluklarından bellidir. Yaşlıları da "Biz Türküz ama sonraları Arap olmuşuz" derler. Biz bunlara "Tat evi" adamları da deriz. Şahman obası Türkmenlerle savaşırken bizden hiç korkmazlar; bire kadar kırılsalar bile geri dönmezler. Araplar böyle değildir. Herkesçe bilinen söz:

Arap Allahtan korkmaz,
Ama Türkmenden korkar!

derler; doğrusu da budur. Araplar bizden çok korkarlar." dedi. Kara Hasan ve arkadaşları bu sözü doğruladılar.

Kilis hükümet doktoru Abdülkadir Bey bir gün anlatıyordu:

— Ben küçüktüm. Evimize her pazar bir takım araplar gelip misafir oluyordu. Bir gün canım sıkıldı, babama: "Biz Arap mıyız, Türk müyüz?" diye sordum. Babam "Tabii Türk oğlu Türküz" cevabını verdi. Ben bu itiraz ile "Şu halde Arapların işi ne?" diye sordum. Babam "Bunların dili Arap fakat ken-

dileri Türktür" cevabını verdi. O günden sonra bu işe merak ettim. 1904 tarihinde bu Arapların yaşlılarından biri, yine bizim misafirimiz olmuştu. Bugün gibi hatırımdadır; bir tercüman aracılığı ile yaşlı adama meseleyi açtım. O da kabilesinin Türk olduğunu söyledikten sonra bize dedi ki: "Beyti Tatavi adındaki Türkler bize kurşun attıkları için Arapların arasına girmiş, fellâh olmuşuz. Obamızın reisine "İbin Kavuk" derler. Ben yalnız Türk olduğumu biliyorum, biliyorum, ama, dünya bizi bu hale getirmiş. "Bu söz üzerine düşündüm ve o gündenberi soyumuzda hiç bulunmayan Şaban isminin bizim ailemeze verilerek Kilis'te "Şaban oğulları" adıyla anılmamıza "Şaman" kelimesinin sebep olması düşüncelerimi bir kat daha arttırmıştır."

II Türkmen Takvimi :

Türkmenlerde yılın dört mevsimi şu şekilde kullanılmaktadır.

I — **Yaz** (İlk bahara verilen isimdir), yaz ayrıca üç kısıma ayrılır.

Yaz ayları:

1 — İ l k b a h a r, 7 gündür: 25 marttan 31 sonuna kadar.

2 — O r t a b a h a r, 30 gündür: 1 Nisandan 1 Mayısa kadar.

3 — S o n b a h a r, 54 gündür: 1 Mayıstan 24 Hazirana kadar.

II — **Yay** (yazın ismine yay derler), yay ayları da yaz ayları gibi bir takım kısımlara ayrılmıştır.

Yay ayları:

1 — Ü l g e r, 6 gündür: 1 Hazirandan 7 Hazirana kadar.

2 — T e r a z i, 31 gündür: Temmuz ayı terazi ayıdır.

3 — K u y r u k, 24 gündür: Ağustos ve Eylül aylarındadır.

4 — B u h u r, 12 gündür: 12 Eylülden 25 Eylelü kadar devam eder.

III — **Güz** (son bahara güz ismi verilmektedir). Güz ayları da bahar gibi üç kısma ayrılır:

Güz ayları:

1 — İ l k G ü z, gündür: Eylülün 23 ünden sonuna kadar.

2 — O r t a g ü z, 31 gündür: Bütün ekim ayı.

3 — S o n g ü z, 53 gündür: 2 Kasımdan 24 Aralığa kadar.

IV — **Kış:** Aynen (kış mevsimlerine verilen isimdir). Bu da üç kısıma ayrılmıştır.

Kış Ayları :

1 — K a r a k ı ş, 8 gündür: 23 Aralıktan sonuna kadar.

2 — Zemberi, 31 gündür: Ocak ayı kara kış ayıdır.

3 — Zemberi yamacı; 52 gündür: Şubattan 24 Marta kadar olan günlerdir. Bu dört mevsim Türkmenler arasında 91'rer günden yıl, (364) gün olarak tesbit edilmiştir.

Bunlardan başka bir de, özel sınıflandırma daha vardır ki bu sınıflandırma diğerinden daha dikkat çekicidir.

Açıklayacağım bu şekil halkın adetâ bir çiftçi takvimi gibidir. Bu takvim ayrıca fala ve uğura inananlar için anlam taşır.

Bu sınıflandırmanın en çok dikkat çeken şeyi; sene başının alafranga Ocaktan başlamış olmasıdır. Sınıflandırma olduğu gibi aşağıya alınmıştır:

YEDİYE - BEŞE - ÜÇE - BİRE.

Yediye Ayları:

Alafranga Ocak ayının 1. gününden başlar. Bu aylar için halk arasında şöyle bir ata sözü söylenir:

Yediye: "Biderin[1] sunu[2] olacak, koyunlar kuzulayacak."

Beşe Ayları:

Beşe aylarının hangi aya rastladığı bilinmiyorsa da, atasözünde kullanılan tabire göre; beşenin şu-

[1] Bider: Tohum,

[2] Sunu olmak: piyasaya çıkarmak

bat sonuyla Mart içi olduğunda şüphe yoktur. Çünkü Türkmenler beşe için:

"İtler düşe ileşe, bakma çiftten başka işe." derler. Beşe aynı zamanda tabiî felâketler ayıdır."

Üçe ayları:

Üçe mevsiminin de belirli ayı yoktur. Yalnız ilkbahar ve yazar yakın, yani, Nisan ortaları ve Mayıs başları için üçe denildiği hatıra gelmektedir. Türkmenler üçe için şu kayıtları anarlar:

"Üçe de keçilerin kuzulamayanı kısır kalsa daha iyidir. Üçe ayları gonca gül aylarıdır."

Bire ayları:

Bire ayları orak zamanına verilen isimdir ki; bu aylarda hem çift yapılır ve hem de orak biçilir. Türkmenler "bire" için "Bire biçimsiz çıkmaz" yani, civarda olsun mutlaka orak başlar, derler.

Bu özel sınıflandırma için halkın ağzında hemen hemen genellikle denecek şekilde şu tekerleme söylenmektedir:

"YEDİYENİN YELLERİ, BEŞENİN SELLERİ, ÜÇENİN GONCA GÜLLERİ, BİRE BİÇİMSİZ ÇIKMAZ."

Halk Takviminde şu yıldızlar bilinmektedir:

ÜLGER, TERAZİ, KUYRUK VE BUHUR GÜNÜ.

Ülger yıldızı 18 Mayısta doğarmış. Halk Ülger ve onun doğduğu gün için şu şekilde bir atasözü söyler:

"ÜLGERDE DÜNYA SELE GİDERSE DE İNAN, DÜNYA YANSA DA İNAN."

Bu ay halk arasında tabiî felâketler ayı olarak kabul edilmekle beraber, bu ayın bazen çok sıcak ve bazen de yağmurlu geçmesinin de mümkün olduğu belirtilmekte ve ek olarak bu ay için şu atasözü söylenmektedir: "ÜLGERDE URUM ŞAM BİR OLUR" (Yani Ülger doğumunda her yerde orak başlamış olur.)

Terazi.

Terazi yıldızı hakkında Türkmenlerin rivâyetleri şunlardır:

"TERAZİDE DÜNYA ATEŞE YANAR, DOĞDU TERAZİ OLDU ÜZÜMÜN BİRAZI."

Bu iki atasözü sıcakların devamıyla üzümlere nişan düşme zamanını bildirmektedir.

Kuyruk :

Kuyruk yıldızı hakkında halk söylentileri bağ bozumu zamanını işaretler,

Buhur günü.

Kuyruğun doğumunun ilk (12) gününe buhur günleri denir. Halk buhur günleri hakkında şöyle bir

tecrübe yapar. Buhur günlerinin birinci günü sene içindeki bir ayın nasıl geçeceğine işaret sayılır.

Meselâ: Buhur günlerinin birinci günü hava bulutlu olur ve batı rüzgârı eserse, Eylül ayı yağmurlu ve çift ayı olarak geçer.

İşte bu şekilde buhur günlerinin her gününün halk tarafından bulutlu ve rüzgârlı olup olmadığına bakılarak Eylül, Ekim, Kasım ve diğer ayların açık veya yağmurlu geçip geçmeyeceği anlaşılır. Çok bulutlu ve çok rüzgârlı buhur günlerinden kışın şiddetli geçeceğine inanılır.

Havanın değişmesine dair tecrübeler:

1 — Buhur günlerinin bulutlu ve rüzgârlı olup olmadığına bakılarak senenin 12 ayının nasıl geçeceği anlaşılır.

2 — **Ağıl çevirme.** Güneşin veya ayın çevresinde bir çember bulunursa buna ay ve gün ağıl çevirmiş denir.

Eğer Güneşte ve Ayda ağıl görülürse yakında yağmur yağacağına işarettir. Şöyle ki:

A — Güneş ve Ay doğarken ağıl çevirirse, yağmurun çok devam edeceğine,

B — Güneş ve Ay gün ortasında ve gece yarısında ağıl çevirirse, yağmurların orta derecede olacağına,

BUHUR CETVELİ

Adet	Buhur Günleri	Tarihi	Tesadüf ettiği aylar
1	Buhurun I günü	31 Temmuz	Eylül ayının du umunu gösterir
2	" II "	1 Ağustos	Ekim " " "
3	" III "	2 "	Kasım " " "
4	" IV "	3 "	Aralık " " "
5	" V "	4 "	Ocak " " "
6	" VI "	5 "	Şubat " " "
7	" VII "	6 "	Mart " " "
8	" VIII "	7 "	Nisan " " "
9	" IX "	8 "	Mayıs " " "
10	" X "	9 "	Haziran " " "
11	" XI "	10 "	Temmuz " " "
12	" XII "	11 "	Ağustos " " "

C — Gün ve Ay batarken ağıl çevirirse, yağmurların hafif ve önemsiz olacağına hükmolunur.

Gün altı.

3 — Ortalık bulutlu fakat Güneşin doğacağı yerin bir parçası bulutsuz olursa buna Türkmenler "GÜNÜN ALTI BOŞ" derler. Böyle bir durumda Güneş doğar ve bir süre ortalığı aydınlattıktan sonra buluta girerse, o ayın bütünüyle yağmurlu geçeceğine hüküm verilir. Bunun tersi kuraklığa işarettir.

Solucan.

4 — Solucanlar toprağı yukarı doğru iter ve başlarını deliğin ucuna getirirlerse mutlaka yağmur yağar.

Tavuk ve eşek.

5 — Tavukların bitlenmesi, eşeğin kulaklarını sallaması yine yağmurun yağacağına işarettir.

Mihrican.

6 — Güz aylarının son ayında esen rüzgâra "mihrican" derler. Mihricanda ağaçların yaprağı tepeden dökülürse, o yıl, kışın şiddetli olacağına, dibinden dökülürse, kışın hafif geçeceğine inanılır.

Koyun.

7 — Buhur günlerinde, yani Türkmenlerin dediği gibi "KOÇ KUVURMA" zamanında koyunlar

öğle sıcağında bir ağaç altında yatarlarken birbirlerine fazla sokulur ve sıkışırlarsa o sene kışın şiddetli olacağı sanılır. Bunun tersi, kışın hafif geçeceğine işarettir.

Yıl, ay ve gün :

Türkmenler arasında günler şu şekilde isimlendirilir:

"Salı Teltik.... Çarşamba Yırtık... Perşembe Hanım... Cuma Canım... Cumartesi Malım... Pazar ille pazar, ille pazar başı kesil el azar."

Günlerin özelliklerine ait inanışlar:

Pazar, pazartesi, çarşamba, perşembe günlerinde biçki biçmek, çamaşır yıkamak çok iyi sayılır. Biçkinin ismine "biçi" denir.

Cuma günü yalnız yolculuk iyi sayılır, başka işle ilgilenmek iyi değildir. Perşembe günü tırnak kesenin, traş olanın dini artar. Cuma günü tırnak kesenin, traş olanın malı artar.

Cumartesi gününe sebep (sebet) günü derler. Türkmende bir çocuk ana rahmine düşerse, o çocuğun kan dökücü bir insan olacağına inanılır. Cumartesi günlerinde ekin ekmek, yol yürümek çok iyi sayılır.

Pazar günü çift sürmek, iş görmek hayırlıdır. Ve pazartesi de aynı hayrı yaşatır.

Salı günü yalnız bir işin başlangıcında fena sayılır; fakat başlanmamış bir işe salı günü devam etmek fena değildir.

Çarşamba günü tıpkı salıda olduğu gibi iş başlangıçlarında uğurlu sayılmaz.

Ayın son çarşambasında: iş görmenin, yeni elbise dikmenin, yeni bir işe başlamanın obaya uğursuzluk getireceği inancı hakimdir. Çünkü son çarşamba giden ay ile gelen ayın konuştuğu güne rastlarmış. Burada iki ayın birbirine devir teslim ettiği inancı vardır.

Aylar :

12 Arabî ayının 11'i hayırlı ve uğurludur. Yalnız, bu aylardan safer ayı uğursuz bir ay sayılır. Bu ayda kurban ve tavuk boğazlamak adettir. Bu ayda insanın evinden birşey kaybolursa veya birşey gereksiz yere harcanırsa veya bir kaza meydana gelirse, o evin yedi sene uğuru dönmez diye bir inanç vardır. Hatta safer ayında her aile reisi, ailesini "safer geldi; iğnenize sahip olun" diye uyarır.

Uğursuz Seneler :

Türkmenlerde bir yılın son sayısı altı olursa, o sene, uğursuz kabul edilir. Kara Hasan Efendi bu iddiasını şöyle açıkladı:

1286 (1869-70) da tohumlarımız dane tutmadı.

1296 (1878-79) da Rus savaşı oldu. Türkler kaybettiler.

1306 (1888-89) da davarlarımız kırıldı.

1316 (1898-99) da ürünümüz kıt oldu.

1326(1908-909) da büyük bir kar yağdı, ağaçlar kurudu.

1336(1917-18) da savaş oldu.

1346(1927-28) da, yani geçen sene çekirge geldi, ürünlerimiz bozuldu.

Kara Hasan Efendi, bunu tamamladıktan sonra dedi ki "Altıyla biten yılların en hayırlısı, geçen yılımız olmuştur."

III — Çeşitli âdet ve gelenekler:

1 — Ölünün mezarı başında ateş yakmak, Türkmenlerde eskiden kalma bir âdettir.

2 — Türkmenler, genç ölmüş bir adamı gömdükten sonra, onun atını süslerler ve ölünün üstünden çıkarılan elbiseyi bir ağaca giydirirler. Köyün kadınları donatılmış bu at ve giydirilmiş ağacın karşısına geçerek ağıtlar okur ve ağlarlar.

3 — Ölü gömüldükten sonra bir kurban kesmek âdettir. Bu kurbanın ismine "kazma takırtısı kurbanı" denir.

4 — Ateşe hürmet çoktur, ateşe işeyen çocuklar dövülür; ocağa ayakkabısıyla basanlar azarlanır. Ateş için şöyle bir dua etmek Türkmen âdetlerindendir:

"Ey Allah bizi nurdan, nardan ayırma."

5 — Bir evden ölü çıkınca, üç gün o evde ocak yakmak ayıptır. Ev sahibinin yiyeceğini komşular ve dostlar sağlar.

6 — Adaklarda kurban kesmek Türkmenlerin âdetlerindendir. Bu kurbanlar bir ziyarette kesilip yedirilir ve yemeklerin artan kısmı "SEN DE YE MÜBAREK" diyerek ziyaretin başına dökülür.

7 — Türkmenlerin başlıca ziyaret yerleri "BOZ GEYİKLİ ve YEL BABA" türbeleridir.

8 — Türkmenlerin en büyük yeminleri boz geyikli babalarının ellerindeki bambu çubuktan atlamakla olur. Ve buna Türkmenler "ÇÖVEN ATLAMA" derler ki, bir Türkmen, çöven atladıktan sonra asla yalan söylemez.

Ağalarla yaptığım konuşmada dağınık olarak kaydettiğim maddeler bu kadardır. Diğer bölümler başlıbaşına birer konu olduğundan ayrı başlıklarla sayfalarımızda okunacaktır.

Parmak İsimleri :

1 — Başparmak: Baş parmağın ismi başpar mak.

2 — İşaret parmağının ismi: bedenek parmak.

3 — Orta parmağın ismi: orta direk.

4 — Yüksük parmağının ismi: gül ağacı.

5 — Serçe parmağının ismi: küçük hacı isimleriyle anılmaktadır.

Rüyalara Dair:

1 — Rüyada kan görmek, rüyanın bozulduğuna işarettir.

2 — Rüyada su görmek, aydınlıktır.

3 — Rüyada toprak görmek, zenginliktir.

4 — Rüyada yılan görmek, uğurdur.

5 — Rüyada köpek görmek, aydınlıktır. Köpek kuduz olursa, kavgaya işarettir.

6 — Rüyada ateş görmek, keder ve acıdır.

7 — Rüyada dümen görmek, selâmete çıkmaktır.

9 — Rüyada koyun görmek, bereketin bolluğunna işarettir.

10 — Rüyada at görmek, uğurdur.

11 — Rüyada kır ata binmek, öleceğine işarettir.

12 — Rüyada al ata binmek, ömrün uzadığına işarettir.

13 — Rüyada yağız ata binmek, devlete konmaktır.

14 — Rüyada eşeğe binmek zengin olmaktır.

15 — Rüyada deveye binmek, büyük adamlarla görüşmeler yapacağına işarettir.

16 — Rüyada soğan, biber yemek uğursuzluktur.

17 — Rüyada tuz yemek, rızkın bolluğuna işarettir.

18 — Rüyada üzüm ve karpuz yemek yağmur yağacağına işarettir.

19 — Rüyada silâh atmak, bıçak çekmek, büyük bir kavgaya sebep olacağına işarettir.

20 — Rüyada taranmak, yolculuğa işarettir.

21 — Rüyada çift sürmek sıkıntıdır, ama işin sonunun iyi olacağına işarettir.

22 — Rüyada ekin ekmek, rızkın bolluğuna işarettir.

23 — Rüyada ekin yolmak, bir yorgunluğa düşeceğine işarettir.

24 — Rüyada ölmek, ömür uzunluğuna ve rüyanın bozukluğuna işarettir.

Korkulu bir rüya gören Türkmenler, sadaka vermek ve kurban kesmek âdetlerini hala yaşatmaktadırlar. Rüyalar, Türkmenler arasında büyük bir önem taşır.

Doğuma dair:

1 — Hamile bir kadın, devenin altından geçerse, çocuğunun çok kuvvetli, âdeta pehlivan olacağı inancı vardır.

2 — Bir kadın hamileyken tavşan eti yerse, çocuğunun, dudağının yarık olacağı inancı hakimdir.

3 — Doğuma yakın anası eşeğe binerse, çocuğunun aptal ve tembel olacağına hükmolunur.

4 — Doğuma yakın anası ata binerse, çocuğunun yiğit olacağı söylenir.

5 — Çocuk oynamağa başladığı zaman anası aya bakarsa çocuğu ay parçası gibi olur. Çocuk oynamağa başladığı gün anası yüzüne bir elma sürerse çocuğun yanakları al olur.

6 — Ağzı tatsızken (aş yermede) kadın tesadüfen bir çirkin adam, deve, tavşan gibi şeyler görürse çocuğu çirkin olur.

7 — Ağzı tatsız bir kadın, tesadüfen yılan görürse çocuğu çevik, kurt görürse kahraman olur.

8 — Hamile bir kadın, rüyasında koyun görürse, çocuğu uslu olur. Buğday ve at görürse çocuğunun rızkının bol ve kahraman olacağına işarettir.

9 — Hamile bir kadın rüyasında boncuk ve süs eşyaları görürse, doğacak çocuğunun kız, para görürse erkek olacağına inanılır.

10 — Doğacak kız çocuklarının bibisine (halasına), oğlanların ise dayısına çekeceği inancı vardır. Buna dair bir de atasözü söylenmiştir:

Kadın gerek bey doğura!
Beğin dayısı yiğit ola!

Yiğit çocuklar yetiştirmek isteyen genç, evlenirken alacağı kızın kardeşine bakmalıdır. Eğer kızın kardeşi yiğit ise, gencin soyunun yiğit olacağı inancı vardır.

11 — Doğan çocuk bir zar içinde sarılı doğarsa buna "gömlekli uşak" derler ki, bu, çocuğun öksüz kalacağına hükmolunur.

12 — Doğan çocuğun ağzında diş bulunursa, o çocuk, babasının başını yiyecek diye bilinir.

13 — Bir hafta içinde bir köyde, iki evde çocuk doğarsa bu çocukların anaları kırkıncı gün karşı karşıya gelerek birbirleriyle bir demir parçası veya bir iğne değiş tokuş ederler. Bu iş çocuklardan birine kırk basmaması içindir.

14 — Kırk basan çocuğun vücuduna ebesi iğne bağlamak ve usturayla bazı yerlerini kanatmak suretiyle tedavi eder.

15 — Dönme Hastalığı. Çocuğu kırk basarsa, onu, bir terazinin gözüne koyarlar terazinin diğer gözüne hayvan tezeği doldururlar, ölçerler ve tezeği bir yerde saklarlar. Bir hafta geçince çocuğu tekrar ölçerler ve eğer ağırlık gözüne bir tezek eklemek gerekiyorsa, tekrar tartarlar. Ve ana-babası çocuğu kucaklarını alarak köre (mezarlığa) götürürler. Çocuğu burada bırakarak geri dönerler, eğer çocuk mezarlıkta ağlarsa döndü derler, ağlamazsa mutlaka öleceğine inanırlar.

16 — Çocuğun diş çıkarma zamanında hedik (kaynamış buğday) kaynatılıp komşulara gönderilir. Diş çıkaran çocuk kız ise, komşulardan hediye alarak boncuk, erkek ise para gelir.

IV — Hastalıklara Dair

Kızamık hastalığı:

Türkmenler arasında kızamık hastalığının süresi kırk gündür: Bunun yirmi gününe "kızamığın çıkarması günü", diğer yirmi gününe "kızamığın batması günü" derler. Tedavisi: pekmez içirmek, yoğurt yedirmektir. Eğer kızamıkta hastanın gözü şişerse kendi idrarı alınarak gözünün içine damlatılır. Ve böyle bir tedaviyle iyi olan insanların kirpiklerinin uzun olacağı inancı beslenir.

Çiçek hastalığı

Köyde çiçeğe tutulan çocuk, âdeta, bir eczahane gibidir. Herkes, çocuğunu alarak çiçekli eve gider; hastanın yaralarındaki irinlerden bir damla alıp çocuğunun kolu üzerine kor ve damlanın olduğu yeri bir iğne ile döver, böylelikle çocuğu aşılar. Sonra hastanın burnundan bir parmak sümük alıp çocuğun ağzına sürmek suretiyle çocuk tiksindirilir. Bu tedavi bütün Türkmen köylerinde yapılmaktadır.

Çiçek hastalığını sağ iken çıkarmayanın mutlaka mezarda çıkaracağına dair bir inanç vardır.

Çocuk sancıları :

Sancıya tutulan çocuklar ocak dedelerine okutturulur. Dedeler çocuğu okuduktan sonra ağzına tükürür ve okuduğu br bardak sudan çocuğa içirir.[1]

---

[1] Bu tedavi Suriye içinde kalmış birkaç derviş tarafından uygulanmaktadır.

Sancının başka bir tedavisi:

Eşeğin fışkısını kaynatıp süzdükten sonra sancılaşmış hastaya içirmektir.

Göz hastalığı tedavisi:

Bir adamın gözü hastalanırsa derhal, taze bir inek pisliği getirirler. Bunu bir süre ateşte pişirirler ve bir lâpa halinde ılık ılık gözlerinin üzerine sararlar. Bu tedavi sözde gözün sancısını derhal kesermiş.

Hatta anadan doğma kısır bir kadının idrarını göze damlatmak da göz tedavileri arasındadır.

Yarımbaş ağrısı :

Yarımbaşağrısına tutulan insanı Türkmenler "Sarhoş Dede" isminde bir adamın soyundan birine götürürler; bu adam hastanın ayağının ikisine birer kayış bağlar. Bu, yarım başağrısına deva sayılır. (Sarhoş Dede Alimantar köyündedir.)

Sıtma tedavisi :

Sıtmaya tutulan adama bir incir içine konmuş beş altı at sineği habersizce yedirilir. Sıtmalı inciri bitirdikten sonra kendisine yapılan tedavi söylenir, hastanın derhal midesi bulanır ve kusmağa başlar. Böylelikle sıtmanın tedavisi yapıldı sanılır.

Akrep sokma tedavisi :

Meraklı bir adam birkaç akrebi tutarak zeytinyağ içinde eritir. Akrepler eridikten sonra o yağı sak-

lar. Bir adamı akrep sokarsa, bu yağdan sürmek iyi gelir diye kabul olunur.

Yılan sokma tedavisi :

Yılanın ödünü bulup saklayanlar vardır. Bir adamı yılan soktuğunda yılan ödüne sahip olan adam, bu ödü yılanın soktuğu yeri bularak sürer. Yılanın soktuğu yerin sancısı geçer sanılır. Fakat yılan ödünün mutlaka bir boynuz içinde saklanmasının şart olduğu söylenir.

Korkan çocuk:

Bir çocuk kırkına girmeden önce birşeyden korkarsa çocuğa eşek sütü içirmek âdettir.

Geneci ve tedavisi:

"Gene" bizim koyunlara ve keçilere dadanan "kene" nin ismidir. Bu, bazı ocaklı geneciler tarafından tedavi olunur. Bir adamın geneci ve ocaklı olabilmesi için, şu şartlara bağlanması gerekir:

Çocuk anasından doğunca ana sütünü emmeden önce, çocuğun ağzına iki parmak arasında sıkılan bir kene verilir. Ve anası o günden sonra hiç bir hayvan uzvu yemiyeceğine yemin ederse; meselâ: "ben artık ciğer veya kelle yemeğe tövbe ettim" derse, çocuğunun geneci ve ocaklı olduğuna inanılır.

Kurdeş hastalığı :

Vücudun üzerinde bir çeşit uçuklamanın ismine kurdeş hastalığı denir. Bu hastalığın halk arasında tedavisi şöyledir:

Akşam ile yatsı namazı arasında hasta adam, dörtyol üstüne çıkarak kimsenin duymayacağı bir yerde yüksek sesle üç defa aşağıdaki Türkçe duayı okumalıdır:

Kurt oldum kurdeş odum
Hav... hav... hav... hav...

Çocuğu yaşamayanlar :

Çocuğu yaşamayan kadınlar bir hocaya başvurarak at, it veya bir kurt derisine hamaylı yazdırabilirlerse, çocukları mutlaka yaşarmış.

Bir de bundan başka, çocuğunu yaşatmak isteyen analar bir saban demiri ile çocuğu terazide tartar ve çocuğu demire satar. Böyle yapan anaların çocukları yaşarmış. Bu âdet Kilis'te de vardır.

Yürümeyen çocuklar :

Zamanı geldiği halde yürümeyen çocuğun ayağına bir bukağı takılır. Cuma günü namazdan ilk çıkan adama bu bukağıyı çözdürmek çocuğun çabuk yürümesine yardım edermiş.

Cin hastalığı :

Cin hastalığına tutulanların devası: 7 kapıdan toplanan un hamur edilir, bu hamur sahan gibi çukur bir hale getirildikten sonra içine zeytinyağı doldurulur, bir de fitil konulup bir büyük ağacın dibinde veya dörtyol ağzında veya bir su kenarında yakılır. Bu iş kusursuz yapılırsa hastada cin hastalığı kalmazmış.

Rüyada korkmak :

Rüyasında korkan bir adam, ertesi gün, sabahleyin erkenden bir ekmek parçasının üstüne biraz tuz, biraz soğan ve sarımsak koyarak bunu gizlice dörtyol ağzına bırakırsa, gördüğü korkulu rüyanın gerçeği mutlaka hayır olur.

Ağzı salyalı çocuk :

Ağzından salya akan çocuğu bir Arap karısına veya erkeğine öptürmek mümkün olursa çocuğun salyası kesilir diye bir inanç vardır.

Korkan adama çare :

Bir şeyden korkan çocuğa tedavi için sümüklüböceğe şeker serperek 24 saat sonra yedirmek âdettir. (Bu âdet Kilis'te de vardır.)

Kene ve tedavisi :

Kene dadanmış bir sürüye bir keneci getirilir. Keneci ağzına koyunlardan toplayıp yün içine sardığı beş on keneyi sıkıştırır, bir de değnek ucuna bağlanmış altını dişlerine alır. Sürünün başına geçer, koyunlar birer birer kenecinin bacağının arasından geçirilir. Koyunlar geçerken keneci tektük tükürür; böylelikle koyunda kene kalmayacağına inanılır.

Hayvanlar ve hastalıkları :

Bir kısrağın hamile olup olmadığını anlamak için Türkmenlerde şöyle bir usul vardır; kısrağın ku-

lağının içine biraz su dökerler. Eğer kısrak su döküldükten sonra yalnız başını sallarsa hamile olduğu, vücudunu sallarsa hamile olmadığı belli olur.

Yanıkara hastalığı :

Öküz ve ineklerde görülen bu hastalık hayvanın bir tarafını şişirir ve hayvan kesilirse şişen tarafın simsiyah olduğu görülür. Bu hastalık "yanıkara" diye isimlendirilir; yakaladığı hayvanı 24 saat içinde öldürür. Türkmenler bu hastalık hakkında hiç bir tedavi bilmemektedirler.

Öküz ağrısı hastalığı :

Hayvanın bu hastalığa tutulduğu dar yerlere kaçmasından, ishal olmasından, dişlerini gıcırdatmasından anlaşılır. Ve bu hastalığa tutulan hayvan bir hafta içinde mutlaka ölür. Türkmenlerde bunun tedavisi yoktur.

Kelebegi hastalığı :

Davarların karaciğer hastalığına verilen isimdir ki, biz buna (kelebek) deriz. Türkmenler bu hastalığı hayvanın tüylerinin ürpermesinden, dane yemesinden, suyu çok içmesinden ve kuru samanı çok yemek istemesinden anlarlar. Tedavisi; Avrupadan gelmiş, ismini bilmedikleri üzüm gibi birşeyi yedirmektir.

Kızıl kurt :

İçe ve dışa ait olmak üzere iki türlüdür. At hastalığıdır. Dış tedavisi atın vücudunda beliren şişliğe

çamur ve barut sürerek yakmak ve atı başı boş olarak bırakmaktır. İç kısmı bulaşıcıdır ve halk arasında tedavi çaresi yoktur.

Sıraca :

Atlarda bir çeşit çıban hastalığıdır. Köylü buna "at firengisi" ismi de vermektedir. Halk bunun bulaşıcı olduğuna inanır. Tedavisi sahibinin hayvanın yüzünde bildiği bir damara kükürt koyarak yakmasıyla sağlanır. Atın vücudunda ilk çıkan çıbana kükürt koyup yakılırsa, onu da aynı tedavi yerine tutarlar.

Sakavu hastalığı :

Bu hastalıkta atın burnu akar. Hastalık bulaşıcı olarak bilinmektedir. Bakılmazsa artacağı kanaati vardır. Sakavunun artmasıyla meydana gelen hastalığın ismine "mangavu" hastalığı derler. Tedavisi: yıllanmış peynir suyunu hastanın burnuna dökmekten ibarettir.

Karakuş hastalığı :

Karakuş endirmiş (bu hastalığa yakalanmış) atın ayağına ve hastalığın olduğu yere bal sürerek yerini kızgın bir demirle dağlamak karakuşun tedavileri arasındadır.

DÜĞÜNLER VE OYUNLAR

I — OYUNLAR

1) **Ebe beni kurda verme oyunu:** Bu oyun çocuk oyunudur. İki ebe arkalarına on, on beşer çocuk dizer, karşılarına biri çıkar, buna kurt derler. Kurt bu iki sürüye saldırır ve en sondaki çocuğu koparmağa çalışır; ebe savunur. Eğer kurdu elle tutarsa bu kurt ölür, yerine başkası kurt olur, oyun devam ederken çocuklar hep bir ağızdan "ebe beni kurda verme" diye bağrışırlar. Türkmen çocukları bu oyunu pek zevkle oynarlar. Ebenin bir ismi de "başcıl" dır.

2) **Katır kazığı oyunu:** Toprağa büyücek bir daire çizilir; dairenin merkezine bir kazık çakılır; kazığa dairenin yarı çapı boyunda bir ip bağlanır. Başcıl eline ipi alır ve bir elinde de tura ile kendisine doğru saldırıp tokat vurmak isteyenleri kovalar. Turayı oyundakilerden biri yerse derhal kazığın başına geçer; oyun böylelikle tatlı tatlı devam eder.

3) **Arası kestim oyunu:** Bu oyunda arkadaş seçmek en önemli iştir. Oyun yirmi otuz kişi ile iki parti olarak oynanır.

Arkadaş nasıl seçilir? Oyunu idare edecek başcıllar karşı karşıya geçerler ve ayak saymağa başlarlar. Birbirlerine doğru ilerlerken başcıllardan ilk ayak basanı "bastım", diğeri "kestim" der; yüksek sesle "bastım, kestim, bastım, kestim..." diyerek birbirlerine yaklaşırlar; tam karşı karşıya gelirler. Aya-

ğı üstte kalan başcıl, orada hazır bulunan oyunculardan beğendiğini seçer. Bu, tabii oyunu en iyi oynayan bir arkadaştır. Bundan sonra, ayağı altta kalan başcıllar tarafından oyuncular seçilir. O sırada ebe bağırır ve ara kestim oyunu başlar:

Arkadaş seçmek için ikinci bir usul: Ebenin biri bağırır: "Bana gelen ballıca, iki eli kınalıca" oyuncular isteklerine göre iki ebeye ayrılırlar. Fakat bu seçim adaletli olmadığı için Türkmenler, daima yukardaki usulle arkadaş seçerler.

Oyun şöyle oynanır: Bir dairenin meresine (merkezine) bir aba konur. Partinin biri, abanın koruyucusu, diğeri, zorla yakalayıcısı sayılır. Koruyucular dairenin içine sokulup abayı almaya çalışanlara yumrukla karşılık verirler, ve dışardan biri vurulursa oyundan çıkar. Fakat dışardan biri vurulmadan dairenin içinden geçmeyi başarırsa, yanından geçtiği adamlar oyundan çıkarılır ve böylelikle oyuncusu yorulan taraf oyunu kaybeder. Bu oyun, Türkmenlerin büyük küçük hepsi tarafından oynanmakta ve çok sevilmektedir.

Keferganı'li Meçigin Mehmet, bu oyunları tarif ettikten sonra kendisinin de türkü yaktığını söyledi ve bugün Suriye'de yaşadıklarına içerlediği Fransızların ilk kuşatmaları sırasında düzenlediği türküsünü okumaya başladı:

Ak kâğıda kara yazı yazdılar,
Tabur edip askerleri dizdiler,
Türkük diyenlerin başın ezdiler,
Yesir kaldı vatanımız, köyümüz.

Şimarik'tan çıktı askerin ucu,
Keferğani, Türktür; affolmaz suçu,
Ağlaşır analar, ne yapak bacı,
Harap oldu vatanımız, ilimiz.

Toplanıp da, bir araya gelelim,
Osmanlıdan doğru haber alalım,
Derdimizi Kemallara yanalım,*
Harap oldu vatanımız, yurdumuz.

Sensin sahibimiz; biz neyleyek,
Toplanak da bir araya yörüyek.
Hükûmet yoktur ki, haber eyleyek,
Yesir oldu vatanımız, köyümüz

Vuruldu göğüsten, akıyor kanı,
Aldılar vatanı; yoktur günahı,
Yetiş Mustafa Kemal'im, imdadın hanı?
Yesir oldu vatanımız, elimiz.

Bu türkü 1337 (1918-19) yılında işgal sırasında söylenmiştir. Meçgin Mehmet'ten sonra Kara Hasan Ağa, oyunlar hakkında şu bilgiyi verdi:

4) **Karacör oyunu:** Bu oyun çok garip ve pek eski bir Türk kukla oyunudur. Bir adam yüzüne bir örtü geçirerek arkası üstü yatar; bir eline kukla, diğer eline başka bir kukla bağlar. Dizine de büyücek bir çömçe gelin (büyük bir bebek) bağladıktan sonra halkın karşısında, ellerinde bağlı olan biri erkek,

* Mustafa Kemal kastediliyor

diğeri kız kıyafetli bebekleri karşılıklı oynatmağa başlar. Bebekler oynar ve birbirlerine sarılmağa çalışırlarken, ansızın oyun oynatanın dizinde bağlı olan büyük çömçe, bu sevişmeye engel olmak için aralarına girer. Ve iki küçük bebek hemen yerlerinde pusarlar, çömçe geri dönünce, tekrar oynamağa başlarlar. Böylelikle bu oyun, yarım saat kadar heyecanla ve çeşitli hayaller yaşatarak seyredilen bir oyundur. İki kişinin arasını bozmağa çalışan üçüncü adamlara da "karaoâr" denir.

5) **Deynek Oyunu:** Herkes çift olarak birer eş sahibi olduktan sonra, ellerine kısa bir değnek alır. Yalnız içlerinden bir tanesi, uzun bir değnekle meydana gelir ve saflara saldırır; küçük değnekliler ellerindeki değnekleri kalkan gibi kullanarak kendilerini savunurlar. Bu oyunda kollar türlü hareketler yapar ve sonunda kendini koruyamayan yenilmiş sayılarak oyundan çıkarılır. Uzun sopalının ismine başcıl (yani ebe, müdür) derler.

6) **Zincir kırma oyunu:** Birbirinin dengi iki parti, kendi başcıllarının arkalarına, abalarından tutunmak suretiyle zincir gibi bağlanırlar. Urgan çekişme oyununda olduğu gibi iki parti de sıra ile, bu zincirlerden adam koparmağa çalışır; hangi taraf fazla adam koparırsa oyunu kazanmış sayılır.

7) **Arap oyunu:** Arap oyunu temsille ilgili bir oyundur; bu oyun düğünlerde heyecanla seyredilir. Delikanlılardan bir kısmı Arap kıyafetine girer, diğer bir kısmı da Türk kıyafetinde bulunur. Davul alabildiğine çalar. Araplar ateşin çevresinde oynar-

lar, Türkler gelince kaçarlar. Araplar kaçınca meydanı Türkler sarar. Bu sefer Araplar saldırır, oyun böyle saldırma ve kaçma hareketleriyle kızışır. Sonunda Türklerden birisi, havaya bir silâh boşaltır. Araplar o sırada birbirlerine düşerek dövüşmeye başlarlar; ağlaşırlar ve birbirlerinin yüzüne tükürerek Arap taklidiyle mersiye okurlar. Bu heyecanlı anlarında Türkler saldırarak hepsini bağlarlar, ceza olarak istedikleri şeyi bunlara yaptırmak üzere söz alırlar. Buna Arap oyunu denir ve güneyde bütün Türkmenler, Elbeyliler, Baraklar ve diğerleri arasında oynanır.

II — DÜĞÜN

Düğün davulu gelirken: Köy düğününe davul gelirken köye 5-10 dakika uzaklıkta çalmaya başlar. Düğün sahibinin akrabalarından birkaç tanesi davula karşı çıkar ve davulun önüne düşerek tek ayakla seke seke köye girer, ve aynı sekişle köyü davulla beraber dolaşır ve köyün meydanına gelir. Bu her düğünde yapılan eğlenceli bir törendir.

Gelin elbisesinin gösterilmesi: Düğünün son günlerinde gelinin elbiselerini ve çeyizini siniler üstüne koyup davulla birlikte köyün içinde göstermek âdettir.

Gelinin atı: Gelini güveyinin evine götüren at köyün en iyi atıdır. Gelin güveyinin kapısı önünde atından iner inmez, kendine güvenen delikanlılardan birisi, hızla ata biner ve bütün köy çocukları tarafın-

dan taşlanarak kaçar, atla gelinin evine giderek bir hediye alır. Fakat bu âdet oldukça tehlikelidir ve çok defa atı kaçıranın başı yarılır.

Şirincelik: Bayram ve düğünlerde geline gönderilen tatlı hediyelerinin ismine "şirincelik" adı verilir. Bu hediyeler çocukların ve delikanlıların başlarına tepsi tepsi konarak yaygaralar ve türkülerle kızın evine götürülür.

Gelin kurbanı: Kurban bayramından sonraya kalmış nişanlı ve nikâhlılara birer ikişer kurban göndermek âdettir. Bu kurbanlar altınlarla ve atlaslarla süslenerek âdeta gelin gibi halkın arasında götürülür.

Kız değiştirme âdetleri: İki kişinin birbirlerinin kızkardeşlerini almalarına kız değiştirme derler. Kazara kızlardan biri ölürse dul kalan erkek eniştesine giderek kız kardeşini geri almağa çalışır; eğer eniştesi masrafını çekip onu bir kızla evlendirirse kızkardeşi eniştesinde kalabilir. Bu âdet sadece önce verilen kalın (ağırlık) masrafından kurtulmak içindir.

Kuduz düğünü: Bir adamı kuduz köpeği gerek sahiden, gerek rüyada ısırırsa, kırkıncı gün, o adamı sabaha kadar uyutmak âdettir. Çünkü uyursa, bu adamın kırkbirinci gün mutlaka kuduracağına inanılır. İşte, kırkıncı gece kuduza dağlanmış adamı uyutmamak için kına gecesi gibi sabaha kadar eğlence etmek zorunluluğu vardır. Bu gecede yapılan eğlencenin ismine "kuduz düğünü" derler.

Düğün bayrağı: Hemen her Türkmen köyünde düğünlerde bayrak asmak âdettir. Bu düğün bayrağı güveyinin gireceği evin kapısı üstüne asılır. Bayrağın kendine göre bir özelliği vardır; üçte biri ve ağaca bağlı olan kısmı beyaz, geri kalanı kırmızı olup, kırmızının tam ortasına beyaz bir nal şekli çizilmiştir. Gerek beyaz, gerek kırmızı parçaya ayrıca el şeklinde oyulmuş parmaklı filan birer bez dikilir. İşte buna düğün bayrağı denir. Kilis'in içinde bu bayrak basbayağı bir bayrak olup yalnız Kilis'e mahsus olmak üzere düğün evinin kapısının üstüne asılır. Yanlarına da kireç veya beyaz toprakla haç şeklinde resimler yapıldığı görülmüş ve fotoğrafı da çekilmiştir.

Yel Baba Ziyareti

Türkmenlerin Boz Geyikli ziyaretinden başka bir de Yel Baba ziyareti vardır. Her yıl ülger zamanında Boz Geyikli'de, kuyruk, zamanında Yel Baba'da önemli panayırlar kurulur. Yel Baba panayırı her hafta salı günleri olmak üzere iki ay devam eder.

18 Ağustos 931 tarihinde Suriye içinde kalan bu ziyareti görmek üzere bizzat Yel Baba'ya gittim. Yaklaşık olarak; bir iki bin kişi toplanmış davullar çalınıyor, 40-50 atlı cirit oynuyordu. Halkta müthiş bir zevk ve neş'e hüküm sürmekteydi. O gün akşama kadar orada kurbanlar boğazlandı, cirit oynandı ve ziyaret kutlandı. Yel baba'nın ziyaret işleri dikkat çekicidir. Burada ziyaret denilen şey tamamen taşlara tapmaktan ibarettir. Taşın Türk totemindeki

önemi düşünülerek, taşlarla yapılan fal ve taşlara ait inançlar olduğu gibi aşağıda belirtilmiştir:

1 — Yel Baba ziyaretinde ufak taşları okuyup üflemek, birbiri üzerine koymak istenilen murada ermek için birebirdir.

2 — Yel Baba hüyüğüne çıkarken ufak taşlarla hüyüğü taşlamak düşmanın kötülüklerinden kurtulmağa iyi gelir.

3 — Yel Baba türbesi içindeki delikli taşla vücudunuzu veya herhangi bir romatizmalı yerinizi oğuşturmak yelin gitmesine ve şifa bulmağa delildir.

4 — Türbe ile hüyük arasında bulunan, iki delikli ve el sığacak kadar olan bir taştan ellerini geçirmek yelden kurtulmağa ve o sene ellerin dert görmeyeceğine işarettir.

5 — Bir adam hüyüğün batı eteğinde bulunan küp şeklindeki bir taşın üzerine arka üstü veya yüzü koyun yattıktan sonra, birisi tarafından ayağından tutulup taşın üzerinde çevrilirse, o adamın o yıl asla hasta olmayacağına inanılır.

6 — Küçük ve kireçli taşlardan birkaç tane türbeye dönülerek yenilirse, iç hastalıklarına iyi geleceği sanılır.

7 — Çok talihli bir adam Yel Baba etrafında ufak ve delikli bir taş bulup da hamaylı gibi göğsüne takarsa, artık, o adamın sırtının yere gelmeyeceğine, her arzusunun yerini bulacağına inanılır.

Görüyoruz ki, Yel Baba türbesi âdeta bir taş mâbedi ve Yel Baba ise bir taş mabudu halindedir. Söylentilere bakılırsa, Yel Baba 1688 (1100) tarihlerinde Sivas'tan gelerek bu hüyüğün içindeki bir taş kovuğu içinde inzivaya çekilmiş ve ölünce Türkmenlerin babası olmuştur. Yel Baba'nın taşı toprağı Türkmenlere şifadır.

Bundan başka Yel Baba'da bir de kaynak vardır; burada kerpiçten yapılmış iki hamam bulunur. Bu hamamların biri kadınlara, diğeri erkeklere ayrılmıştır. Gerek ziyaret ve gerek yukarda sunulan taş töreni burada bir defa yıkanmadan yapılmaz; onun için Yel Baba'nın ziyaretçileri, önce, bu hamamlarda yıkanırlar. Ve ondan sonra ziyaretlerini yaparak taşlarla fala başlarlar. Bu iş bittikten sonra artık akşama kadar kadınlar ve erkekler davulların karşısında birlikte oynar ve eğlenirler. Bu Türkmen âdetine civarımızdaki Araplar da inanır. İnceleme yapan bir kimse için, Yel Baba günlerinde bu ziyaret hemen hemen bir servettir. Çünkü etrafın bütün ırkları buradadır ve âdetleri meydandadır. Meçik Mehmet, Yel Baba için düzenlenmiş eski bir türküyü hatırladı ve isteğim üzerine bu türküyü okudu. Bu türkü Yel Baba'yı hatırlatmakla birlikte Yel Baba etrafındaki Türkmen köylerini de bildirmektedir. Ne yazık ki, bugün, türküde ismi geçen köylerin birkaçı Arap ve Ermenilerin elindedir.

Evvel bahar yaz ayları doğunca,
Oğlan kıza nergis, verir gül alır,
Çıkarma perçemi festen dışarı,
Arpa kesmez Yel Baba'nın sırası,

Sağılmayor[1] *şu sinemin yarası,*
Aha da İğdenin kaşı karası,
Kirezdir dudakların arası,
Keferğaniye'de şiren dürülür.

Yel Baba'da derde deva verilir,
Ese dede yeşil-bayrak bürünür,
Dedeler şenliği fallı görünür,
Oradan seyrettim Titip evine.

(Yel Baba'ya dair bilgi Meçik Mehmet'ten alınmıştır.)

Türkmen Türküleri

I — FİRUZ BEY

Alimantar köyünde akşama kadar sıcağın altında oymak ve oba ağalarıyla konuştum. Artık güneş batıyordu, serin bir batı rüzgârı gönüllere ferahlık serpmeğe başlamıştı. Türk sınırlarının dışından gelen Halil Ağa, bütün gün devam eden millî menkıbelere ait sohbetten hoşlanarak birdenbire coştu. Hey hey sadasıyla başladığı türkü, köydeki kadın, çocuk; bütün köy halkını başımıza toplamıştı.

Halil Ağa, türkünün mânevi tesirlerine çok önem veren bir okuyucu gibi sesine istediği oynaklığı vermeyi başarıyordu.

[1] Sağılmayor: İyi olmuyor anlamında.

Bana döndü ve "Efendi, sana Firuz Beyi; onun ve aşiretinin Colap'a yerleştiğinde kendi kendine okuduğu türküyü söyleyeceğim" dedi ve hemen başladı:

Seksen bin evle gelüp konanda,
Yalan dünya benim derdi Beydili,
Kadıoğlu Yusuf Paşa gelende,
Bu nam kalsın derdi Beydili.

Firuz Beyim, böyle çalmış kalemi,
Ünü tutmuş Beydilinin âlemi,
Haniya Şit-oğlu, Hasan Çelebi,
Çarhacımız Cafer oldu Beydili?

Halil Ağa, türküye başladı ve: "Bu türküyü eski Türkmen âşıklarından Dedemoğlu isminde bir âşık Firuz Bey'in Acem ülkesinden dönmesi için söylemiş" dedi, bunu ihtiyarlardan duyduğunu sözlerine ekledi. Ve Dedemoğlu'nun ikinci bir türküşüne başladı:

Yıkılsa da; bir araya derilse,
Yenilse, içilse, sohbet verilse,
Asılsa bayraklar, mehter vurulsa,
Aluben aşdığım günler olur mu?

Yolum aşsa karlı dağın sağından,
Gülün dersem Berdevilin bağından,
Tütünsüzden, Muşullunun dağından,
Bayrağım açtığım günler olur mu?

Dedemoğlu[1], kır atının üstüne,
Eyri kılıç ala idim destime,
Beydilinin aneğini üstüme,
Aluben açdığım günler olur mu?

II — BİR TÜRKMEN ARAP KAVGASI

Halil Ağa yine söze başladı :

Bayındır bayraktarı Halit Bey, Bekmişli aşiretinden Hacı Ali, Ulaşlı aşiretinden Hacı Mustafa, Cerit oğlu Bekir ve obalarıyla Araplar arasında büyük bir kavga olmuştur. Bu kavgaya Bayındırlı Halit Ağa'nın söylediği bir türküyü hatırladım:

Rakka'dan beri gelen gaziler,
Rakka'nın gonca gülü soldu mu?
Yenilen bir haber duydum oradan,
Öldü derler, Cerit Bekir öldü mü?

Cerit Bekir öldüyse, açıldı kilit,
Yolumuz bağlardı o kara bulut,
Hani ya Hacı Ali oğlu Bayındır Halit,
Kolu bağlı, cellâtlara vardı mı?

Hükmümüz geçerdi şol kaftan kafa,
Bu yalan dünyada koymadık vefa,
Hani ya Ulaşlı Hacı Mustafa,
Alayları bölük bölük böldü mü?

---

[1] Bu şair belki "Dadaloğlu" dur da, zamanla bu ismi almıştır.

Halidim de; bunu böyle söyledi,
İnip aşkın deryasını boyladı,
Alçak arap otururken neyledi,
Ciğerim delik delik deldi mi?

Halil Ağa türküden sonra "Efendi, Arapların Afetle aşireti bizim bu dört kahramanımızı Gazve'den gelirken habersizce kılınçla parçalamışlar; biz yerleştiğimizden beri buralarda ne canlar vermişiz." dedi. Ve bir göz yaşı damlattıktan sonra "Ne ise.." diyerek devam etti. Türkmenlerin bir de meşhur Hacınaloğlu yiğidi vardır ki, onu da anlatayım:

III — HACINALOĞLU

Kara Şıhlı aşiretinden Hacınaloğlu, Aneze Araplarıyla yapılan bir döğüşü anlattı. Bu döğüşte hükümet Arapların tarafına geçer; o zamanın hükümdarı Hacınaloğlu üzerine asker çeker. Türk padişahı Türkleri terbiye eder. Arapların birkaç hediyesine bizi feda eder. Ne ise, sonra da bir çok kan döktükten sonra bereket versin ki, Hacınaloğlu'nu öldürmezler. İşte türküsü budur:

Acem ilinden güzül şah getirdim,
Çergemi Colaba kurdum oturdum,
Beyefendim, hizmetini yetirdim,
Hangisinde kusur koydum sana ben?

Şekvacım mı geldi Araptan, Kürtten,
İmdatçım mı çıktı oğlum Murad'dan?
Paşam kurtarırsan beni bu dertten,
Mızrağımı geçiririm taşa ben.

Hacınaloğlu, idim, var idi namım,
Er yiğit meydanında kalmazdı kanım,
Aşkın deryasında oynardı gemim,
Yenile uğradım boran ile kışa ben.

Halil Ağa artık durmadan söylüyordu.

IV — BİNSAİT İLE TÜRKMENLERİN KAVGASI

Binsait 33 Arap oymağıyla birleşerek üstümüze yürümüş. Türkmenlerle Barak Elbeyli birleşerek Binsait'in karşısına çıkmış. Rakka'da büyük bir harp olmuş. O zamanlar Binsait'in reisi Fahhal isminde biri, Türkmenlerin reisi de, Mehmet Bey imiş. Bu harpte Arapları Aneze'ye kadar sürmüşüz. Dedemoğlu bu harp için şu destanı düzmüş:

Aldı Fahhal:

Vaktina hazır dur, abu Hüseyn,
Ene abdek diyen kullar benimdir,
Cebelsem'an has tağından, Amık'tan,
Harp için işlenen yollar benimdir.

Aldı Mehmet Bey:

Fahhal kimse gelsin, benim karşıma,
Adam isteyenler düşsün peşime.
Felek uğradırsa azı dişime,
Adam parçalayan kullar benimdir.

Aldı Fahhal :

Dervişe dirdişim kim polat giyer,
Cem'anım var taburlara at koyar,
Hamdünüm birin binlere sayar,
Haber alamayan dullar benimdir.

Aldı Mehmet Bey :

Hasan, İsmail'im zorbalar başı,
Osman beyim çıplak eder savaşı,
Mustafa Paşam atlıların ulaşı,
Leşlere gömülen nallar benimdir.

Aldı Fahhal:

Uzun hamralar tor gibi öter,
Boynuzlu atları dağ gibi yatar,
Mücetme kisibin Amuk'ta satar,
Dellâla verilen şallar benimdir.

Aldı Mehmet Bey :

Damalhanın konalkası Vasılı
Şimdi kurduk senle mertlik fasılı
Bin atlıya karşı koydum hasünü
Bilirim harp ilmini torba benimdir

Aldı Fahhal :

Fahhalim de bugün ben oldum melûl,
"Tedahhal aleyhim" ricam et kabul,
Aman Allah, aman amanın resul,
El aman çağrışan diller benimdir.

Aldı Mehmet Bey:

Memet Beyim der ki, sen seni bildin mi,
İntikam koymazık, haberin aldın mı?
Türkmenin cıdasın nasıldı bildin mi?
En ahar söyleyen diller benimdir

Halil Ağa bu harbin tahminen 1785 (1200) tarihlerinde olduğunu söylemektedir.

V — TÜRK VE KÜRT KAVGASI

"Milli" denilen Kürt aşiretiyle Türkmenlerin arasında bundan 200 sene önce bir harp olmuş. İspiroğlu bu harbe dair şu aşağıdaki türküyü söylemiştir:

Kürtlerin reisi Timur Paşa, Türkmenlerin Kasım Ağa'dır.

Aldı Timur Paşa:

Sana derim sana hey Kasım Ağa,
Gel girelim senle merd'i meydana.
Şimdi katarım da tozun dumana,
Gözün yaşı sel olur dört yana.

Aldı Kasım Ağa:

Sana derim sana ey Timur Paşa,
Askerin sığmazsa dağ ile taşa,
Bir nefeste seni tıkarım Muş'a,
Muş'ta duraman da, dar düşen Van'a.

Aldı Timur Paşa:

Timur Paşayım ben, seni çok bozdum,
Evvel böyle değildin, şimdi sen azdın.
El'übeyt Şeyhini imdatçı gezdin,*
Gözün yaşı sel olur dört yana.

* Ehl-i beyt "Hz. Peygamberin yakın akrabası" (S.E.)

Aldı Kasım Ağa:

Kasımım da, derim ki; gel etme yeter,
Ederim seni Haci beyden beş beter.
Senin Kürtlerine bir Türkmenim yeter,
Şimdi katarım da tozun dumana.

Aldı Timur Paşa:

Gün görülmez oldu kartaldan kuştan,
At işlemez oldu yatan öleşten[1],
Sen ibret almadın mı kesilen baştan,
Aynalış boyandı hep kızıl kana.

Aldı Kasım Ağa:

Kasım Ağa der ki; ben kılıncı astım,
Çok şükür hüdaya kalmadı yastım (yasım),
Var met eyle Beydilin dostun,*
Aç kurt gibi girişirler düşmana.

Bu söyleyen de İspir kendidir,
Türkmenin yardımcısı Hızır kendidir.
*Her birisi bir Urustem** dengidir,*
Kürtler yalvarırlar gani süphane.

---

1 Öleş: Ölüler demektir.
* Met "medh, övme" (S.E.)
** Urustem: Zaloğlu Rüstem (

VI — MURTAZA BEY VAKASI[2]

Türkmenden Hasan Paşa isminde birinin Murtaza Bey isminde bir oğlu varmış. Aneze araplarına iyi bir satır atmış. Araplar Hasan Paşa'nın ayağına düşmüşler af dilemişler. Bunun üzerine Hasan Paşa oğlunun üstüne şu türküyü söylemiş :

Sana derim sana ey Arap ili,
Murtaza Bey senden ayıramaz şerrini,
Benim gönlüm geri dönüp döğüşmek,
Ah nedeyim Tayyar oğlu komeyor.

Ben göçersem, kendi konar yurduma,
Zırh giydirsem aslanıma, kurduma,
Murtaza Bey düştü dönmez ardına,
Haberim yoktur kimse şerrin bilmeyor.

---

[2] Kiliste şöyle bir atasözü vardır: "Bu da bir Murtaza vakası." Bu atasözüne sebep şuymuş: Vaktiyle Kilis'te Murtaza Paşa isminde bir vali varmış. Kilis'e gelmiş ve halktan büyük bir cami yapılmak üzere mümkün olduğu kadar fazla para toplamış fakat cami yapılmamış. Bir gün halk hocalar vasıtasıyle cami istemiş. Murtaza Paşa hemen memleketin kuzeyindeki çayırlığa gitmiş ve halkı oraya toplamış. Beraberinde getirdiği yapıcılar işlemeğe başlamış; sözü edilen meydanda bir mihrap yaptıktan sonra halka dönerek: "İşte size dünyanın en büyük camiini yaptım" demiş ve topladığı paraların üstüne yatmış. Bunun için şimdi Kiliste hileli bazı işlere "Bu da bir Murtaza vakası" ismi verilir.

Hasan Paşa der ki; belim büküldü,
Oynaştı harbîler zırhım söküldü,
Çalındı kılınçlar; kanlar döküldü,
Yummalar çağrışır Ubeyt gelmeyor.

Türkmenler Arap karılarının ismine (yumma) derler. Burada Arap karılarının harp arasında ettikleri feryadı tasvir etmektedir.

VII — FİRUZ BEYİN OĞLU MEHMET BEY

Firuz Bey Aceme gittikten sonra Colap'ta aşiretin başında oğlu Mehmet Bey kalmıştı. Mehmet Bey dayısı Berk Ağanın kızını aldı; gerdeğe girdiği gece sarhoştu, şaka yapıyorum diye kuburunu Berk Ağanın kızı Mutu Hatun'a doğru çevirmişti. Kazara kubur patladı ve Mutu öldü. Mehmet Bey yaptığından çok utandı ve gece yarısı başını alıp Araplar içerisine daldı. Araplardan Muvali Şeyhi Ahmet Beye sığındı. İki sene onun yanında kaldı. Fakat sonra canı sıkılmağa ve Colap'la, Türkmenleri aramağa başladı. Can acısıyla bu türküyü yazıp Colap'a gönderdi:

Ağalar, yad-elin kahri çekilmez,
Sılayı, vatanı arzular gönlüm,
E ağlar başı boran oldu sökülmez,
Babam yurdu çölü arzular gönlüm.

Gurbet elde ben nideyim, şaşırdım,
Yad-elin ikramı boynumdan aştı,
Angıt gölünden bir bahri uçtu,
Colab'ı, Şirvan'ı arzular gönlüm.

Mehmet Bey'in dayısı Berk Ağa, Kazlı aşiretinin oba reisi idi, türküde ismi geçeen "Şirvan" Firuz Bey'in bendine verilen isimdir. Rakka'da Türkmen aşiretleri 29 bent olarak yerleştirilmişlerdir. Bugün orada ancak 8 bent kadar Türkmen kalmıştır. Ve yabancı olarak bentlerin içinde yalnız Avşarlar vardır ki, bulundukları bendin adına Avşar Bucağı derler.

Herkesli görüyor silâh atanın,
Ahır zaman olmuş; fursat kötünün.
Gayretin çekeyim ahd-i bütünün,
Ahd-i bütün ilimi arzular gönlüm.

Memet Beyim derde; sazın eline aldı,
Olanca aklını derdine saldı,
Şol gurbet ellerde bir dostum kaldı,
Babam yurdu Colab'ı arzular gönlüm.

Bu mektup Colap'a geldiği zaman 300 yiğit Türkmen atlı Colap'dan kalkarak Muvali içine geldi ve Mehmet Beye Colap'a gelmesini rica etti. Muvali Şeyhi Ahmet Bey 300 atlıyı üç gün misafir etti. Üç günden sonra hepsine hediyeler verip kaftanlar giydirerek aşireti yolcu etti.

Mehmet Bey'in gideceği günün akşamı Ahmet Bey hareme girerek kızını gelin etti, misafirlerinden önce kırk atlı ile Türkmenlerin gideceği yol üzerine gönderdi. "Ebla" isminde olan bu kız, cariye ve köleleriyle birlikte yolu kesti. Türkmenler Colap'a giderlerken Ahmet Bey'in kızına ve beraberindekilere

rastladılar. Baş cariye Mehmet Bey'in karşısına çıkarak:

— "Muvali Şeydi Ahmet Bey kızını ve bizi size hediye etti; geri dönmezik." dedi.

Memet Bey onları alıp beraberinde Colap'a götürdü ve Ahmet Bey'in bu hediyesine karşılık dayısı Berk Bey'in küçük kızını Ahmet Bey'in oğluna hediye etti. Ahmet Bey'inkinden daha büyük bir törenle kızı Muvali'ye gönderdi. O gün, Türkmenler ile Muvali'ler arasında dayılık-yeğenlik oldu ve iki aşiret yıllarca birbirlerine yardım etti...

İşte, şimdiye kadar biz Türkmenler Araplara yalnız bir kız vermiş ve yine yalnız bir kız almışız. Bundan başka ilgimiz yoktur."

Bundan sonra Halil Ağa dedi ki: "Birkaç yıl önce Türkmenler ile "Hadidi" denilen Arap aşireti arasında bir kavga olmuştu. Hadidiler savaş sırasında Muvali'den yardım istemişler, fakat Muvali'lerin reisi Zekeriyâ, Arap Hadidilere şu cevabı vermiş:

— Biz onlarla ötedenberi dayı-yeğeniz; harp etmeyiz. Eğer başka bir aşireti vurmak isterseniz emriniz baş üstüne...

Mehmet Bey'in kurduğu yakınlık bugün hala devam etmektedir.

VIII. ELBEYLİ HASAN AĞA

Bundan 80-100 sene önce, Halep'de bir delibaşı varmış; Elbeyli'den Hasan Ağa'yı tutup öldürmek istemiş. Hasan Ağa bütün Arapları yıldırdığı için

Araplar onun derisini yüzmeğe karar vermişlerdi. Bir gün Hasan Ağa habersizce Sekizler Köyünde sıkıştırılıp yakalanmış. Delibaşı Hasan Ağa'ya "Ölümlerden ölüm beğen" demiş. Hasan Ağa "Derimi yüzmeğe karar vermişsiniz, kararınızdan dönmeyin; fakat derimi yüzerken benim tambura çalmama izin verin" diye karşılık vermiş.

Hasan Ağa'nın istediği gibi derisi yüzülmeğe başlanmış ve başını yüzmeğe başladıkları zaman Hasan Ağa eline tamburayı almış ve ölünceye kadar türkü söylemiş. Söylediği türkülerden sonuncusu hatırımdadır:

Bir zamanda Arap alsın illeri,
Benden sonra Türkmen kessin yolları,
Ben gidersem kim beklesin çölleri,
Çöller bizim ata, dede yurdumuz.

Felek ondurmadı bizim yerimiz,
Bir araya gelemedik dördümüz,
Mumbuç bizim fermanlı bir şarımız,
Çöller bizim ata, dede yurdumuz.

Hey ağalar, Kara Dağın eteği,
Dağılsın mı Elbeylinin peteği?
Vezirler kuşağı, arslan yatağı,
Obama da malûm olsun halimiz!

Yeter artık, yüreciğim yakmayın,
Oğlum küçük hatırını yıkmayın!
Sakın olun, yurdumuzdan kalkmayın,
Agit olun benim gibi hepiniz.

Hasan Ağa burada düşer ve ölür."

IX. ABBAS PAŞANIN COLAP'I DAĞITMASI

Halil Ağa bunu tamamladıktan sonra Abbas Paşanın Colap'ı dağıtmak için Halep'den çıktığı zaman Memet Beyin bu olay için söylediği türküyü okudu:

Evvel gelişte iskân olanda,
Dağıttın Colab'ı sen, Abbas Paşa!
Dört yanımız döndü nara dumana,
Dağıttın Colab'ı sen Abbas Paşa!

Haydarlı, Çelebi çıksın bir yana[1]*,*
Kadirli, Araplı döndü arslana,
Aşiret, siz bakın kara dumana,
Dağıttın Colab'ı sen Abbas Paşa!

Güneçle Ulaşlı tırada[2] *insin,*
Kazlıyla Bayındır arkada dursun,
Torunla Şark Evi hazırlık görsün,
Dağıttın Colab'ı sen Abbas Paşa!

Mehmet Beyim der ki; belim büküldü,
Oynaştı harbîler zırhlar söküldü,
Dağıldı aşiret ömrün yıkıldı,
Dağıttın Colab'ı sen Abbas Paşa!

X. DELİ BORAN TÜRKÜSÜ

Halil Ağa, Deli Boran hakkında diyor ki: Deli Boran bir Türkmen çocuğudur. Gençliğinde Leylâ isminde bir kızı sevmiş. Aşiretimiz o zaman Sivas'da

---

1 Türkmen oymaklarının isimlerini anıyor,

2 Tırat: at oynatma demektir.

bulunuyormuş. Doğruca Sivas kadısına gitmiş ve kızı almak için derdini dökmüş... Bu türkü Deli Boranın Sivas'da söylediği türküdür[3]:

Aman da hünkârın vekili sensin,
Dertlinin dermanın ver diye geldim.
Ya kabul et sözüm, ya ver dileğim;
Emret boynumu vur, diye geldim.

Gelin seyredelim bahara, yaza,
Ötüşen ördeğe, çağrışan kaza,
Kalk gidelim mirzan kurdu Sivas'a,
Kendirim boynuma dar diye geldim.

Akıyor Boran'ın gözünün yaşı,
Her varup geldiği salının taşı,
Gönlünüz olursa tutun bu işi,
Leylâ'yı Boran'a ver diye geldim.

Aşağıdaki türküleri Halil Ağadan parça parça tesbit ettim:

XI. KARACAOĞLAN'DAN

1. *Ilgıt ılgıt esen garbînin yeli,*
Şol Gâvurdağının başı dumanlı,
Deli gönlüm ne kaynayıp coşarsın,
Yoksa bugün delirdiğin zaman mı?

---

[3] Bu şairin 9 adet türküsünü *Halk Bilgisi Haberleri* Mecmuasının 3 sayısında yayınlamıştım.

Benim dostum karşınızdan geliyor,
Yenisi de eskisine gülüyor,
Kitabın sözleri bakın çıkıyor,
Asır mı azdı, yoksa ahir zaman mı?

Karacoğlan der ki; girdi düşüme,
Tor balaban oynadırdım kuşuna,
Alışkan tüfekle dağlar başına,
Ezrailden özge kula aman mı?

***

2. *Hey ağalar kış mı olacak,*
Dağlar dumanlı dumanlı?
İkicikli yar sevenin,
Başı gümanlı gümanlı.

Ben seni severim çoktan,
Kaşın yay, kirpiğin oktan.
Yar kervanı geliyo şarktan,
Aslı Yemenli Yemenli.

Karacaoğlan der; erenler,
Sohbetin görsün yerenler,
Cemaatte söz bilenler,
Ölür imanlı imanlı.

***

3. *On parmağım şem'a ettim; yandırdım,*
El yaradı, yaramadım yarą ben!
Nazlı yarım geçmiş derler, buradan,
Kör oldu gözlerim göremedim ben!

Hey ağalar, bana zulüm değil mi;
Âlem divan durdu, duramadım ben?
Yarım benzetmişler tavus kuşuna,
Boyun gördüm, yüzün göremedim ben!

Çinin çinin bilezikli kolları,
Söyledikçe şirin olur dilleri,
Açılmış yanakta koca gülleri,
Söyleyin ele dersin, deremedim ben!

Karacaoğlan der ki; belim büküldü,
Yarı gördüm kemerciğim söküldü,
Ömrüm sarayında üç kor[1] *döküldü,*
Devşirip kerpicin öremedim ben.

***

4. *Ilgıt ılgıt esen garbî yelleri,*
Ağyarın gittiği yollar perişan,
Bir dalgam kaldı da, coştum söylerim,
Bir ben değil cümle âlem perişan[2]*!*

Sana derim sana, hey Adam ata,
Mızrak gibi canım sayla hommata,
Terkettim sılayı düştüm gurbete,
Altı arap atlı beyler perişan,

---

[1] Kor: Taşları birbiri üzerine koyarken meydana gelen katlara (kor) derler. Kerpiçler de böyledir ve her katın ismi kordur.

[2] 1918 senesinde Konya'da "Babalık" gazetesinde yayınladığım Karaca-Oğlan türküleri arasında tıpkı bu türküler gibi Konya söylentileri vardır.

Fenamış da bu dünyanın ötesi fena,
Rasgelemedim ben hiç bir iyi güne,
Kuğulsun küstürmüş gölünden yüne,
Koğusu konmayan göller perişan.

Karacaoğlan, söylenmez oldu sözümüz,
Zamanenin güzeline geçmez nazımız,
Yadelinde bozuk öter sazımız,
Tutmuyor perdeler; teller perişan.

XII. GENÇ OSMAN

Keferğani köyünden Meçik oğlu Memet Ağadan Genç Osman ve Bender kalesi hakkında yazdığım türküler oldukça kıymetlidir. Bu türkülerden Genç Osman'a ait olanı şudur:

İptida seferde Bağdat'ı aldı,
Hopladı hendeği geçti Genç Osman.
Yıkıldı bayraklar, kaptı bayrağı,
Getirdi hisara dikti Genç Osman.

Allah Allah dedi, kaynadı coştu,
Gören adamların tepdili şaştı,
Kelle koltuğunda üç gün savaştı,
Şehitlere serdar oldu Genç Osman.

Genç Osman dersen, gelsin göreyim;
Nasıl bir yiğit imiş ben de göreyim,
Vezirlik isterse; üç tuğ vereyim,
Furadın serdarı oldu Genç Osman.

Bir bezirgân gelir Urumdan, Şam'dan,
Kılıncın gabzası görülmez kandan,
Dadaloğlu der; yiğitlik atadan,
Bağdadı kurtardı yavuz Genç Osman.

XIII. BENDER ŞEHRİ

Bender de dersen; bir küçük kasaba,
Kelleler kesile kesile döndü kasaba.
Dökülen kanları gelmez hesaba,
Dini bütün vezir ister Bendere.

Bulundu lokmanı, kalktı tabudu,
Yurda yara oldu kal'ası, burcu.
Atları devrilmiş yığılmış hurcu,
Zağlı kılınç vezir ister Bendere.

Ne yazık ki, Meçik'in oğlu Memet, Bender kalesi hakkındaki türkünün sonunu unutmuş. Yalnız hikâyesi hakkında dedi ki: "Bender kalesinde fena bir vezir varmış. Düşmanlara esir olmuş, padişaha ihanet etmiş. Âşığın biri bunu onun için söylemiş. O âşıkın, Firuz Beyin Acemistana gitmesi üzerine turnalara hitaben söylediği bir türkü daha vardır:

XIV. FİRUZ BEY VE TURNALAR

Yine şenliklendi dereler, düzler,
Ağyarı görünce yüreğim sızlar,
Yeşil cübbe geymiş gelinler, kızlar,
Firuz Bey aceme geçdi turnalar.

Uçurun da ördek ilen, kaz ilen,
Ötüşün de avaz ilen, saz ilen,
Sizi çevirirler davulbaz ilen,
Firuz Bey aceme geçti turnalar.

Çağrışa çağrışa yayladan inen,
Aynalız gölüne sabahlan dönen,
Bu yıl rey sizin; koruya konun,
Firuz Bey aceme geçdi turnalar.

Benden selâm eylen, anam ağlasın,
Bıraksın ağları, kara bağlasın,
Memet Bey küçücük Kurt bey eğlesin,
Firuz Bey aceme geçti turnalar.

Meçik Memet burada, Firuz Beyin 84.000 hanelik yerleşmiş Türkmenlerin 50.000 hanesiyle Aceme geçtiğini doğruladı ve bu türkünün hatırında kaldığına göre, Dadaloğluna ait olduğunu sözlerine ekledi.

Ben Dadaloğluna ait başka türkü bilip bilmediğini sorunca derhal şu türküyü okumağa başladı:

XV. ÇİÇEK DAĞI

Alaydım da cura sazım dizime,
Sürmeler çekeydim ala gözüne,
Cihan güzel olsa girmez gözüme,
Sende bir gümanım kaldı, hey Çiçek Dağı!

Şu karşıki dağda yanar bir ışık,
Aldırmış sevdiğin ağlar bir âşık,
Bir ceyren bakışlı, zülfü dolaşık,
Sende bir gümanım kaldı, hey Çiçek Dağı!

Dadaloğlu söylenmeyor boradan,
Yıkılsın dağlar; kalksın aradan,
Elbeyliden geldim kurtar Yaradan,
Sende bir gümanım kaldı, hey Çiçek Dağı!

Mülk köyünde Ükkâş Ağadan işittiğim bu türküyü aynen sunuyorum:

XVI

Belimi dayadığım Kozan dağları,
Ben gidiyom da savaş etsin sağları,
Hain çıkmış Adananın beyleri
Eve gidiyom beyler komadı.

Esti Deli Boran, bulandı hava,
Ezelden kanlısın sen Çukur Ova,
Zor döğüş oldu; gel Bekir ağa,
Beyler ko dise de ecel komadı.

Çıkabilsem şu Malyanın düzüne,
Duman çökmüş ovasına yazına
Benden selâm eyleyen emmim kızına,
Şu benim berhayıma çiçek komasın[1]

XVII. ABBAS PAŞA[2]

Gece, gündüz yatamıyom zârımdan,
Gezemez oldum namusumdan, ârımdan
Şu yalan dünyada gün görmedim,
Dağıttım Colabı sen Abbas Paşa!

---

1 Bu türkü Deli Borana ait olsa gerektir.
2 Abbas Paşa hakkında Ükkâş (Ökkeş) ağanın söylentisi.

Yüreğime koydun ateşten közü,
Canıma kâretti bir kötü sözü,
Çarh-ı feleğin de kan ağlar gözü,
Dağıttın Colabı sen Abbas Paşa!

Bir adam gördüm de, methin söylenir,
Salağında üç beş adam eylenir,
Kötü ürker; gölgesinden huylanır,
Dağıttın Colabı sen Abbas Paşa!

Kıbleye doğru suyun akışı,
Bülbüle hoş gelir gülün kokusu,
Bir Mısır hazinesi değer Colab başı,
Dağıttın Colabı sen Abbas Paşa!

Ey ağalar malamatim mal örter,
Ne kadar eylik etsen de, ömrün artar,
Tavlanmış beygirler oyluğun dartar,
Dağıttın Colabı sen Abbas Paşa!

Yedi yular güheylâna soy eder,
Kendi nefsin arslanlara pay eder,
Mısır'dan gelmiş te, Türkü zay eder,
Dağıttın Colabı sen Abbas Paşa

Bu türküyü Üç Kubbeli köyünde Hasan Efendiden de yazmışdık. Fakat ikisinin arasında mübayenet vardır. Her halde türkünün bu şekilde de görülmesinde fayda vardır ümidiyle bir defa da Ükkâş Ağanın rivayetini nakl ettim.

XVIII. ISPANAK KÖYÜ

Ispanak köyünde (Pulateli bucağı) rastladığım İdris Kâhya, köyleri hakkında şu bilgiyi veriyordu: "Köyümüz kırk hanelik bir aşirettir. Aşiretimizin ismine Dımışkılı aşireti derler. Aşiretimiz 700 çadırlık bir aşiret iken tahminen 400 sene önce bizi kırmışlar ve Sivas elinden dağıtmışlar, bir aralık Rişvanlılar ile birlikte yaşamışız.

Sonra bunlarla aramız bozulmuş. Rişvanlılar mallarımızı yağma etmek istemiş, fermanımızı inkâr etmiş ve bununla kalmayarak, padişaha bizi kötülemişler. 400 sürü davarımızı ve 500 yiğidimizi esir eden Rişvanlılar bizi Şam'a sürmüşler. Şam'ın ilk binasını bizim atalarımız kurmuşlar. Yakın zamana kadar Sivas'ın uzun yaylalarında yaylardık. Ankara'da, Konya'da, Şamda hala aşiretimizin birçok evleri vardır. İşte, şimdi, biz de şu kırk haneli köye yerleşmişiz. Köyümüzde Ormanlı ve Bereketli aşiretlerinden de birkaç hane vardır. Bereketli evleri 1290 (1873) yılında kıtlık olduğu için Yozgat'dan göç etmiştir. Aşiretimizin ünü ve başı dağılmıştır. "İdris kâhyaya türkü bilip bilmediğini sordum.

— "Efendi, biz artık ihtiyarladık, kendimiz türküyüz. Ama değil mi ki meraklı bir adammışsın, sana bildiğim birkaç türküyü yazdırayım. Ben de defterinize geçeyim." dedi ve Karacaoğlan'dan söylemeye başladı:

XIX. KARACAOĞLAN'DAN

1. *Bır sofra isterim; kimse sermedik,*
Bir yayla isterim; kimse konmadık,
Bir güzel isterim; yâd el değmedik,
Ellenmiş, tebellenmişi nideyim?

Severim güzeli; bönce olursa,
Boyu uzun, beli ince olursa,
Severim atımı; dinçce olursa,
Kovulmuş, yorulmuşu nideyim?

Karacoğlan derki; kavli kararım;
Nedir yüce dağlar size zararım?
Ararsam pınarın gözün ararım,
Bulanmış da durulmuşu nideyim?

2. *Ağca kızlar göç eyledi yurdundan,*
Koç yiğitler deli oldu derdinden,
Gün öyle sonu'da Belin ardından,
Saydım; altı güzel indi pınara.

Üçü uzun boylu, kaşların süzer;
Üçü orta boylu, zülüfün düzer,
Sanın ağca ceyren bir çölde gezer,
San kınalı keklik indi pınara.

El atıp derecek Hatçe'nin gülü,
Can için saracak Ayşe'nin beli.
İkisi hampalı, bir de döndeli,
Eminem çok içti kandı pınara.

Karacaoğlan, bunu böyle söyledi;
İndi, aşkın deryâsını boyladı,
Kızlar gitti deyü pınar ağladı;
Acıştım; yüreğim yandı bu nâra!

***

3. *Sana diyom Bulgar Dağı,*
Senden özge dağ olmaz mı?
Sende yaylayan güzelin,
Al yanağı bal olmaz mı?

Bulgar Dağı iki çatal,
Sularında güller biter,
Bir yâr sevdim bana yeter,
İki seven deli olmaz mı?

Bulgar Dağı para para,
Kimi al giyer, kimi kara,
Selâm söylen nazlı yara,
Ayrılanlar dert görmez mi?

Yol üstünde iki hanlar,
Hani sana konan canlar?
Sevip sevip ayrılanlar,
Yanar yanar kül olmaz mı?

Mahın Karacaoğlan mahın,
Dünyalarda kalmaz ahın,
Senin gibi padişahın,
Bencilen kulu olmaz mı?

İdris Kâhyadan ayrılırken bu civarlarda başka âşiret olup olmadığını sordum. Kâhyanın verdiği bil-

giye göre; bu bölgede Türk âşiretlerinden sekiz çadırlık bir Barak obasından başka yalnız kürt âşiretleri vardır ki, bunlar Bereketli aşireti ile Omeranlı ve Mihmanlı gibi obalardır. Bereketliler 80 sene önce Yozgat'ın Mecidiye kasabasından gelmiş 60 kadar çadırdır. Omeranlılar yine o tarihlerde gelmiş olup, 50 çadır kadardırlar. Mihmanlılar ise, Elbistan taraflarından gelmişlerdir. Bu aşiretlerden başka Okçıyanlı isminde ufak bir oba buralarda dolaşmaktadır. Okçıyanlılar Çiçek Dağı adamlarıdır. Buralarda bunlardan başka âşiret yoktur.

XX. KARACAOĞLAN

(Çeşitli kimselerden yazılmıştır.)

1. *Şurda bir güzele meylim adırdım,*
Eylenip orada kalasım geldi.
Başına sokmuş gülü, nergisi;
El sunup ucundan alasım geldi.

Kız, niçin söyledin bana bu sözü?
İçime koydun ateşi, közü.
Başına sokmuşsun gülü, nergisi,
Yüzümü yüzüne süresim geldi.

Aladır gözü de, karadır kaşı,
Arasan bulunmaz menendi, eşi.
Yaylânın karından akbeyaz döşü,
Yıkılıp üstüne ölesim geldi.

Karacaoğlan der de; nettim, neyledim?
Coşkun sular gibi aktım çağladım.
Vefasız dilbere gönlümü verdim,
Ayrıldı yollarım, göresim geldi.

2. *Sevdiğim gülün diken olmuş,*
Budanmaya budanmaya.
Tel tel olmuş zülüflerin,
Taranmaya taranmaya.

Dostum bağın dallanmış,
Dalında bülbül evlenmiş.
Şeftalilerin ballanmış,
Sorulmaya sorulmaya.

Sevdiğim bahçan güllenmiş,
Sararmış gülün kocalmış,
Sayalı belin incelmiş,
Sarılmaya sarılmaya,

Karacaoğlan der; turağmış,
Sevdiğim benden ırağmış,
Arada engel türemiş,
Görüşmeye görüşmeye.

3. *Kız, senin elinden düştüm yasa,*
Çekildi bülbüller, kalmadı tasa.
Dönüp koyamadım altın kafese,
Benim yârim öğrenmeden tor gitti.

Kırık Handan[1] yüklediler göçünü,
Mor sümbülle donattılar saçını,
Ala gözlüm ayrı çekmiş göçünü,
Bizim elden bir tomurcak gül gitti.

Karacaoğlan der de; o yiğit kârı.
Peteği bal eder, ustadır arı.
Sana derim sana, Beyler Çınarı[2],
Ne taraftan ince belli yâr gitti?

(Şark Evli obasında Hasan Beyden alındı.)

⁂

4. *Yüce dağlar, ne kararır, pusarsın,*
Aştı mı ola kömür gözlüm başından?
Azıcık derdime dert mi katarsın?
Âlem sele gitti gözüm yaşından!

Ey Karadağ, melûl melûl kalasın,
Ateş düşe cayır cayır yanasın,
Dilerim Allahtan bana dönesin,
Ayrılasın gül memeli eşinden!

Zalim taşcılar taşın kessin,
Başında kızgın sam yeli essin,
Evvel benim idi, dert, senin olsun,
İnlesin burçların borandan, kıştan!

---

1 Halep yolu üzerinde bir han adı.

2 Kilis'e yakın bir yerin ismi.

Karacaoğlan der ki; hani meralim,
Dağlar, sana söyle var mı zararım?
Yârimi yitirdim yanar, ararım,
Gümanım var, koyağında, taşından!

5. Karacaoğlan:

Suya giden allı gelin,
Niçin böyle salınırsın?
Gelin, bir su ver; içeyim,
Gelin kimin gelinisin?

Kızın cevabı:

Su değildir, senin derdin,
Görmek ise, yeter, gördün.
Oğlan, burda çokça durdun.
Edem gelir döğülürsün.

Karacaoğlan:

Döğülürsem döğüleyim,
Söğülürsem söğüleyim,
Gelin sana kul olayım,
Ölürüm, kanlım olursun!

Kızın cevabı:

Yaylalara göçmedin mi?
Soğuk sular içmedin mi?
Güzel görüp geçmedin mi?
Beni görüp delirirsin!

Karacaoğlan:

Dürlü yaylayı görünce,
Soğuk suları içince;
Kocayıp vaktin geçince,
Taşlar alır, döğünürsün!

Kızın cevabı:

Evlerimin önü solgan,
Edemi görürsen korkan,
Telli perçemlisin oğlan,
Ne dedim ki darılırsın?

Karacaoğlan:

Karacaoğlan sana vurgun,
Döşlerin almadan dolgun,
Sevindirdin beni bugün,
İnşallah cennet görürsün!

6. *Ala gözlüm bile gitmek istersen*
Evvel bahar bürüsün de, gidelim.
Yaz gelende, erir dağın karları,
Yollar çamur, kurusun da gidelim.

Uzak derler arabanın elini,
Köprüsü yok geçemezik selini,
Aynalıs[1] *yaylâsın perçem gölünü,*
Lâle, sümbül bürüsün de gidelim.

[1] Aynalıs gölü: Urfa'nın Akça Kale İstasyonunun Suriye sınırları içinde bulunan küçük bir göldür. Halk şairleri arasında bu gölün ismi sık sık geçer.

Ala gözlüm çıkmış yollara bakar,
Şu bakışları da ciğeri yakar.
Yaz gelince; evler yaylâya çıkar,
Emlik kuzu melesin de gidelim.

Karacaoğlan der ki; neye ne fayda?
Rağbet kalktı yoksulda, bayda.
Bu ayda olmazsa, yâr, gelen ayda,
On iki ayın birisinde gidelim.

(Cingifeli Molla Mehmet'ten alınmıştır.)

***

7. *Akçe Ceyran geldiğinden göçünce,*
Mail oldum ak göğsünü açınca.
Kol kola olup el yaylâya göçünce;
Göç göçe karışır, el karma karış.

Yârım girmiş de on beş yaşında,
Şah balaban döner zülfü peşinde.
Türlü çiçekleri de şılar başında,
Kokuyo erihan, gül karma karış.

Yücelerde ceyrenin pervana döner,
Atlının al yanakta köz gibi yanar.
Giyinmiş bir saya, al başlı döner,
Sokulmuş başına tel karma karış.

Karacaoğlan der ki; bu nenin nesi?
Gören aşıklar da çekiyo yası.
Eyildi pınardan doldurdu tası,
İçiyor ağalar bal karma karış.

(Barak İdris Kâhya'dan alınmıştır.)

8. *Kalk sevdiğim geyin kuşan,*
Topuğundan artar saçın.
Gaflet basmış uyumuşum;
Uyan diye dürter saçın.

Kalk sevdiğim geyin kuşan,
Dediler sevdana düşen;
Söylesene niye küsen?
İpekten de artar saçın.

Söyler Karacaoğlan söyler;
Nere varsan methin eyler.
Beş kulaca karar eyler,
Dört kulaçtan arta saçın.

***

9. *Yüce dağlarından aşdım,*
Yâr, senin aşkına düşdüm.
Kız göğsünden düğme çeştim,
Turunçların gördüm bugün.

Dağıtmışsın kuşlarımı,
Bağışladım suçlarını,
El değmedik döşlerini,
Okşaladım sevdim bugün.

Kız sevdiğim adlarını,
Göremedim butlarını,
İnce beyaz kollarını,
Kız, boynuma sardım bugün.

Karacaoğlan haylamadan,
Aşk deryasın boylamadan,
Kavli karar eylemeden,
Ben payımı aldım bugün.

***

10. *Ala gözlerini sevdiğim dilber,*
Sende de varmış elde neler var?
Ayva mı isteyim, turunç mu isteyim;
Sıvayıver kolunu dalda neler var?

Yiğitsen uçur yavru göçünden,
Yaralandım, gösterme tel saçından.
Arılar bal yapar binbir açımdan,
Yiğitlik arıda, balda neler var?

Yiğidin eyisi arka kalandır,
Yiğidin kötüsü başa belâdır.
Gel, bizim bahçeye bir gül ara dur,
Hasiyet bahçede, gülde neler var?

Karacaoğlan der, yâr, severim seni;
Yaktılar uykuda baygın sinemi.
Kimi cennet ister, kimi cehennemi,
Cennetten beride, yolda neler var?

***

11. *Her sabah, her sabah çekilen göçler,*
Katarını çeker mi oldun küçücek!
Yel gibi geldin geçtin buradan,
Rahvanlı tatar mı oldun küçücek?

Başına sokulmuş şol gülü, lâlesi,
Yaktı beni kaşlarının karası.
El göçüp kendi burda kalası,
Dağlarında melûl kalan küçücek,

Başına bürünmüş ibrişim börümcek,
Duramıyom yâr ben seni görücek.
Dolanıp da hasta halim sorucak,
Dillerimden düşer mi oldun küçücek?

Karacaoğlan derde yandım kül gibi,
Gönlümün köprüsü ince kıl gibi,
Yangın açılmış konca gül gibi,
Burcu burcu kokar mı oldun küçücek?

*
**

12. *Obasından da seyrân eyledim,*
Konup göçen illerin gördüm.
İndim pazarına seyrâna durdum,
Antakya'nın ulu şarını gördüm.

Yanar yüreklerim yanar;
Al çuhalı beyler gider.
Uçar kazlar, kumru öter,
Kokar ağca gülün gördüm.

Enginlerde gide gide,
Ufacık meşeler buda.
Keferdizde Bürklü Dede,
Onun acep sırrın gördüm.

Sevdiğimin adı Ayşe,
Kâfir görünmüyor eşe.
Uğradım koca Maraş'a,
Bedestanın şalın gördüm.

Göğsündür yaylânın hası,
Silindi gönlümün pası.
Mor sünbüllü benevşesi,
Kararlanmış ilin gördüm.

Çığır Karacaoğlan çığır,
Taş düştüğü yerde ağır.
Güzel sevmek günah değil;
Dört kitapta yerin gördüm,

XXI. DADALOĞLU

At kulağın dikmiş de gözünü süzer,
Güvel ördek gibi göllerde yüzer.
Çırpıştırsan; ceyrendir tozar,
Atın eşkini seldir; yiğide gerek.

Ey ağalar sözümün doğrusu böyle;
Noksanım varsa, gel bana söyle.
Türkmene bir at, yaylâ, bir davar ile,
Ala dilber, soğuk su, mor çemenler gerek.

Atın timarın kendin yap ta, ar sanma,
Yemini çifte ver; eksiğin kâr sanma.
Kendi elinle atın ellere salma,
Ağır devlet, her kuvvet eşkin bir atla gerek.

Dadaloğlu der; gördüm aşk denizi,
Hiç birşey bilmiyor sanmayın bizi.
Binek atın içinde sultandır bozu,
Yanına öveyi kır, bir at sakarsız gerek?

XXII. GÜNDEŞLİOĞLU

Hanı benim ak ekmeğim yiyenler,
Kılıncın kuşanıp ata binenler,
Gündeşlioğlu geç üst başa deyenler!
Şimdi benim yerim eşik olmuştur.

Evvel ben de yaylara giderdim,
Koyunumu kırkıp keçe ederdim.
Üçbeş güzel ile haley sekerdim,
Şimdi Gündeşlioğlu uşak olmuştur.

Bölük bölük davarlarım katardım,
Yârenime, yoldaşıma satardım.
Üstü kara kuşlu çadır[1] tutardım,
Şimdi gölgeliğim kaşak[2] olmuştur.

Sürümün endiği çaylar kururdu,
Dostum güler düşmanlarım erirdi,
Üçbeş katar mayalarım yörürdü
Şimdi baş gölüğüm eşek olmuştur.

---

1 Karakuşlu çadır bugün aşirette görülemiyor,
2 Kaşak: kuru ağaç demektir.

XXXIII. SEFERBERLİK HATIRALARINDAN

Bu türküyü Türkmen Deli Ağa oğlu Mustafa Efendi, seferberlik için söyleyerek o günkü hayatı tarife çalışmıştır:

Buğday diye satılıyor kepekler,
Bütün saten oldu canım ipekler,
Hep sedire geçti itler, köpekler,
Hanedan ayakta hizmet ediyor.

Çarşıda gezilmez oldu bakkaldan
Koltuk kılı fark olmuyor sakaldan
Arslanlara çoban tuttuk çakaldan
Şimdi de davarımız kurtlar güdüyor

Baklavadan öne geçti sucuklar
Babasına akıl verir çocuklar
*Yumurtadan yeni çıkan cücükler**
Horoz oldum diye cik cik ötüyor

XXIV. KEREMİN TÜRKÜSÜ

Böyle mi olur avcıların turası
Bir ok yemiş sol böğründe yarası
Hekime göstermiş de yoktur çarası
Kalk kuzulu ceyren yad avcın geldi

Ne pek düştüm de şu ceyranın izine
Kurşun değmiş al kan saçar dizine
Mor sinekler konmuş ala gözüne
Kaç kuzulu ceyren yad avcın geldi

---

* Cücük: Civciv; tavuk veya horozun küçüğü (S.E.)

Kova kova indirdiler dağlardan
Ayırdılar bahçalardan, bağlardan
Kerem eder de geçdiceğim yollardan
Göç kuzulu ceyran yad avcın geldi

XXV. MANİLER

Kara dağın yağmuru
Geçemedim çamuru
Fatımanın memesi
Sarı Bursa hamuru

Bağın verdim özüme
Çıbık değmiş gözüme
Fatımanın gözleri
Pancar sokdu özüme

Bağa girdim hurmaya
Avcı geldi vurmaya
Çok emekler sarfettim
Fatımayı sarmaya

Deli Şerif[1] *havalı*
Odaları sıvalı
İçi bülbül yuvalı
Fatmam yeşil sayalı

[1] Deli Şerif, Gazi Antep'li halkından olup bir müddet önce ölmüş meşhur bir kimsedir.

XXVI. KUŞ DESTANLARI[1]

Kuşların destanın söyleyem sana
Şahvezir Balabanın soyudur
İspir miralay Doğan binbaşı
Soyak dedikleri onun tayıdır

Çalağandan sakla kırmızı abayı,
Horoz İmam uyandırır obayı.
Zorbaya katmayın Sarı Gebeyi,
Kuşların ürkeği asıl Öküdür.

Belibağlıyı da benzetme kuşa,
Atmaca cıymakla çıkarsa başa,
Gündüz gezemez sefil Yarasa,
Onun seyahatı gice yarıdır.

Kaz, Turna katarı çeker yukarı,
Ördeğin yeşil sever akarı.
Virâneler bekler Baykuş fakırı,
Sıçanlar avlamak onun kârıdır.

Karga ile Koğunun bükte yuvası,
Kuşların hoyratı bir Delicesi.
Çohçu ile gör Serçenin dâvası,
Onların arzusu beyaz darıdır.

---

1 Bu destanda geçen kuş isimlerinin çoğunun Türkiyenin diğer bölgelerinde kullanılan karşılıklarını bilemedik.

Karga ile Kartal severler leşi,
Mundar üleşe çalarlar dişi.
Atmaca ile Şahan bir bölük başı,
Eksik değil, günde kırk başı var.

Tavus kuşu vardır çığarlar düzer,
Kumru ile Tutu'ya değmesin nazar.
İbikli Kuş vardır hizmetten sezer,
Kara Kuş onların seraskeridir.

Şule yaktık Karga gibi arife,
Yalan yerden mâlik olmuş tarife.
Sonkur sultan cümle kuşa halife,
Asıl hünkâr padişahlarıdır.

Kıracı bekler merç yere gitmez,
İbikli önüne kılavuz katmaz.
Dünyada Üveyik çok yuva tutmaz,
Dünya harabe derler onun ucundan.

Kekliği dersen, sarp yere gider,
Başın kaldırır hengâme eder.
Bir kuş var, o da kemiği yutar,
Kuşların akıllısı asıl Süredir.

Sığırcığın çobanlıkta midesi,
Güvercinin evi saray tağası.
Saka Kuşu dersen, gökler ağası,
Marifeti balık avlar kârıdır.

Aşık Cuma, düştü ahile zâre,
Hacı Leylek gelir gider, maskara.
Bir kuş var; hiç inmez havadan yere,
Ne acayip hakkın sırrı dediler.

Âşık Cuma'ya ait olup Karnebi öğretmeni Remzi Beyden alınan bu destanın son kısmının "Bir kuş var hiç inmez havadan yere" mısraının âşığın gönül ve isteklerini belirten bir parçası olduğu kuvvetle sanılmakta ve söylenmektedir. Gönül öyle bir kuş imiş ki, bu kuş daima yükseklerde uçarak yere inmek istemezmiş. Bu örnek ve benzetme hatırda bulunduğu için uzun boylu açıklamağa lüzum görülmedi.

XXVII. DERVİŞ PAŞA

Kız Mehmet gülümseyerek aklına bir şey daha geldiğini söyledi. Ben kalemi elime alırken başladı:

"Gâvurdağlı Hacı Ömer oğlu Halil Ağa devlete karşı geliyordu. Bundan Halep Valisi bile korkmağa başladı. Halil Ağa Balhan beylerindendi.

Derviş Paşa Gâvurdağını dağıttı, İslâhiye'yi şehir yaptı. Halil Ağayı tutup İstanbul'a gönderdi. O zaman bu türküyü uydurmuşlar; sana okuyayım[1]:

[1] Bugün Kilis'te Halil Ağanın konağı askerlik şubesi yakınında sınır taburunun yerleştiği binadır.

Şu yalan dünyada bir arslan yiğitti,
Felek korkmadı da çok günden gitti.
Derviş Paşa sana çok zulüm etti,
Düşman kalasıydın sen Halil Ağa.

Halil ağa da dersem, mertlerin merdi;
Nice vezirler senin cebrini gördü.
Dağlı beylerine haberin vardı,
Düşman kalasıydın koç Halil Ağa.

Halil Ağadır aşiretin ulusu,
Havfinden yatamaz Halep valisi.
Kılınçla zaptettin Koca Kilis'i,
Kilis benim derdin sen Halil Ağa.

Sana derim sana, ey Halil Ağa,
Gayetten üstüne bir düşman gelc!
Sen seni sarpa vur, kurtar canı,
Derviş Paşa gelir kaç Halil Ağa!

Burada Kız Mehmet: "Halil Ağanın bugün hala Kilis'te kendi malı olan bir konağı vardır; bu türküyü anası Gâvurdağlı bir âşığa düzdürtmüştür", dedi. [1]

---

[1] Halil Ağanın babası Veli Ağa Kilis'e teslim edilmiş; o günden itibaren Halil ağa yüz bulmuş. Halil Ağa Karacalı köyünde doğmuş bir kürttür. Bu adam 800 Seymen ile Kilis'i kuşatmış, namussuz, zalim bir adammış. Ahlâksızlığı hala dillerdedir; hükümet malını yağma etmiştir.

XXVIII. NİNNİLER

Gün karşıdan doğup çıkar,
Nar ağacı budak eğer.
Arslan ata gümüş eğer,
Halka ünü yaman çıkar.
Ninni kuzum sana ninni

Nar ağacı dürgün dürgün,
Dizinde yatırım yorgun.
Ayrılık günleri bugün,
Ninni gülüm sana ninni.

Nar ağacı boğum boğum,
Alnıma vurdular düğüm,
Ayrılık günleri bugün,
Ninni kuzum sana ninni.

Karadağımın eteği,
Dört yanı arslan yatağı,
Gurbete de dert ortağı,
Ninni gülüm sana ninni.

Hasan Dağının yazısı[1]*,*
Yayılır gelir kuzusu,
Ak anlım kara yazısı,
Ninni kuzum sana ninni.

---

1 Hasan Dağı: Konya Ereğlisinin kuzeydoğusundaki dağdır. Bu dağda meşhur Begdikli yaylarlar.

Gül açılır bahar gelir,
Dilsiz kuşlar dil öğrenir,
Anasız kuzu nasıl eylenir,
Ninni kuzum sana ninni.

Ninni deyip bilediğim,
Al bağırtlak doladığım,
Bir Mevlâdan dilediğim,
Dilek kuşum, sana ninni!

Ninni ninni edâsına,
Beyler inmiş odasına,
Hacı Halil dedesine,
Ninni gülüm, sana ninni.

Ninni desem berem berem,
Dert yürekte derem, derem,
Ninni deyü kime derim,
Ninni kuzum sana ninni.

Dam başında dolu testi,
Bugün yeller bora esti,
Gelin anan ümit kesti,
Ninni kuzum sana ninni.

Dağlar dağlara kaynaşır,
Dağlarda ceyran oynaşır,
Eller güllerde söyleşir,
Ben ağlarım, uyu ninni.

İstanbul yolları diken,
Kör olsun dikeni döken,
Zalim gurbet babacığım,
Aldı gitti, uyu ninni.

Dam başında demir tarak,
Sesi gelir ırak ırak,
Gelin anam yoluna bak,
Ayrılmam gülümden ninni.

Ulu dağlar, ulu dağlar,
Otu bitmez sulu dağlar,
Bey kardaşım durmuş ağlar,
Menekşeni yetir dağlar.
Ninni kuzum sana ninni.

(Bu ninni Gâvurdağda seferberlik zamanında bir asker ailesi tarafından söylenmiştir.)

Karakoyun, karakoyun,
Var tüyünü tara koyun.
El kuzusu kuzu olmaz,
Var kuzunu ara koyun.

Kara koyun kuzuludur,
Sağ ayağı bazılıdır.
Var bakın şu koyuna,
Yanı emlik kuzuludur.
Ninni emlik kuzu ninni

Karakuşun kaynağında mısın,
Sarı kuşun çırnağında mısın,
Ak yaylânın ocağında mısın?
Kavuşalım gülüm ninni.

Ninni desem beni yakar,
Beşiğinde güller kokar,
Senin kahrin anan çeker,
Çekerim de gülüm ninni.

XXIX PARAYA DAİR BİR TÜRKÜ

Halkın para hakkındaki düşüncelerini açıklayan bu para destanını Karnebi öğretmeni Remzi Beyden almıştım. Remzi Bey bunu Bavık'ta bir köylüden yazmış olduğunu söylemektedir:

Âdemden hatemi edna dolayı,
İnsanı ağladup güldüren akça.
Mevlâ yeri göğü çarhı kuralı,
Herkese fendini bildiren akça.

Şöhretli gösterir dâr-ı fenâyı,
Yıkdırır, yaptırır ağır binayı.
Nazlı kızdan ayırt eder anayı,
Ağladı ağladı andıran akça.

Fakirlerin yetmez gücü, kuvveti,
Akça ile bulur âdemoğlu izzeti.
Beylerle yaşarlar, beyler zineti,
Davullar, zurnalar çaldıran akça.

Abdalları bülbül eder, söyletir,
Ahmaklara tul tul emel diletir.
Muzırlara şeytan yükü yükletir,
Herkesi kendine taptıran akça.

Ekinciyi zebun eder arsızca,
Bari hüda muin olsun şersize,
Yalanlar söyletir nice kârsıza,
Kârsızlara yol bulduran akça.

Bezirgâna türlü kumaş aldırır,
Irgatlara kement, kürek çaldırır.
Gecelerde yanlış yerde gezdirir,
Dalgıcı denize daldıran akça.

Yalan şahitlere yemin ettirir,
Ehl-i kâre bile kumar tutturur,
Kimisine müşterilik ettirir,
Aharı insanı aldatan akça.

Akıllıyı deli, deliyi azdırır,
Alışta verişte dostu bozdurur,
Sefil Alim'i de kapı kapı gezdirir,
Üç günde bir pabuç yıpradan akça.

XXX. HİKÂYE

Alageyikli[1]

Bir padişahın üç kızı varmış. Bir gün büyük kız vezire bir karpuz vererek der ki:

"— Bu karpuzu babama ver, yemekten sonra soğuk soğuk yesin."

Vezir karpuzu padişaha verir, padişah keser, bir de ne görsün; içi gitmiş, bir özü kalmış... Padişah bunun manasını vezirden sorar. Vezir der ki:

"— Kızın vaktim geçiyor, bana er bul, diyor"

Ertesi gün yarı kavlamış bir karpuz ortanca kızdan, daha ertesi gün çok güzel olmuş bir karpuz da küçük kızdan gelir. Padişah emreder. Sarayın önün-

[1] Söylendiği gibi kaydedilmiştir.

den delikanlılar, yiğitler geçirilir. Büyük ve ortanca kızlar ellerindeki almalarıyle (elma) birer vezir oğlu vururlar; küçük kızın alması bir keloğlana rasgelir. Bu, üç defa olunca bu tesadüf sayılmaz. Sonunda kısmeti imiş deyip küçük kızı keloğlana verirler. Keloğlan güveyi girerken cebinden bir tüy çıkarır, çakar bir civan olur. Kız şaşar ve bu oğlanın aslını sorar. Oğlan der ki:

— Ben Kafdağında Alageyik adındaki dev ananın oğluyum. anam 18 kafa hükmeden Tepegöz Sultandır. Fakat, benim sırrımı bir kimseye söylersen beni kaybedersin ve sonra ararsın. Kız söz verir. Bir süre geçinirler. Bir gün padişah hasta olur. Hekimler padişaha: "Alageyik sütü içerseniz şifa bulursunuz" der.

Padişah damatlarına emir verir. İki vezir oğlu damadı Alageyik sütü bulmağa çıkar. Bu arada Keloğlan da başvurur, hakaret görür, rica eder, sonunda saraydan bir topal at alarak gider. Şehir dışına çıktıktan sonra çakmak çalar, tüyünü çakar, bir yağız at görünür. Buna biner "ha" der, Kafdağına gider. Kız kardeşleri davarlarını sayarken yetişir. Bunların davarları hep geyiş imiş. Bir tas tatlı, bir tas acı süt alır... Diğer güveyiler adi süt getirir. Fakat Keloğlan bu işte kazanır ve padişah tekrar sağlığına kavuşur, bir cirit oyunu oynarlar. Oyun sırasında bir atlı yiğit üç gün padişahı hayran eder. Ve padişah:

"— Ah benim böyle bir oğlum veya damadım olsaydı ne olurdu." der. Keloğlanın karısı ile de diğer ablaları alay ederler. Sonunda kız kocasının sır-

rını açığa vurur. Fakat o gece Kafdağının emiri eve gelmez. Kız ağlar, derdini döker, sonunda babasından bir çift demir pabuç ve bir demir âsa alarak Kafdağı emirini aarmağa başlar. Seneler geçer, ayağında demir çarık delinir, elindeki âsa eğrilir. Bir gün bir Bakır kalesinin karşısına gelir ve kalenin burçlarından etrafı seyreden kızlara seslenir:

Kal'alı kal'alı kızlar,
Bakır kal'alı kızlar,
Ahrat bacınız olam,
Emir nerede kızlar?

kızlar cevap verirler:

"— Biz bilmezik. İlerde Gümüş kal'a var, ona sor."

Kadın Gümüş kaleye gider. Oradan da Bakır kaleden aldığı cevabı alır.

Altın kaleye gelir. Oradan da "Kafdağına, devler. Yürür. Sonunda, bir gün yorulur, bir köyde bir pınarın başında ağlamağa başlar. Meğer kocası Emir, o köyde çocuk okuturmuş. Pınardan su almağa çıktığında kadını görür. Bir de ne görsün, kendi karısı... Karısına bir fıske vurur, onu bir topak iplik yapar, eve getirir, anasına "Bir kız buldum, gelsin bizim evde çalışsın" der.

Anası razı olur. Fakat insanoğlu olduğu için bir gün kızı yemek ister, kıza incili, elmaslı bir süpürge verir. "Ortalığı iyi süpür" der. Kız eline alır almaz süpürge dağılır, bunu görüp ağlamağa başlar. Emir gelir, kıl çakar, süpürgeyi toplar, kürkü ile ortalığı temizler.

Dev anası gelir, işi anlar. Kıza: "Ah kahpe, sen oğlumun ya karısı, ya da oynaşısın" der. Kıza iki kazan getirir, "Bunlara gözyaşını dolduracaksın" der. Kız kazanların başında ağlamağa başlar... Hiç kazan gözyaşıyla dolar mı? Emir gelir, kazanlara su doldurur, içine tuz atar. Dev anası yine gelir ve içi çakarak: "Sen oğlumun ya karısı, ya oynaşısın" der. Üçüncü gün dev anası kadını kız kardeşine gönderir ve ona der ki:

— Bacıma git; orada bir çift dambıt dumbut (bir çeşit bilinmeyen musiki aleti) vardır, onları getir, oğlumu evereceğim düğünde lâzım olur. Kız ağlaya ağlaya giderken Emir önüne çıkarak ona bu işin usulünü öğretir. — Açık kapıyı kapa, kapalı kapıyı aç. İtin önündeki otu ata, atın önündeki eti ite ver. Kanlı pınardan su iç, irinli pınardan yüzünü yıka, tizem (teyzem) seni yemek için dişlerini bilemeğe gidince penceredeki parlak kutuyu kap gel.

Kız böyle yapar ve kendi kendine çalgı çalan kutuyu alıp gelir. (Bu kutunun içinde iki sink varmış.)

Dev anası birkaç saat önce bir dev kızıyla oğlu Emiri evlendirmeyi tasarlar. Oğlu o gece dev kızını bırakır, eski karısını alıp anasının küpüne biner, gökte uçarak gider. Fakat dev anası başka bir küpe binerek bunları takibe koyulur. Oğlan kurtuluş olmadığını görünce, kıza bir tokat vurur, onu bir kavak ağacı yapar, kendi de bir yılan olarak ağaca sarılır. Dev anası gelir, tılsımı tanır "Ey oğlum, şimdi sizin ikinizi de yok edeceğim de bakalım" der. Oğlan yalvarmağa, arap dili dökmeğe (riyakârlık etmek

demektir.) başlar. Sonunda "Oldu olan, bari dilini uzat da öpeyim. Sonra beni ne edersen et" der. Annesi dilini uzatır, oğlu zehirinden akıtarak anasının dilinden sokar. Dev anası ölür.

Oğlan kız birlikte kızın babasının ülkesine gelirler. Meğer kızın babası ölmüş, hükmettiği ülke şahsız kalmış. Emir kıza emreder. Kız tellâllar bağırtır ve kocasını tahta geçirir. Ondan sonra kızın baba yurdu da Alageyik soyuna karışır. Millet o günden sonra geyik sütü içmeğe başlar. Yurdun bütün davarları geyik, katırları at, oğlanları kahraman birer cellât olur. Dünyada biricik Alageyik devleti[1] kurulur; kız oğlan tekrar yedi gün yedi gece düğün yaparak muratlarına ererler. İşte o günden beri bu memlekete Alageyik yurdu derler.

(Bu hikâye Hınız Ahmet'ten[2] alınmıştır.)

ÇEŞİTLİ KONULARA AİT NOTLAR

1 — İNANÇLAR

1) Yıldırımdan Şifa:

Ali Mantar köyünde bir adamın evine yıldırım düşmüş. Şimdi her kimin hayvanında çiçek hastalığı olursa hayvan sahibi bir avuç toprak ile yıldırım düşen eve gider, toprağı verir ve evin ocağından bir

---

[1] Hınız Ahmet burada dedi ki: "Geyik iki türlüdür: Biri yeleli geyik, diğeri alageyiktir."

[2] Hınız Ahmet'i 24/1/931 tarihinde Balkar köyünde buldum. Bu kişi aslen Türkmen olup 30 senedir Balkarda oturmakta imiş. Gözleri hastalıklı ve fakir bir adamdır.

avuç kül alarak hayvanların üstüne serper. Bunun çiçekli hayvanlara iyi geleceği inancı yaşamaktadır.

(Kara Hasan'dan)

2) Ay aydınlığı :

A — Kara üzümlerin dalları ay aydınlığında budanırsa o asmanın üzümü sözde kurtlanırmış.

B — Ay aydınlığında sütten kesilen çocukların dişleri vakitsiz dökülürmüş.

C — Ay aydınlığında budanan ağaçların meyveleri cinsini değiştirirmiş.

(Molla Mehmet'in söylentilerinden)

3) Çocuğun ilk diş çıkarması:

Yeni diş çıkaran çocuğun başına cuma günü öğle salâsı verilirken hedik dökerler. Dişi sağlam olanlardan birisi çocuğun başı üstüne dökülen buğdaydan kalan hedikleri ağzıyla alıp bahçedeki bir su kuyusuna atar. Böyle yapılırsa sözüm ona; çocuğun dişleri sağlam olurmuş. Diş hediği töreni şöyledir: Çocuk bir kalburun içine oturtulur, etrafına çift demiri, kitap, kalem, ayna, tarak, taş v.s. ele geçen oyuncak eşya yığılır. Çocuğun başına hedik atılırken önündeki eşyalardan ilk aldığı şey birtakım inanışlara sebep olur. Meselâ, kitap alanın âlim, çift demiri alanın çiftçi, ayna alanın süse düşkün olacağına hüküm verilir.

4) Ben :

1 — Bir çocuk doğduğu zaman sağ tarafında bir beni olursa uğurlu bilinir ve servet sahibi olacak sanılır.

5) **At işaretleri :**

Mülk köyünde 90 yaşlarında Bekir Kâhya adında biri at işaretlerine dair şu bilgiyi verdi:

A — Çapraz nişanı: Atların biri ön, biri art sağ ve sol ayakları beyaz olanları uğursuzdur.

B — Put nişanı: Arka ayaklarının kaba etlerinde kıvırcık tüyü olan atlar da uğursuzdur.

C — Kurşun nişanı: Tırnağının üst tarafındaki beyazı arasında çeyrek kadar bir siyahlığı bulunan atın nişanına kurşun nişanı denir. Bu nişanı taşıyan atın ya kendisi veya sahibi kurşunla ölür.

D — Selvi nişanı: Atın boynunda puşt nişanı gibi bir kıvırcık olursa buna selvi nişanı denir. Fakat o kıvırcık uzanarak atın kulağına doğru gitmeyip de tersine uzarsa bu at da uğursuzdur. Ve sahibinin rızkının azalmasına işarettir.

II. DÜĞÜN

1 — **Tozak:** Güneyde Türkmenlerin kìz ve gelinleri tavuk tüylerini boyayarak başlarına takarlar, bunun ismine "tozak" derler. Ve tozak için şu maniyi söylerler:

Yel vurur kozak[1] *oynar,*
Başında tozak oynar,
Ben yârime ne yaptım ki?
O benden uzak oynar...

---

[1] Kozak: pamuk kozasıdır.

Bu tozak, köy kadınları tarafından saatlerce hazırlanarak yapılır. Resimdeki serpuş (Başlık) en fakir bir geline ait olan tozağın resmidir. Zengin aileler arasında bu serpuş altın ve incilerle örtülmüş bulunur.

Güveyi gerdeğe girdiği zaman, derhal tozağı gelinin başından çıkarır ve yere fırlatır. Tozağın arkasına renk renk, tahminen yirmiyi aşkın çenber bağlanır.

2 — Yukarda (sahife: 56) bahsettiğimiz "düğün bayrağı", son seyahatlerimiz sırasında anlaşıldığına göre, Adana bölgesinde bulunan Türkmenlerde de vardır. Güveyinin kapısına veya damına asılır.

III. COĞRAFÎ DEYİM VE TERİMLER

1) **Kulak:** Denizlerin karalara doğru girmiş olan parçalarına (burunun aksi) kulak derler.

2) **Malaz:** İçinde mahsul olmayan ve ancak mer'a olarak kullanılan yerler.

3) **Bor:** Üstü beyaz ve düz olan dağlara denilir. (Nadas olarak bırakılan tarlalara da bor diyorlar.)

4) **Koyak:** Derin olmayan mağara gibi tabiî çukurlara koyak derler, (Dokunaklı hikâyelere de koyak denilir.)

5) **Göbek:** Üzerinde suların durabileceği yerlere göbek denilir.

6) **Kapuz:** Bir nehrin yardığı büyük kayaların yarılmış yerine derler. (Kanyon)

7) **Kepir:** Ot bitirmeye gücü olmayan yer.

8) **Dulda:** Kuytu yerler, koyaklar ve göbekler.

9) **Öz:** Nehirlerin etrafında bulunan meyilli arazi.

10) **Dırmalak:** Dik dağlar üzerine döne döne çıkan yollar.

11) **Keler:** Dağ tepelerinde dökülen kil tabakalarından meydana gelen boşluklar, mağaralar. (Bu gibi yerler koyun ağılı gibi kullanılabilir.)

12) **Senir:** Altı uçurum ve üstü dağ olan ince yollar.

13) **Orbuk:** Dağların üzerinde düşey ve tabiî mağaralardır ki, bunların içinde peynir ve yağ saklanır.

14) **Gübe:** Ufak tefek tümsekler.

15) **Dölek:** Dağların tepelerinde tesadüfen rastlanan düz yollar.

16) **Keben:** Dağların sarp ve kayalık yerleri.

17) **Püren:** Çalılık ve ormanlık yerler.

18) **Keli:** Üzerinde suların birikemiyeceği sathî meyiller.

19) **Kuzay veya kuzeri:** Kuzeye ve gölgeye düşen yerler.

20) **Güney veya güneri:** Güney, güneşin karşısı.

21) **Tüneri veya batı:** Batı.

22) **Doğu veya daneri:** Doğu.

23) **Çevlik:** Etrafı dağlarla çevrilmiş yerler.

24) **Ulak:** İki veya daha fazla dağların birbirlerine kavuştukları yerler.

25) **Büre:** Etrafı ormanlarla çevrilmiş, yüksek ve çıplak yerler. (Adananın meşhur yaylâlarından Bürücük belki böyle bir büre olduğundan bu ismi almıştır.)

26) **Boy veya yatak:** Nehrin yatağı.

27) **Kavşut:** Nehrin denize karıştığı yer.

28) **Göz:** Kaynaklar birleşince ınar, pınarlar birleşince göz ismini alır ki, menba demektir.

29) **Burgaç:** Bazı nehir ve suların dönen yerleri vardır. Buna burgaç diyorlar. (Girdap)

30) **Yar:** Nehirlerin yüksek kenarları.

31) **Sıvat:** Nehrin seviyesiyle beraber olan sahile sıvat denilir. Nehrin bir tarafındaki sahil yüksek, diğer tarafındaki sahil alçak olursa burasına yarısıvat diyorlar. Ceyhan kasabasının eski ismi Yarsuvattır.

32) **Şartlak:** Şelâle demektir. Antakya'da "Dede postu" denilen ufak bir şelâle vardır. Orada Türkler buna "Şartlak" derler.

33) **Bucak:** Köy demektir. Nehir kenarlarındaki girintilerin ismidir. Buna bazen kaytan da denilir.

34) **Sifinyolu:** Açılan kanalların enkazı veya kendisidir.

35) **Belen:** Üzerinden yol geçen dağ sırtları.

36) **Fitne bucağı:** Bütün Türkmenler güneybatı bölgesine Fitne bucağı ismini vermişlerdir. (Nusayrî

arapları ise, bu bölgeye "Bab-ül-ecir" derler. Çiftçi ve amelenin dinlenme zamanı olmasından dolayı bu ismi vermişler. Adana bölgesinde buna "Kavga bucağı" diyorlar). Bu semtten gelen rüzgârın çok şiddetli olduğuna hükmederler. Bu kısma "Fitne bucağı" denilmesinin sebebi bilinmiyor. Bir ihtimale göre; eski babelîlerin güney batı tarafından esen yellere hakim diye inandıkları "müthiş dev" (güney batıda yerleşmiş kötülük ilâhı)ın kültü ile ilgili olabilir.

37) **Gölek:** Üzerinde su durması mümkün olmayan yer ve küçük göller.

38) **Ber:** Üstü oval ve düz dağların düzlüklerine denilir.

39) **Kaş:** Uzanan sırtlara, özellikle yarım daire çeviren sırtlara kaş denilir.

40) **Bel:** Dağın geçit veren iniş yerine denilir.

41) **Örü:** Hayvanların dağlarda otladıkları yerdir.

42) **Çat:** İki nehrin birleştiği yer.

43) **Çatlak:** Birleşen iki nehrin arasındaki yer. (delta).

44) **Upak:** Heyelâna elverişli arazi.

45) **Çavçak:** Bir dağın enginlere doğru dökülüp akması.

46) **Tapır:** Yüksek bir arazinin düz yerine verilen isim.

47) **Sayalık:** Yumuşak taşlarla çevrilmiş yerlerdir.

IV. ATASÖZLERİ

1) Arpaya katsan at yemez, kemiğe atsan it yemez.

2) Güzel görünür, çirkin bürünür.

3) Bol yılda dar gez; dar yılda bol gez.

4) Aç olan yer taşı, sanır kemunlu keşkekaşı.

5) Yaz gününde yanmayanın kış gününde aşı pişmezmiş.

6) Kişioğlu sözünün üstüne gelir.

7) Kaval elden; yer Allahtan.

8) Erkek evin seli, kadın onun gölü.

9) Kısmetsiz it kurbanda sılaya gider.

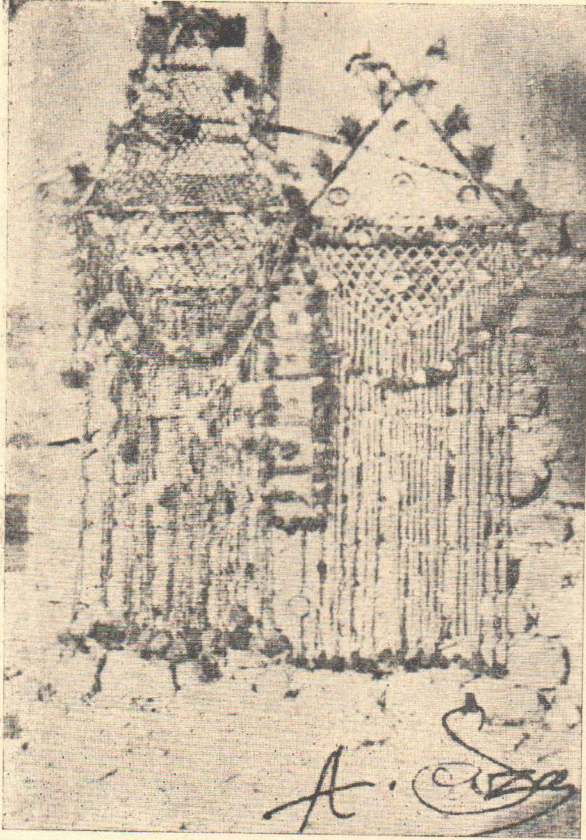
10) Dostun yanında başını bağla. Düşmanın önünde tırnağını kes.

11) Ne yüksek ol asıl, ne alçak ol basıl.

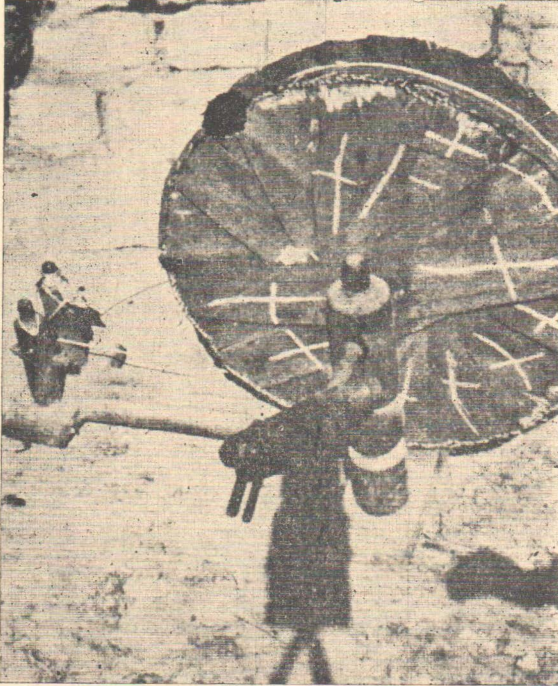
12) Keskin yel günbatanaça, arsız avrat el yatanaça.

13) Ceyreni kebende bulursun.

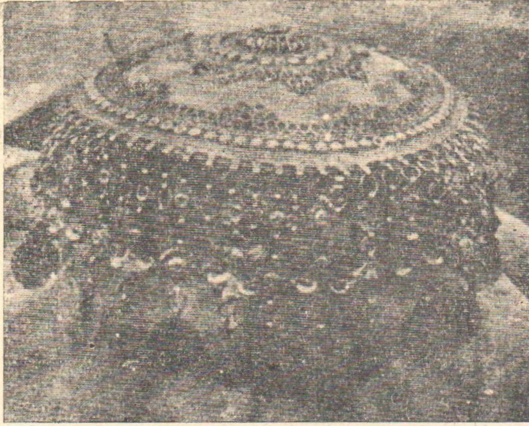
BİRİNCİ KISMIN SONU

Resim 1: Nazarlık. Üzerlik otundan yapılır. Nazara karşı bir çare olunur.

Resim 2: **Çıkrık.** Eğrilmiş olan yun ipini daha ziyade **bükmek** veyahut iki ipi bir araya getirip kalın ip yapmak için kullanılan bir alettir.

Resim 3: **Taç.** Gazi Antep'in **"Dere köyleri"** ismini alan Arıl, Orul, Kızılhisar, Hiyam ve Keret köylerinde kadınlar başlarına gümüşten yapılmış ve etrafı zincirle çevrilmiş süslü bir şey giyerler. Tıpkı sahan kapağını andırır. Buna **Taç** diyorlar.

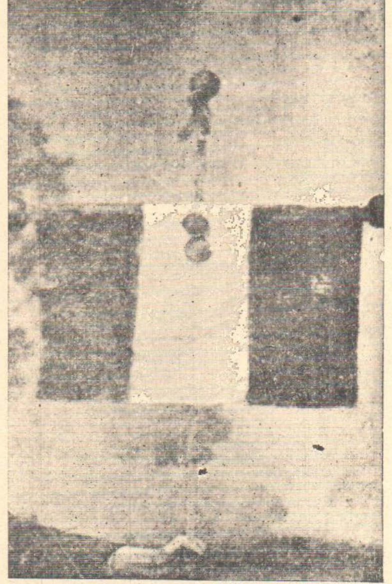
Resim 4: **Kahve takımı ve nargile.** Türkmenlerde kullanılan kahve takımları: Havan, İbrik, Fincan ve nargileler. Eserimizde ismi çok zikredilen İdris kâhya (Barak) nın evinde görülmüştür. Bütün Türkmenlerde kullanılmaktadır.

Resim 5 - 6: **Tozak,** bu resim Kilisli Acar köyünde bir gelinin görülen şeklinden temsil edilmiştir. Genç gelin resmini çıkartmak istemediğinden bir mektepli hanım temsil etmiştir (önden ve arkadan görülüşü).

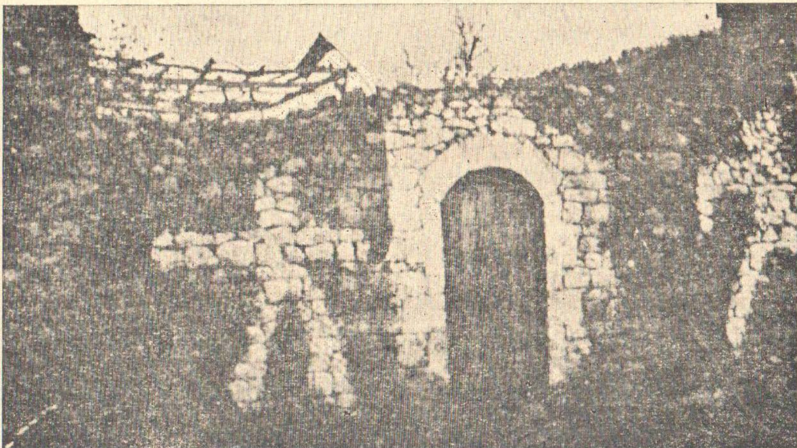
Resim 7 - 8: **Düğün bayrakları.** Düğün bayrakların
muhtelif şekilleri vardır. Biz burada ancak iki türlü
bayrağın resmini koyduk.

Resim 9: **Rakkde** Avşar bucağı oymağına mensup bir genç gelin kıyafeti (muallim Adalet Hanım tarafından temsil edilmiştir).

Resim 10: **Bir Türkmen ailesi.** Cenupta Aydın oymağına mensup Horzomlu bir aile.

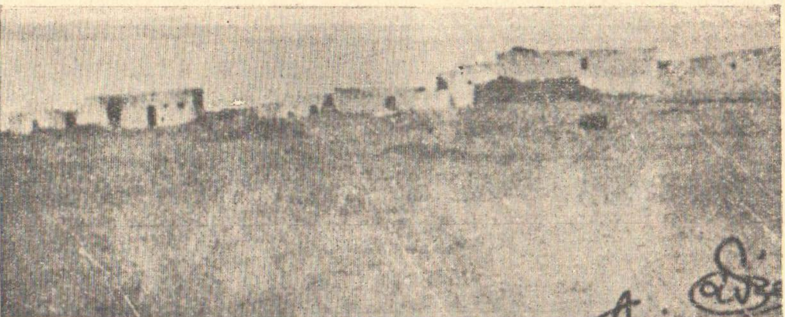
Resim 11: **Düğün kapısı.** Kilis ve civarında düğün evi kapısının iki tarafına böyle bir nişan (damga) yapmak adeti vardır.

Resim 12: **Devlip yanında.** Delip yahut Devlip kaynamış ve güneşte kurutulmuş bulgur (buğday)ın kepeklerini, savrulduğu zaman ayrılacak bir vaziyete getiren bir alettir. Bu resim Gazi Antep'in Alleben mevkiindeki delibi ve bulgur hazırlamakla meşgul olanları gösterir.

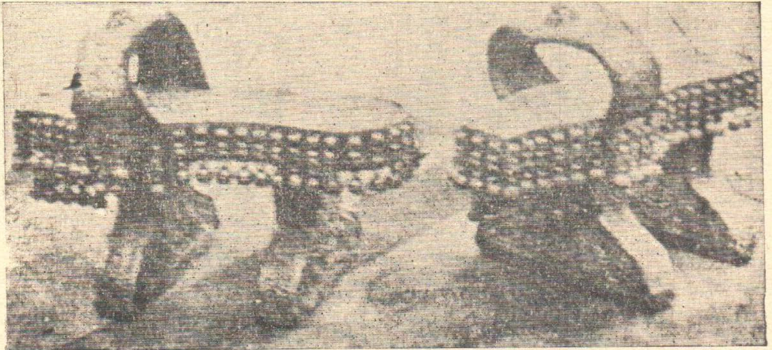
Resim 13: **Hiyam köyü.** Gazi Antep'in Dere köylerinden biridir.

Resim 14: **Ağçe köyü.** İdris **kâhya** (barak) nın köyü
(Nezib kazası).

Resim 15: **Aşık Mustafa. Köroğlu** ve sair halk türkülerini rivayet eden bir saz şairidir.

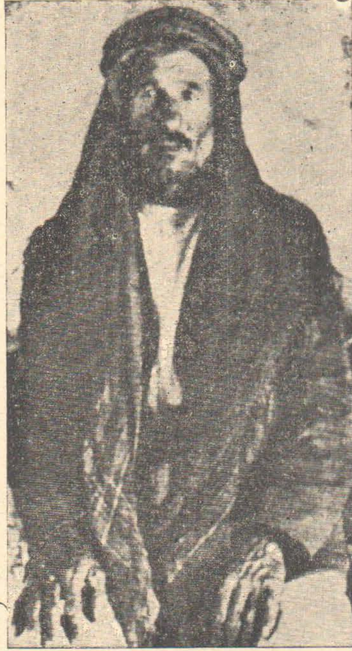
Resim 16: **Gümüş haphap.** Gazi Antep ve havalisinde nalinlere haphap diyorlar. Resimdeki haphap gümüşle tezyin edilmiş bir gelin nalinidir.

Resim 17: **İlbeğlilerin Beylerbeyi** köyünde bir kuyu.

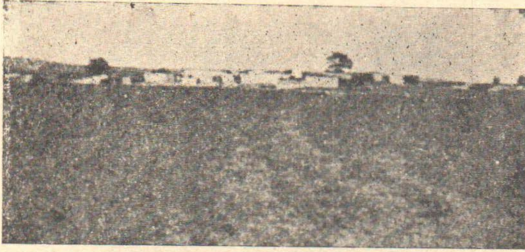
Resim 18: **Erkek kıyafeti.** Nezip kazasına tabi **"Ağçe köyü"** ahalisinden bir çiftçi (barak).

Resim 19: **Deli Hasan ağa.** Çobanbeyli Bayındır oy**mağından**
şair ve reisi.

Resim 20: **Hanefi ağa.** Berelli oymağı reisi.

Resim: 21: **Beylerbeyi köyü.** İlbiğli köylerinden biridir.

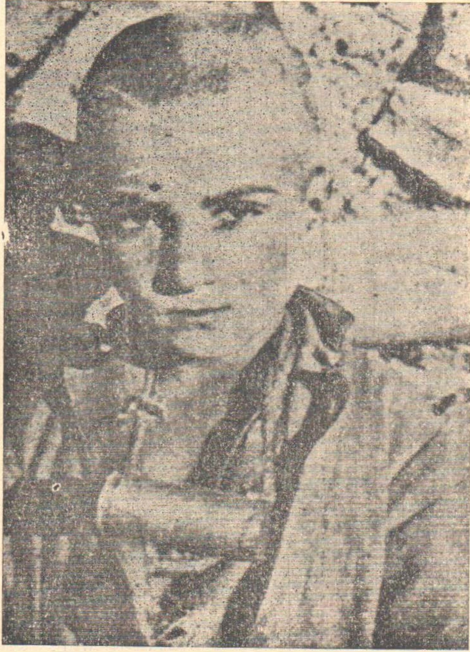
Resim 22: **Yel Baba türbesi.** Mahallî türklerin ananevi ziyaretgâhlarından olan bu türbe Suriye hududu dahilinde kalmıştır. (Bakınız: S. 56-58).

Resim 23: Türkmen kadını. Barak oymağına mensup bir kadın.

Resim 24: **Hökkaş ağa.** Lohan köyündendir. Gayet iyi türkü söyleyen ve halk ananelerini **bilen bir** çiftçidir.

Resim 25: Bir Türkmen çocuğu Boynunda **mutlak** Tesmiye edilen hamayili asılıdır.

Resim 26: **Düğün kurbanı.** (Bakınız, S. 55).

Resim 27: **Bir Türkmen ailesi.** Tecirli oymağından bir ihtiyar çiftçi ile kadını ve çocuğu.

Resim 28: **Çepni kızları.** Anadolunun muhtelif yerlerinde olduğu gibi cenupta da **Çepniler** vardır. Bununla beraber, cenuptaki tetkikatımızdan anlaşıldığına göre, burada "Çepni" bir oğuz kabilesi ismi olmaktan ziyade "Alevî Türk" anlamına geliyor. Bu resimdeki kızlar Nizib'in Sarı köyündendir.

Kısım : II

BULGAR DAĞINDA

ve

YÜRÜKLER ARASINDA

BULGAR DAĞI

11 Temmuz 1928 de Mersin'den yola çıktım; Torosların "Bulgar, Ala Kozan" dağlarını bir seyyah gibi baştan başa gezdim. Türk oymaklarının sıcak yuvaları ve obaları arasında onların yüksek boy ve soy köklerine ait edindiğim bilgileri topladım. 1 Eylül 1928 de Kozan dağlarını aşarak gene Mersin'e döndüm. Dört sene sonra (Binboğa, Nurhak) dağlarını da gördüm.

Elli günümü âşiretin değerli ve duygulu şeylerini araştırmakla geçirdim, sonunda bir çok âdet, türkü, hikâye biriktirdim. Bu birikmiş âşiret armağanlarını siz okuyucularıma bağışlamak istiyorum. Sanırım ki, siz de bunları seve seve okuyacak ve benim emeklerimi boşa saymayacaksınız.

Boğa Dağı[1] :

Boğa dağlarının üç bölümünden birincisinin adı "Bulgar" dağıdır. Bulgar dağının batısında İçel ilinin Göksu nehri, doğusunda Bozantı, Çakıt, Karapınar çayları; kuzeyinde Karaman ve Ereğli kazaları; güneyinde Tarsus ve Mersin kasabalarıyle[2] Akdeniz vardır.

---

[1] Torosların bir adı da "Boğa"dır.

[2] Tarsus ve Mersin bugün ildir. (S.E.)

Türk Yurdunun büyük ve güzel Torosları Yürük ve Türkmenlerin birer saymanası (mesire) gibidir. Bu dağlar bir tanrı durağı, bir dede döşeği gibi kutlu ve sevgilidir.

Bu dağlar; yaz, bahar aylarında ihtiyar oymak ağalarına dinçlik; obaların gürbüz delikanlılarına sevda, nişanlı kızlarına incelik, al yanaklı sağlam çocuklarına dirilik, kirmenini çevire çevire yaylanın soğuk pınarı başında yürüyen kanburu çıkmış ninelere güç veren mutlu bir dağdır.

Bu dağlar; binlerce yıl öz soyumuzun gözü önünde durmuş ve her zaman ününü alkışla andırmıştır. Bu dağlar hiç bir kara günde dosttan başkasının ayağı altında horlanmamış, peygamberler ululuğu ile yaşamış bir dağdır.

Bulgar dağlarının toprağı kireçli ve killidir. Taşları kalker (kireçli taş) olup cılız fakat davara çok elverişli otlarla doludur. Bu dağlarda yetişen sütleğen, keven otları dağa ayrı bir güzellik verir insana sağlık ve dinçlik bağışlar.

Bu dağların güney yamaçları sık yabanî zeytin, harnut, erik, sakızlık (fıstık), ahlat, çam, meşe, kayın ormanlarıyla süslenmiş ve tanrının varlığını sinesinde beslemiş, büyütmüş bir yurttur.

Vaktiyle buralarda Cenevizler tarafından kayalar oyulmuş, büyük şaraphaneler yapılmıştır. Bugün bile o yerlerde kendiliğinden biten bağ çubukları ve şar adıyle anılan harap olmuş köyler bize bu toprak ların bir zamanlar ne kadar uğurlu olduğunu ve in-

sanlara yararlı bulunduğunu gösteriyor. Bir gün gelecek, yine buraların bizim için de kat kat değerli bir yer olacağını şimdiden size müjdelemek isterim.

Bulgar dağının kuzeyinde meyva ağaçları yoktur. Ama bu ağaçların yerine çok faydalı büyük çam ve ardıç ormanları bulmak pek kolaydır. Bu ormanlar arasında "Hitit'lerin bıraktığı binlerce yıllık örnekleri bulmak işten bile değildir. Bu Hitit örnekleri buralarda yaylâyan âşiret ağalarını peri masalları gibi dalgın dalgın düşüncelere boğuyor. Hele Ereğli kasabasının hemen güneyinde, Bulgar dağlarının sarp kayaları içinde bulunan "İvziz" köyünde canlı bir yapı gibi kayalara yapışmış duran "Çiftçi tanrı" sının taştan kabartması bizden binlerce yıl önce yaşamış bu kişilerin ne kadar bilgili ve görgülü insanlar olduklarını belirten bir eser değil midir?

Bulgar dağlarının yüksek tepeleri üstünde orman yoktur. Bu yerler baştan başa bozkırdır. Bu bozkırların ortası ufak tefek tepelerle çevrilmiştir.

Bu tepecikler hem uygun, hem olgun hem de insanı yormayacak şekilde tırmanışı kolay tepelerdir. Yalnız bu dağların Tarsus ve Karaman ovalarına inen yamaçları biraz sarp ve vadilidir.

Bulgar dağında her yıl yüzlerce çadır kurulur, binlerce davar ve kara sığır beslenir. Bu dağda yaban hayvanlardan yılan, tilki ve tavşandan başka hayvan bulunmaz, hele böcü (kurt) hiç olmaz. Burada çobanlara zorlu iş verilmez; davarlar dağlarda başıboş yayılır, kötülük görmez.

Bulgar dağlarında vaktiyle yanmış ve sönmüş yanardağ ocakları (krater) da vardır. Bu ocakların yamaçlarında istiridye denilen bir deniz hayvanının (20) santim uzunluğundaki kabuklarına bile rastladım.

Bulgar dağlarının en yüksek tepeleri: "Yüğlük, Göktepe, Karadağ, Bulgar Bozoğlan" adlarıyle sayılır. Bozoğlanın doğusunda, Bulgar suyu üstündeki tepede "Kara göl" isminde bir güzel göl vardır. Bu göl yerinde kaynar ve ulu bir çevrilişle tekrar yere batar.

Bulgar dağının suları hep böyle yeraltı sularıdır. Dağda çıkan pınarların çoğu birkaç adımı attıktan sonra gene toprağa gömülerek suyunu saklar. Bu pınarlara oralarda "Su batan" derler.

Bulgar dağının meşhur iki çayı vardır. Bu çayların biri Lemas, diğeri de Alata ismiyle anılır. Bu çaylar o kadar derin oyuklardan akar ki, âşiretin dudağı çatlasa, bir kıymık su içmeğe ulaşamazlar. Alata çayının kavşudu Erdemli, Lemas çayının geçidi Lemastır. Bu iki çayın denize döküldüğü yerler çok bataklık olduğu için âşiret bu sıtmalı yerleri hiç sevmez.

Bulgar Bozoğlanın dibinde büyük bir şehir kalıntısı vardır. Burada eskiden kalma kilise himleri ve yapı duvarları Bu harabeler, yerlileri, aşireti çok düşündüren bir masal kaynağı gibidir.

Bulgar dağı göçer-konarları Torosların Ala ve Kozan göçer-konarlarından daha özlü ve daha usludur.

Bu oymaklar arasında mirat (miras), alım satım işleri ile boşanma zorluklarından başka olaylara rastlanmaz. Hele adam kanına girmek, ocak söndürmek bu oymakların aklından bile geçmez. Böyle bir iş olsa da bilerek yapılmaz.

Bu özü sanı büyük Türkler arasında geçirdiğim elli günde elde ettiğim bilgi ve görgülerimi derleyeceğim ve bir bir anlatmağa çalışacağım. Eğer bu yazılarımın sevgi ile okunduğunu görürsem dünya benim malım olmuş kadar sevineceğim. Yardım tanrının, eksiğimi düzeltmek sizin borcunuz...

Ali RIZA

YAYLÂLARDA

11 Ağustos 1928 salı günü otomobille Mersin-Silifke yolu üzerinden alâta[1] kahvesine geldim. Özlemle tırmanacağım dağları seyrederken tanıdık biriyle karşılaştım.

Bu arkadaş, benim gideceğim Güzeloluk köyünün öğretmeni olan Ahmet Refik Bey idi. Hemen görüştük, hayvan bularak yolumuza koyulduk.

Artık dağların yolunu tutmuştuk. Arkamızda kalan fundalıkların, zakkum yeşilliklerinin, hayıt fidanlarının güzellikleri ve insanı çıldırtan pembe çiçeklerin kokuları; biraz ötede Akdenizin gök rengi ve köpüklü dalgalarının gümüş sırımları gözlerimizden uzaklaşıyordu.

Şimdi biz başka bir âlemin sanki bambaşka bir güzelliği arasında ilerliyorduk. Kesik esen bir yelin Toroslardan getirdiği yeni kokularıyla neş'eleniyorduk.

Aradan üç kilometre geçmeden Refik Bey karşıda görünen bir evi gösterdi.

— Burada bir genç yedek subayımız vardır (Ahmet Tevfik Bey), bu genç kendi çalışmasıyla köyde yeni bir çiftçi örneği olmuştu.

---

[1] Alâta: Buralarda genç, gürbüz anlamındadır (Alâtay, Alata, Akdağ) olmak ihtimali de var.

Ahmet Tevfik Beyin bulunduğu bu yer "türbe" ismiyle anılıyordu. Fakat Tevfik Bey burada bir türbedar değil bir yenilik örneği gibiydi.

Limon, Portakal bahçeleri yetiştirmek suretiyle yıllarca yalnız buğday, arpa ekmeğe alışmış köylüyü yeni bir tutum sevdasına düşürüyordu.

Bu genci takdir ettik. Fakat vakit geçtiği için fazla görüşemedik, birer ayran içerek tekrar yola koyulduk.

Artık ormanların boşlukları arasında yeşil bir halı üzerinde hızla yürüyoruz.

Dağlar yeşil, ova sevimli. Deniz pırlanta takınmış bir esmer güzeli sanki; güneşin son veda öpücüklerini alıyordu.

Karanlık oldu, mehtap altında bu ormanlar arasında yürüyoruz. Onun zevklerini uzun uzun yazmak için çok duyarlı olmak gerekir.

Gecenin saat 21.30 sularında Bozburun çiftliğine geldik. Burası Refik Beyin kayın babası Böcü İbrahim Efendinin çiftliği idi.

Gece yarısından sonra girdiğimiz bu köyde herşeyi uyur bulduk. Gecenin ıssızlığını yırtan bir sesle Ahmet Refik Bey bu obayı şenletti. Ev halkını ve kayın babasını uykudan uyandırdı.

Eve girdik, başka işe bakmadan uykuya daldık. Sabahleyin İbrahim Efendi ile tatlı tatlı görüşmeğe başladık.

Burada İbrahim Efendiden vaktiyle olmuş bir kıran (bulaşıcı hastalık) hakkında Silifke'li küçük Karacaoğlan tarafından söylenmiş bir türküyü not ettim.

Bu ikinci Karacaoğlan'ın 1238 (1823-24) tarihinde okuduğu türkü şudur:

Ey ağalar tarih eylen bu yılı,
Bin ikiyüzotuz siz bu sene,
Medet, insan tevri dönmüş,[1] *ağılı,*
Kimi ölür, kimi ağlar bu sene,

Koç yiğitler ah der, göğüs geçirir,
Niceleri damdan yavru uçurur.
Halallaşan öz yurdunu göçürür,
Çok yuvalar ıssız kalır bu sene.

Kıran geldi Erdem eli'nin içine,
Ölet[2] *oldu sehillerden geçene,*
Devlet oldu birbirini seçene,
Aşirete kıran girdi bu sene.

Karacaoğlan kendi kendin şaşırır,
Akar gözü yaşı, derya coşturur.
Medet, tecir[3] *gelmiş canlar deşirir,*
Veresiye komaz, peşin alır bu sene.

Bu yeni Karacaoğlan bize güneyde görülen bu pek önemli hastalığı öğretmekle birlikte halk şairle-

---

1 Tevri dönmek: Nevri dönmek olabilir. (S.E.)

2 Ölet: Bulaşıcı hastalık, kıran.

3 Tecir: Tacir denmek istenmiş. (S.E.)

rinin tarihe nasıl faydalı olduklarını da bir kere daha göstermiş oluyor.

12 Temmuz 1928 çarşamba günü Bozburun çiftliğinden ve İbrahim Efendiden ayrılarak Güzeloluk köyüne doğru yola çıktık.

İlerledikçe ormanlar azalıyor ve karşımıza Bozkırlar çıkıyordu. İşte ardıç yurduna gidiyoruz, harabelerden geçiyoruz. 1238 (1823-24) yılında kırandan harap olarak ıssız kalan köylerin arasındayız.

Arkamızdaki kayalık arazi vaktiyle şen imiş; burası insanların cıvıltısıyla inlerken şimdi bir mezar gibi sessiz duruyordu. Çok eski günlerde büyük kayalara oyulmuş şaraphaneler, üzüm baskı mahzenleri, yağ masaraları, büyük bina temelleri, kale harabeleri, yabanileşmiş asma fidanları, zeytin ağaçları hep bu bölgenin eski canlılığına tanıklık etmektedir. Fakat bugün bu yerler yalnız bir harabedir.

Bu harabeler eski bir uygarlığın acıklı masalları gibi insanı rüyalara inandırmağa çalışıyordu.

Ormanlardan büsbütün ayrıldık, şimdi dar bir yolun çakıl taşları üstünde yükseldikçe yükseliyoruz.

Karga gediğine çıktık, pek düz olmayan bir ova üstündeyiz. Güzeloluk köyünün kavaklarını görüyoruz.

Bu ovada durmadan ilerledik, fakat köye ancak öğle üzeri varabildik. Yazın bu köy "Yağda" bucağının yayla merkezidir.

Bucak müdürü ve oradaki aydınların hepsiyle birer birer görüştüm.

Güzeloluk[1] **:**

Bu köy; binlerce yıl tabiatın acımasız yumrukları arasında ezile ezile büklüm büklüm olmuş bir yerdedir.

Güzeloluk köyünün elli evi, bir camii, bir okulu, bir demircisi, üç aktarı, bir boyacısı, bir köşkri, bir bakkal dükkânı, ve bir de kahvesi vardır.

Bulgar dağların metmeninde (arkası dağ olan engin ova) kurulmuş olan bu köyün kendi ismiyle yaşayan bir çeşmesi vardır. Köyde tarım, yalnız buğday, arpa gibi şeylerdir. Halk genellikle davarcıdır. Yakın zamanlarda tek tük bağ yetiştirmeğe heves edenler de olmuştur.

Bugünkü köy 1873 tarihinde koyuncu oymaklarının yerleşmesiyle kurulmuştur.

Bu köyde halk yükselmeğe çok kabiliyetli olduğu için köyde profesörler, müftüler, öğretmenler, üniversite, lise öğrencileri hatta, bir doktor ve operatör yetiştirilmiştir.

Yağdağ bucağının 21 köyü arasında bir inci kadar kıymetli olan Güzel oluk'u insan gördüğü zaman büyük ve millî bir zevk duymak zorunda kalır.

Güzeloluk'ta 620 nüfus vardır. Bu insan topluluğu içinde sevimli simalar da çoktur. Başlıcaları; İçel müftüsü Yazar Hoca, öğretmen Ahmet Refik Bey, Öğretmen İlhan Bey, Doktor ve operatör Ne-

---

1 Eski ismi Güloluk iken Arap harflerinin tesiriyle Keloluk olmuş, ve sonunda Güzeloluk'a çevrilmiştir.

jat Beyin babası 84 yaşlarında Şaban Efendi, 89 yaşında Hacı Koca İsmail Ağa, yedek subaylardan Ahmet Tevfik Bey ve özellikle ikinci Adem sayılacak 45 nüfuslu bir büyük evin başçılı Mavalı Ali Ağa olup bunlar saygıyla anılacak insanlar arasındadır.

Kendilerini ziyaret ettiğim günden beri bu sevgili ve sevimli köylüleri bir gün olsun hatırımdan çıkarmadım.

Köyün cephesi karga gediğinden akılga (Sel yatakları) ile denize doğru açıktır. Köylüler bu sarp akılgayı düzeltmek için bir cadde yapmağa başlamışlar fakat sonunu getirememişlerdir.

11 aşiretin binlerce davarını bağrında barındıran bucağın adı Yağdadır. Bu bölgenin toprağı milyonlarca yabani ve yağlı bitelge ile doludur. Bu güzel bucağın güneyi yabani zeytin, fıstık, sakız gibi yağlı ağaçlar ve yalnız yağ yetiştiren davarlarla dolu olduğu için aldığı isim tam onun hakkı olan isimlerden biridir.

İçel'in 100 kilometre doğusunda, 1500 kilometre kare uzağında 21 köy ve 6855 nüfuslu olan bu bucağın idare merkezi kışın Erdemli, yazın Güzeloluk köyüdür.

Bucağın en yüksek yeri 2000 m. en alçak yeri 2,5 m. yüksekliğindedir. Yağdağ'ın kuzeyinde Bulgar dağları, güneyinde Akdeniz, batısında Lemas deresi ile Mağara bucağı, doğusunda Alata çayı ve Mersin vardır.

Bucağın kuzeyi soğuk, ortası ılık, güneyi sıcaktır. Sıcaklar yurdun kıranlarda harap olmuş bir kaç köy yerinde vardır. Bunların içinde en çok anılanı (Kocaköy'dür. Bucağın ılık yerleri ormanlık; soğuk yerleri Kosova (Geniş ova) ve bozkırlardır.

Bu bucağın Alata, Lemas isimleriyle anılan iki çayı da vardır.

Alata çayı: Bulgar dağlarının göbeğinde sarp ve kayalık bir yerde dört gözden çıkar ve ilerledikçe kapız (kanyon) lara gömülerek Akdeniz'e kavuşur.

Gözlerinin İsimleri: Şampınarı, Kocapınar, Gâvur uçtuğunun pınarı.

Lemas çayı: Göktepe'nin batısında ve yüklük dağının güney eteklerinde, Sarıaydın obasının iki saat kuzeyinde kolon ve Aksıvat ismindeki yerden çıkar. Bir boy düzlükten geçtikten sonra tıpkı arkadaşı Alata çayı gibi birden bire kayalıkların arasına girer ve Lemas köyü yanından geçerek doğru kavşud (nehrin denize kavuştuğu yer) una ulaşır; kimseye bir yudum su vermeden denize dökülür.

Bu çayın Lemas köyü yanında meydana getirdiği üç bataklık vardır ki, isimleri şudur: "Yörgöl, Kazangöl, Sülüklügöl". Bu bataklıklar yanıbaşlarındaki köylülere iki türlü zarar verir; biri toprak darlığı, diğeri sıtmadır.

Yörgöl ve Kazancı bataklıkları 3000, Sülüklü 300 dönüm kadar toprağı ele geçirerek su altında bırakmıştır.

Yağdağ bucağının bu sıcak yerlerindeki köylülerin bir çoğu göçebe iken 1914 yıllarında Kozan ve Kadirli taraflarından göçürülerek toprağa yerleşmişlerdir. Bundan önceki günlerde bu yerler yalnız aşiretlerin kışlağıymış ve boş bir halde bulunuyormuş.

Yağdağ bucağı dağlarında o kadar çok maden yoktur, yalnız Göktepe'de biraz karga tuzu (amyant) ve Alâta çayı gözlerinde krom madenleri varmış. Vaktiyle bu krom madeninin işletme hakkını Şevket Turgut Paşanın aldığı fakat işletmeğe vakit bulamadığı söylenmektedir.

Bucakta ve Bulgar dağında maden suyu namına hiçbir su görülmemiştir.

Göktepe yakınlarında taşlaşmış ağaçlara, köklere ve yabanî hayvanların iskeletlerine sık sık rastlanır.

Bu bucağın kuzeyi bereketli, ortası orman, yaylâları davar yatağı, yağ kileri gibidir.

Bunları bana hep ihtiyar İsmail Koca anlatmıştı. O anlatır ve ben not ederken sözlerinin aynen yazıldığını görür görmez dedi ki:

"Sözü verenden alan uz gerek."

İsmail Koca bu atasözünde geçen Uz kelimesini "akıl" karşılığı olarak kullanmıştır ki, şimdi, biz bunu Us (uslu) gibi kullanmaktayız. İhtiyara göre aklın türkçesi "uz", akıllının ise "uzlu" dur.*

* Uz kelimesi "mahir, maharetli" manasına da gelebilmektedir (S.E.)

Ahmet Tevfik Beyin incelemesine göre; Yağdağ bucağının Erdemli ve Lemas ovaları 1928 yılında 45000 okka limon, 10000 okka portakal, 43900 okka keçiboynuzu ve bir o kadar da susam ürünü vermiştir. Bucağın keçiboynuzu ürünü odun çekisi ve odun fiyatı ile Kıbrıs'a ihraç edilmektedir.

Yağdağ bucağının en ünlü yaylaları: Göktepe, Pınarbaşı, Musa Bozulduğun isimleriyle anılır. Bu yaylâların bir kusuru varsa o da, suyunun azlığıdır.

Yağdağ bucağında göçer konar yürükler şunlardır: Koyuncu, Kocahasanlı, Koçaç, Kemikli, Köserelli. Bu oymaklar Bulgar dağının yalnız Yağdağ bucağı sınırları içinde yaylâyanlarıdır.

Bu oymakların Koyuncu ve Kocahasanlı bölükleri yazın Bulgar dağında, kışın Yağdağ bucağındaki köylerinde barınırlar. Geri kalanları yerleştirilmemiş olduğundan yazın yaylâda, kışın Kızkulesi çevresinde ve çadırlar içinde yaşayan obalardır.

Yayla Yollarında:

13.7.1928 günü sabahleyin tanyeri ağarırken eski öğrencilerimden öğretmen İlhan Beyle yaylâlara doğru yola çıktık.

Yaya olarak Bulgar dağlarına tırmanmağa başladık. Arkadaşım İlhan biraz kederliydi. Çünkü nişanlısını Güzeloluk'da bırakmıştı; benimle beş on gün gezecek ve nişanlısı köyde yalnız kalacaktı, şaka olsun diye İlhan'a takılmağa ve derdini eşelemeğe başladım.

[1] Okka: Binikiyüzseksenüç gram gelen,

Genç güldü ve cevap verdi:

— "Ben sizinle gezerken nişanlım evde kıl çul dokuyacak ve benim gibi bir köylünün hanımı olacağını bilerek yaşamağa çalışacaktır."

İlhan'dan yaylâya göçen aşiretin "göç" adetlerini anlatmasını rica ettim. Şimdi İlhan devamlı olarak yaylâ âdetlerini anlatıyor ve arı bir dille aşiretin yaşayış biçimini açıklıyordu.

İlhan anlatırken ben de önce gördüğüm göç âdetleriyle Bulgar dağı adetlerini birbirinden ayırd edecek noktaları ayırıyordum.

Bulgar dağında göç:

Yörükler, kara kıştan çıkar çıkmaz ilk önce yaylâyı düşünürler. İlkbahar aylarında koca, genç, gelin, kız, çoban, çocuk bütün erkekler hepsi birden bir sene önceki eğlencelerini hatırlamağa başlar.

Bir sene önce yüklere konmuş yaylâ çiçekleri yeni çiçeklerin gönüllere yerleştirdiği tatlı im (işaret)leriyle yüklerden çıkarılır, atılmağa başlanır.

Komşu obalarla müzakereler yapılır ve göç günü tasarlanır. Yaylâya çıkma günü kararlaştırıldıktan sonra çadırlarda büyük bir göç sevgisi uyanır.

Obayı "göç var..." sesleri inletir. Şen çocuklar cıvıldaşır, genç kızlar yeni ve az kullanılmış elbiselerini hazırlar, delikanlılar silâhlarını siler, çobanlar davarın eksilmiş çanlarını toplar, oba ağasının

atları tımar edilir. O günlerde obalarda mutlu ve kutlu bir bayram havası eser.

O güne kadar her işi ağır tutan Obalılar birden bire makine gibi çalışmağa koyulur. Ağa obada iş bölümü yapar. Obayı şenlik kaplar.

Koca nineler develeri çullar, güzel gelinler kilimleri silker, yosma kızlar süslenecek mayaların zillerini çullara diker, delikanlılar çadır direklerinden eksik olanlarını bulur ve onarır. Böylece tam bir hafta obada baş kaşıyacak vakit bulunmaz. Bu sırada sanki ferman çıkmış gibi develere, davarlara da müjde erişir. Onlar da homurdanmağa, sıçramağa, melemeğe başlar; atlar, aygırlar kişner, yeni doğmuş emzikli kuzular mazzak mazzak (hayvanların acı acı sesleri) haykırarak analarını arar.

Her çadır bol bol yiyecek ve içecek hazırlamağa koyulur. Yörüklerin başlıca yiyecek ve içecekleri:

Çökelek (kesilmiş süt), söğüş, ballı yufka (kızartılmış ve üzerine bal dökülmüş yufka), kavurma, peynir, yufka ekmeği, süzülmüş yoğurt gibi şeylerdir.

Obanın sekiz yaşındaki mini mini yavrusundan seksen yaşındaki ihtiyarına kadar her adam bu iş bölümünün başına geçer; ihtiyarlara yeni davar dölleri, çocuklara sakat oğlaklar yoz ve damızlıklar sürü sürü bölüştürülür. Geride kalan başka işler de buna göre birer birer oba şenliğinde güç ve kuvvete göre dağıtılır.

Bu iş bölümü doğrudan doğruya oba ağası tarafından verilen emirlere göre yapılır ve her obalı bu iş bölümüne büyük bir inançla sarılır.

Derlenme, toplanma bitince yükler tutulmağa başlar. El istarlarında dokunmuş çuvallara yiyecekler yerleştirilir, denkler çatılır.

Yük tutma işini idare edenler; en büyük başçıl obanın kocakarıları ve nineleridir. Onların izni olmadıkça çuvallara bir şey yerleştirilemez.

Kocakarılar bu derlenme ve toplanma işini aşiretin en eski yasalarına uygun bir şekilde hazırlarlar.

Gelinler yeni elbiselerini giyerler, yetişkin kızlar altınlı feslerini sağ ve sol kaşları üstüne eğerler. Aşiret, oba ulusunun katar (taşıt dizisi) başı olarak seçilecek kızın hangi kutlu ananın kızı olduğunu yürek titremeleri arasında bekler.

Herşey tamam olunca ağanın iki sözünü beklemek gerekir; "göç buyruğu... Katar başının seçilmesi." Beklenen bu iki buyruğun obada uyandırdığı sevinci bu kâğıtlara sıkıştırmak zorlu bir iş... Bu göç gününde gönüllere doğan ışıklı sevinç perisinin yıldızlı kanatlarından saçılan alevleri elimdeki kalemin mürekkebi söndüremez. Obada "göç" bir savaştan, fırtınalı bir havadan daha telâşlı, bir şartlağın sesinden daha sanlı ve canlıdır. O gün bütün dağlar inler, ormanlar uğuldar, ovalar sallanır, Yiğitler telâşlanır, tepelerin burçları dumanlanır, ölüm kokan sahiller helâllaşır, dünya yerinden oynar; dudaklar-

da yaylâ destanlarının tatlı duyguları dağlara doğru uçmağa başlar.

Bir gün obanın ulu ağası "göç" diye seslendikten sonra kızların arasına girer; güzel kızları gözden geçirir ve içinden birini beğendikten sonra ona der ki:

— Hadi kız... Katara baş ol...

Bu işin başına geçecek olan kız sevinir, süslenir. O güne kadar kardeş gibi sayılan oba delikanlıları harekete geçerler. Çünkü katar başı olmak o yıl nişanlanmak demektir.

O gün katar başı güzel kız obanın sevgilisi olur. Her obalı onu gülen gözlerle süzer. Her delikanlı kendini ona satmak ister, her şenlik, her gönül onun olur.

Katarı çekecek olan maya kilimler, halılar, örmelerle süslenir ve bir geline benzer. Onu güdecek olan kız; başını güzel bir tozak ile donatır, fesini hotozlatır ve eline süslenmiş hayvanın yularını alır.

Artık bu kız nişanlanmış demektir. Her delikanlı onun malı sayılır, o da her delikanlının gönlünden geçer. Kimi genç "Katar başı bana baktı", kimi "Bana güldü", kimi de "Beni sevdi" diye için için umut besleyip gönül oyalamağa koyulur.

Şimdi kızın kalbinden geçen sevgililerin mutluluğunu siz düşününüz. Onun sevinçlerinin yükünü sizin terazinizin kılı kırka bölen tartısına bırakıyorum.

Gün doğmadan obanın ihtiyar ağası katara kılavuz olmak için hayvanını koşturarak öne geçer ve o gece konuklanacak yeri bulur. Kafile kendi kendine yaylâsına doğru yürür.

Gece yarısı yola çıkan oba artık sabaha kavuşmağa başlamıştır.

Güneş pembe ışıklarıyla yamaçları boyarken, cehennem gibi sahillerden uzaklaşırken mayanın başını çeken kız elindeki kirmenin dönüşleriyle gönlünü eğlendirir ve yan gözle çevresini alan yiğitlerin türkülerini dinler gibi yaparak onların içinden kendine bir dert ortağı seçmeğe çalışır. Tan yeri ağarırken ihtiyar bir nine titrek sesiyle kıvrak bir yaylâ türküsü okumağa başlar:

Yaylâ Yollarında:

Hey... Hey...
Yüce dağ başında yanar bir ışık,
Işığı bekleyen yiğit bir âşık.
Buğday benizli zilfi (zülfü) dolaşık,
Göç giderken bir güzele rasladım.

Kocakarı sesini kesince bir delikanlı gür sesiyle obanın gürültülü nefesini durdurmak istiyormuş gibi seslenir:

Suya gider; kail olmaz anası,
Turunç olmuş döşündeki memesi.
Beşyüz altın değer zilfin denesi
Göç giderken bir sunaya rasladım.

***

Katarın arkasındaki inatçı ve ürkek hayvanları güde güde gelen bir yaşlı ağa eski günlerini düşünerek ürperir ve durmadan okur:

Yedeğinde bir tülüce beserek[1]
Çeker gider, ökçesine basarak.
Kendi güzel ama, boyu kısarak,
Göç giderken bir güzele rasladım.

Katar başı güzel kız eliyle ağzını örterek kıs kıs gülerken tatlı sesli bir gelin, kafilenin içindeki gelinlerin de değerini göstermeğe başlar:

Altın kirmenini almış eline,
Yüzünü çevirmiş yaylâ yoluna.
Tanrım güzelliği vermiş geline,
Göç giderken bir geline rasladım.

***

Dağların bahar kokuları artık delikanlıları sarhoş etmiştir. Bunlardan biri:

Obasının önü yüksek yazılı,
Açılmış gülleri morlı mavılı,
Önü boz erkeçli[2]*, ardı sürülü,*
Göç giderken bir güzele rasladım,

***

1 Beserek: Erkek devenin ismi,

2 Boz erkeç: Kır renkte erkek keçi,

Bir ihtiyar nine katarın şenliğini getirmek için:

Aşar aşar gider yaylânın barı[1],
Sehile dayanmaz dağların karı.
Güzel yiğitlerin nazlı olur yarı,
Göç giderken bir güzele rasladım.

***

Bunu dinleyen bir ihtiyar ağa da:

Yayla yollarında göç kater kater[2],
Ateşim yanmadan tütünüm tüter.
Yaylanın pınarı bal; bana yeter,
Arının yaptığı balı niderim.

Bu sırada nişanlı kızlardan biri utana utana okmağa başlar:

Varayım da Urumun iline,
Nergis yollayayım yarin eline.
Ben kimi seveyim senin yerine?
İnce belli, top zilifli bir gelin.

Kızın bu koşması yanık sesli bir delikanlıyı coşturur:

Çıkmadım yükseğine kar deyu,
Engininde ala gözlüm var deyu,
Açıvermiş ağ göğsünü sar deyu,
Nideyim de, akıl başta yâr değil!

***

[1] Barı: yük imiş,
[2] Kater: Bulgar dağı aşiretleri arasında katar ismi inceltilerek ve ahenkten çıkarılarak kater halinde kullanılmaktadır.

İkinci bir delikanlı nişanlısını kaybetmiş; sık ormanlar içinde ararken:

Yüce dağ başında yatmış uyumuş,
Ala gözlerini uyku bürümüş,
Ezelden ezele kader bu imiş,
Ksmetinden kaçan güzel nerede?

***

Kız nişanlısının sesine bir çam ağacının koyu gölgesinden şu cevabı verir:

İndim enginlere atın bağladım,
Çıktım yücelere seyrân eyledim,
Saklandım yarımdan gönül eğledim,
Gönlümün uçkunu yerlere geldim.

***

Nişanlısını arayan delikanlı tekrar başlar:

İndim derelere taş bulamadım,
Sana yüzük yaptım kaş bulamadım.
Gönlüme münasip eş bulamadım,
Öldüm güzel, öldüm senin elinden.

Şimdi; oba göçünün başında yürüyen omuzu çifteli bir yiğit başlıyor:

Bir ateşcik yanar dostun bağında,
Ah-ü-zârım kaldı göğsün bağında.
Yayladan yukarı Yüğlük dağında,
Göç giderken bir güzele rastladım.

***

Dağların arkasında bir ardıç ağacının altında evvelce göçmüş yabancı bir obanın yiğit bir delikanlısı geriden gelecek olan nişanlısını beklerken geçen katarın güzel "katarbaşı" sına söz atar:

Yaktı beni şu güzelin bakışı,
Ala göz üstüne kâkül döküşü.
Sana derim; Ağtepenin yokuşu,
Benim yarim göççekti de, geçti mi?

***

Kimsesiz delikanlı yürüyen obadan cevap alamayınca bir taş atayım der:

Mürde Karacaoğlan, mürde,
Yâr uğrattı beni derde.
Gözeli[1] çok olan yerde,
Susuz kaldım sulanırım.

***

Bütün gün giden katar akşam üzeri konak yerini bulur, oba ağasının buyruğuyla yükler, çözülür, çadırlar çatılır, ocaklar yanar, davar sağılır, oğlaklar yayılır, gün kavuşur, ay zülüflerini ışıldatır.

Obanın ihtiyar ağası kahvesini içer, çocuklar mehtabın altında çimenlerin üstünde keklik gibi seker, gelinler, kızlar pınardan tuluklarla soğuk su getirir, yaşlı kadınlar yufka açar, koca karılar emir

---

1 Gözel kelimesi güzelden doğrudur. (göz al) an gibi.

verir, ihtiyarlar lülelerinden[1] kıvrım kıvrım çıkan dumanlar arasında türküler okur.

Hey yaylam hey...
Yücedağ başında bölük kar idim,
Esti sabah yeli, bugün eridim.
Ezel muhabbetli yâri ben idim,
Şimdi gerilerden bakan ben oldum.

İşte yaylaya göçme âdetleri bu kadar canlı ve bu kadar heyecanlıdır.

Göç dönüşü çok parlak olmaz. Gidişte sarı ve solgun olan çehreler dönüşte al al olur. Tekler çiftleşir. Çocukların ve davarların çoğaldığı görülür.

Dönüşte herşey büyümüş ve çoğalmış, aşirette güç, kuvvet artmıştır.

Göç dönüşünde ayaklar inişlere doğru istemeye istemeye yürür. Güz yellerinin sert sesleri kulakları çınlatır, rüzgâr oymakları çimdikler, gelin ve kızların yanaklarını pembeleştirir.

Her obalının gözü arkada yaylâsında kalır; orada geçen hatıralar işte bu kadar canlı olur.

---

[1] Lüle: Eskiden kullanılan tütün çubuklarının ucundaki pişmiş balçıktan tütün yuvası.

BULGARDAĞ YÜRÜKLERİ

1. Koyuncu Oymağı[1] :

Kışı Güzeloluk köyünde, yazı Göktepe'de, Musa Bozulduğunda yarı göçebe geçiren Koyuncu yürükleri arasına girdik. Göktepe'de 26 nüfuslu bir ailenin büyük babası olan İsmail Kocayı görmeğe gidiyoruz.

89 yaşında olan ihtiyarı obasının eteğindeki arılıkta bulduk; ihtiyar burada oğul arıları ayırıyordu. Yanına sokulduk, ihtiyarın iltifatlarını kazandık.

İhtiyar bize bir sahan bal söktü, ikram etti. Biz pınar başında bal yerken ihtiyardan bir türkü olsun istemeyi unutmadık. İsmail Koca Ağa hiç nazlanmadan şu parçayı okudu:

Ağlar Karacoğlanın aynı
Tepesinde döner beyni,
Zemheride kızın koynu,
Al baharlı yaza benzer.

Tatlı tatlı güldü ve ekledi:

— İşte, benim gibi kocamıştan bu kadar armağan olur. Tanrı işinizi rastgetire...

Ayağa kalktı. arkadaşım İlhan Beyi yanına çağırdı, kulağına usul usul: "Bu efendiye yardım ge-

---

[1] Koyuncunun bir ismi de "Köserelli"dir

rek, bak bizim gibi aşiretler arasında dolaşıyor, bizi dünyaya tanıtacak" demiş.

İlhan bir güzel cevap vermiş ve demiş ki: "Baba, bu adam çerçi değil, o yurdun derdine çare arıyor. Sen sağol yeter. O bu yorgunluğunu bartıl rüşvet ile değişmez."

İhtiyarın gözleri sulandı, kısık bir sesle:

"— Aferim Gazi Kemal oğullarına, aferim..."

Yolumuza yürüdük, beş on dakika ilerledikten sonra Molla Mehmet'in çadırına geldik.

Molla Mehmet'i orada bulamadık. Ailesi El istarında çul dokuyordu. Burada bir kahve içtik. Aşiret kadınlarıyla hoş beş ederken El istarını inceledim.

El istarı :

1 — El istarı yatay iki direktir. Uçları yere çakılı ve üstü ayrı bir pervazla bağlanmış dikdörtgen şeklinde bir çerçevedir.

2 — İplikler arasında bir değnek vardır. Bu değneğin adı (kılıç) tır.[1]

3 — Çıplak bir insan ayağına benzeyen bir alet daha vardır ki, bu, dokunan iplikleri dövmeğe yarar. İsmine D ö v e n veya K i r k i t denir.

El istarlarında çul, kilim, halı gibi şeyler dokunur. Gömlek gibi ince eşya dokumakta kullanılan aletin adı "çulha"dır.

---

1 Değenek: Dokumanın düzenleyicisidir:

Çulha ve ıstar ile dokunan dokumaların meşhur olanları da şunlardır.

Dokumalar :

1— *Harda:* doğrudan doğruya süsleriyle birlikte dokunan çuval, kilim ve benzerlerinin aldığı isimdir.

2 — *Menikli:* Noktalı, renkli ve benekli dokumalardır.

3 — *Argaçlı:* İşlemeli ve saçaklı dokumalardır. Argaçlı, döverek dokunan eşyaların hepsine birden verilen isimdir.

4 — *Sarıçatkılı:* Sarı iplerle dokunan dokumalar.

5 — *Armutlu:* Santraçlı, köşeli dokumalar.

Molla Mehmet'in çadırından çıktık, az ilerde Koca İsmail Ağanın çadırına uğradık, birer ayran içtik ve yolumuza devam ettik.

Şimdi Göktepe'nin tam ucunda ve en yüksek tümseğinde sivri bir kaya üstünden etrafımızı seyrediyoruz.

Kuzeydoğuda Bulgar Bozoğlan dağları karlar içinde, tam kuzeyimizde Çavdar dağları ihtiyar, ak sakallı bir ihtiyar gibi yorgun, kuzey batımızda Karadağ üç çatallı bir diş gibi sırıtarak duruyor. (Y. 3200)

Gözümüze en yakın görünen Yüğlük tepesinden hafif hafif bir meltem yeli esiyor.

Yolunuz ufak bir vadiye girdi. Ağzım susuzluktan köpürdü, çevremizde ne bir su, ne de gölgeleyecek bir ağaç var. Kerbelâ mı nedir? Susuzluktan yandım.

Bu sırada İlhan beş on dakikaya kadar güzel bir pınara geleceğimizi müjdeledi. Yürüdük yürüdük, sonunda pınar göründü. Bu yerin adına *Pınar başı* derlermiş.

Pınara adeta koşarak atıldık, kana kana su içtik. Bu pınar çok bol bir suyun başı idi.

İkinci suyu içerken karşıdan yavaş yavaş yürüyerek gelen bir ihtiyar belirdi.

Sigarayı yaktık; ihtiyarı bekliyoruz. İhtiyar geldi ve selâm verdi. "Baba, adın ne?" diye sordum. "Beratlı Hasan" cevabını verdi. İhtiyarla konuşmağa başladık. İhtiyar Hasan Ağa şen ve konuşkan bir adamdı. Bu yorgunluk üzerine ihtiyara rasladığıma çok memnun oldum. Artık onu eşelemeğe, bir şeyler söyletmeğe çalışıyorum. O da her soruma cevap veriyor ve bizi can gözüyle inceliyordu.

2. Ayaş oymağı :

Altmış yaşında olan Beratlı Hasan Ağa, Ayaş oymağındandır. Dedesi bu camiin beratını İstanbul'dan getirdiği için bu soyun adına beratlı demişler.

Yüz çadırdan meydana gelen Ayaş aşireti Akdeniz sahilende Mersin ve Silifke yolu üzerinde Kızkulesi civarında: Kızılviran, Artıklı, Kabaşa, Çavdarlı, Kızılbağ, Paşabeyli, Çukur isimleriyle anılan köylerde yarı çadırda, yarı damlarda kışlayan bir oymaktır.

Bu oymağın yaylâsı: Pınarbaşı yeridir. Aşiretin 790 nüfusu vardır. Bulundukları yaylâ Bulgar dağının en seçkin yaylâlarından biridir. Bu yaylânın (Pınarbaşı) etrafı, Göktepe, Kelteci aşireti, Göğnal ve Gövere köyleri halkının yaylâlarıyle çevrilmiştir.

Ayaş aşiretinin Göktepe arkasında "Akpınar, Topalan, İnler" adında daha üç yaylası vardır. Bu üç yayla temmuz ve ağustos aylarına mahsustur.

Ayaş, Yağdağ bucağının en eski bir aşiretidir. Kışla ve yaylâlarının kurulduğu tarih belli değildir.

Ayaş halkı yaşayış ve kıyafet bakımından koyuncu aşiretinden farklı değildir. Yalnız koyuncu aşireti arasında bir yer kazanamamıştır. Bu aşiret çok cahildir; içinde okumuş bir insanla karşılaşılmaz fakat birbirlerini "Hasan Efendi, Hüseyin Efendi" diye çağırırlar. Aşiretin birbirleri ile de arası iyi değildir; birbirleri hakkında dehşetli dedikodular yaptıklarını gördüm.

Ayaş aşireti çiftçilik, davarcılık ve arıcılıkla uğraşır. Fakat biraz tembel oldukları için aralarında servet sahibi adamlara pek az rastlanır.

Beratlı Hasan Ağa diyor ki:

— Biz çiftçilik bilmeyiz. Aşiretin 3800 baş davarı 150 devesi, 15 atı vardır.

Burada Hasan Ağa şöyle bir efsane söyledi:

"Keçi şeytan, Koyun melek, Deve hacı, At yiğit" tir.

Doğlaşa :

Pınarbaşında Beratlı Hasan Ağadan dinlediğim eski bir hikâyeyi aynen alıyorum:

"Bizim aşiretin şimdi yayladığı Göktepe'de vaktiyle Cinevizlerden "Doğlaşa" ismiyle anılan bir millet otururmuş. Doğlaşalılar Bulgar Dağının en eski ve zengin adamları imiş. Oturdukları yaylânın adına "Topalan" derlermiş. Bizim aşiretten Körbey[1] isimli bir yiğit varmış. Bu adam Doğlaşa milletine ve yerine göz dikmiş. İstanbul'a adam yollamış, padişahtan bir ferman getirtmiş. Bir harman günü Doğlaşa kabilesindeki kâfirlerin üstüne yürümüş. Onlar da çeç (buğday yığını) lerini bırakarak kaçmışlar. Biz buralarını ele geçirmişiz ve onun için o yaylâya "Çeçtepesi" ismi konmuştur.

Ayaş aşiretinin yaylâsında, Pınarbaşının güneyinde iki tarafı kayalık sarp bir vadi vardır. Bu vadinin karşılıklı iki yakasında da birer mağara bulunmaktadır.

---

[1] Bir Körbey de Boynuinceli aşiretinden yetişmiştir. Belki de aynı adamdır.

[2] Çeç tepe: Ankara'nın Yobanabat kazasında bu isimde bir köy vardır. Adana'nın Karaisalı, kazasının merkezine de (Çeç eli) deniyor.

Beratlı Hasan Ağa bu mağaralar hakkında diyor ki:

"Bunlar, açkısız, kurgusuz anahtarsız, kilitsiz birer dede mağarasıdır. Doğudaki mağarada "Bozoğlan", batıdaki mağarada "Karaoğlan" yatırdır.

Bu dedeler kardeştir. Her sene bunların mağaralarında "top" atılır. Onlar harp zamanında harbe gider. Kimseye Ayaş aşireti için hainlik yaptırmazlar. Bize yan gözle bakanı Bozoğlan, Karaoğlan dedemiz çarpar. Biz senede bir gün kardeş dedelere davar keser, kurban adarız. Eğer bir sene davar boğazlamamış olursak bir tek ekin alamayız, hayvanlarımız kırılır, obada hastalık olur, doğan çocuklarımız yaşamaz, avratlarımız ârsız çıkar.

Hasan Ağaya ziyaretlerde halkın ne yaptığını sordum, ihtiyar devam etti:

"Eskiden davar boğazladığımız gün burası bir bayram yeri olurdu. Kadın, erkek davul, kaval çalar, birlikte oynar, eğlenirdik. Ama beş on senedir şu Koyuncular bizi bu oyunlardan ayırdı. Günahtır, yasaktır dediler; bize leke sürdüler, saflığımızı bozdular. Şimdi karılarımız oynamaz oldu. Ama oyunları, dernekleri bırakdığımız günden beri Allah beti bereketi kaldırdı, bizi durgunlaştırdı.'

Hasan Ağa bunları söylerken ağlayacak kadar üzülmüştü.

Ayaşta izcilik:

Bulgar dağının en eski bir aşireti olan Ayaş arasında izcilik büyük bir şöhret kazanmıştır.

Bunların içinde yetişen izciler oymaklar arasında coşkunlukla anılır. Ayaş içinde ağaç yapraklarından bile iz çıkaran şimdi bile bir kaç meşhur izci vardır. Bunların birisi de Beratlı Hasan Ağadır.

Ayaş aşireti oyun, eğlence, nişan ve cirit işlerinde de izcilik kadar önemli bir yer almıştır.

Halkında dine karşı o kadar bağlılık yoktur. Eğlence en sevdikleri şeylerin arasında sayılabilir.

Bu yürüklerde şaşılacak bir şeye daha rastladım; dağlama. Bulgar dağında hiçbir aşiretin vücudunu dağlaması âdet olmamışken Ayaş oymağı arasında bu âdet sürdürülmektedir. Kimi şakağını, kimi kollarını mutlaka barutla dağlamıştır. Güneyde yaşayan Türkmenlerde de aynı âdet vardır.

Ayaşta Ev Eşyası :

1 — Kilim, halı işlenmiş çuval,

2 — Tencere: Bunun ismine "Haranı" denir.

3 — Su bakırı: (Helke); Onun biraz küçüğüne "Çengil" denir.

4 — Tepsinin ismi "Meydan sinisi' dir.

5 — Sofra altının ismi "İteği" dir. Ve hayvan derisinden yapılmıştır. Bunlardan başka yatak, yorgan, kahve takımı gibi eşyaları da vardır. Bu eşyaların hepsi portatif olup göçlerde kolayca kullanılacak bir şekilde yapılmıştır.

3. Koçaç Oymağı:

Sabahleyin erkenden Ayaş aşiretinden ayrılarak Koçaç içine doğru ilerliyoruz. İki saatte Göktepe'yi aştık, kuzey batıya doğru sert ve sarp bir yerden geçtik. Saat 11'de çok yorgun bir halde; güçlükle Koçaç yürüklerinin "Evdilek" obasına geldik.

Doğruca obanın ihtiyarı koca Mehmet'in çadırına girdik. Bu yaylâ Lemas çayının gözünde şirin ve sevimli bir yerindedir.

Koçaç aşireti kışın Bozburun altında Kabacı bölgesinde kışlar. Oymak 85 çadırlı olup 310 nüfusludur.

Koçaç aşiretinin eski zamanlarda Aydın'da hayvanlarının aç kalması yüzünden bu ismi aldığı Koca Mehmet tarafından söylenmektedir.[1]

Koca Mehmet hastalanmıştı; yatağı içinde ve oturduğu yerde bize yeterli derecede bilgi veriyordu. Adamın sesi o kadar gürdü ki; insanın onun ciğerlerine nerdeyse gıpte edeceği geliyordu.

Konuşa konuşa söz bucak müdürlerine geldi. Koca Mehmet coştu.

— "Vaktiyle bucağımıza fellâh araplarından bir bucak müdürü gelmişti. O adam bize: -Siz hayvan gibi adamlarsınız, dayak yemeden insan olmazsınız- dedi. Ben dayanamadım cevap verdim: -Allah kurtarsın- dedim. Herif daha çok öfkelendi: -Sizde bu Türk

---

[1] Karaisalı kasabasına bağlı (Koçak) isminde bir boğaz vardır. Bu iki isim birbirine çok benzer.

kafası varken hiç de kurtulamazsınız- deyince bu söz ayranımı taşırdı[1] dayanamadım, çadırın önünde oynayan çocukları gösterdim ve dedim ki:

— Bizi sizin elinizden bu çocuklar kurtaracak.

Haykırmamdan herif korktu. Fakat bucaktan gidinceye kadar benimle konuşmadı ve epey zarar verdi. Ama ne olursa olsun ben lâfımı gediğine yerleştirdim..."

Koca Mehmet, burada biraz gülümsedi ve bana dönerek sert sert: "Sanki dediğim çıkmadı mı? Senin gibi bir Türk çocuğu benim dertlerimi dağ başında dinlemiyor mu? O dediğim fellâh da şimdi Mersin'de patlıcan satıyormuş... Nasıl, bizi sevmeyenler er geç belâsını bulur."

Artık söz aşiretin zorbalar elinden çektiği sıkıntılara girmişti. Koca Mehmet çorap söküntüsü gibi bu hain adamların hikâyelerini de anlatıyordu.

"Ah efendim ah, biz yabancıların elinden neler çektik. Kör Andonlar, katil Abdurrahmanlar, Arnavutlar, Boşnaklar, Araplar bizim filizlerimizi kırdı."

İhtiyar birdenbire sözün akışını değiştirdi ve coşkun bir volkan gibi gürleyerek:

— Gazi Kemal... Şapka değil başıma isterse tas giydirsin. Ona canım kurban.. Ben, 312 (924-25) Yunan savaşında çok paşa gördüm ama Gazi gibi paşayı dünya görmedi. Allah ona ve millete zeval ver-

---

1 Ayranı Taşmak: Sabrı tükenmek,

mesin. Bize eski şahlar[1] gün göstermedi, çorap giydirmedi."

"Fukaranın ahı Kahreder şahı"

"İşte şimdi hak, hükümet yerini ve babasını buldu. Eski padişahlar memleketi sattılar... Gelsinler de şimdi memleketi Kemal'den alsınlar. O adamın alnını karışlar."

Bu cümleyi aynen kaydetim. Bu coşkun vatansever ihtiyar hasta olduğu halde çam ışığının karşısında gece yarılarına kadar benimle hep böyle göğüs kabartacak zevkli konularda konuştu.

Ona bildiği zorbaları tekrar sordum. Bana bu adamların kimliklerini vermesini rica ettim. Koca Mehmet Ağa sıraladı:

1 — Kör Andon: Erdemli'de kayıkçı bir rumdu. (1882 - 1888-89) yıllarında yapmadığı zorbalık kalmadı.

2 — Çolak Osman Ağa : 1878 senesinde Bosna'dan sürgün geldi ve kör Andon'la ortak oldu. Sonunda malını Andon'a yedirdi. Bu da zalimdi.

3 — Hamza Bey: 1880-81 yılında kör Andon'la birleşerek birçok aşiret malını yağma etmiştir. Bunların, tarlalarına giren hayvanlarımız için dört madeni lira ceza almaları âdet olmuştu.

---

[1] Padişahlar. (S.E.)

Bunlardan başka, Çakal Hasan, Süleyman, Tüfür, Akça Kâhya gibi bir takım ufak tefek soygunculardan da çok çektik.

1880-81 yılında Andon'un ustalığı ile biz Hamza Beyden şikâyet ettik. Konya'dan Sarı Müsellim, Silifke'den mutasarrıf Nasuhi Beyler geldi, Hamza Beyi sıkıştırdılar. Ve rumun kurnazlığı ile Hamza Bey çaresiz kalarak Sarı Müsellim ve Nasuhi Beylerin huzurunda malını 190000 kuruşa Kör Andon'a sattı, savuştu gitti. Ondan sonra bizim için bir azrail oldu. Aşirette güvenlik, mal, ırz, can tehlikeye düştü.

"Ah efendi ah... Bunları hep o zamanların duygusuz memurları şımarttı."

Koca Mehmet eski idarenin pek çok fenalıklarını gözüyle görmüş, ruhuyla tatmış olduğu için bugünkü genç cumhuriyetimize tapan ihtiyarlar arasına girmiştir.

Onun bugünkü idareye karşı gösterdiği sevgi ve bağlılığı görmek insana ayrı bir ferahlık veriyor.

Koçaç aşireti Bozburun civarında bir süre çiftçilik yaptıktan sonra var kuvvetini koyun bakımına vermiştir.

Oba, başta ihtiyar Koca Mehmet olduğu halde karakteri ve ahlâkı iyi, çalışkan ve alçakgönüllü insanlarla doludur.

Kadın ile erkek arasındaki fark yalnız temiz ahlâk ve iyi görgüden ibarettir. Obada kadının yeri yüksektir.

4. Kemikli Oymağı[1] :

Koca Mehmet Ağaya veda ederek yolumuza devam ediyoruz. Öğleye doğru Kemikli arasına girdik. Bu aşiret kışın güneyde Erdemli köyünün kuzeyinde Cevet (Palamut kabuğu demektir) ismindeki tepenin eteklerinde kışlar. Yazın gök tepenin arkasında "Sızva" çeşmesinin çevresinde mağaralar, inler, kelerler arasında oturan 47 çadırlı, 350 nüfuslu yoksul bir oymaktır.

En büyük ağaları Kör Ömer, Mahmut Nebi, Kara Ali gibi adamlardır. Bunlar Bulgar dağı üstünde en yoksul ve yardıma muhtaç olan bir oymaktır. Aslı koyuncudan bölünmüştür.

Sızva bölgesinde kemikli yaylâsında Bizans mezarlıklarına ve Roma eserlerinin bazı önemsiz parçalarına raslanılır. Bu aşiretin âdetleri de bütün Bulgar Dağı oymaklarındakinin aynıdır.

5. Koca Hasanlı Oymağı :

14.7.1928 günü Kemikli'den ayrıldık, doğruca Kocahasanlı Oymağı arasına girdik.

Kocahasanlı oymağı Erdemli'nin batısında Topuzalan ve Üçtepeli denilen yerlerde kışlar. Yazın ise, Bulgar dağının Uzunkuyu, Delikbaldıran isimleriyle anılan yerlerinde yaylâr.

Bu oymak da koyuncudan bölünmüş bir obadır. Oymağın 150 çadırı 900 nüfusu vardır. Bu oymak Kemikli ve Ayaş oymaklarından biraz daha zengin

---

1 Bu aşiretin asıl ismi (Gemi ipli) imiş.

ise de, yaşayışları tıpkı Kemikli ve Ayaşlılarınki gibidir.

Bu oymak Bulgar dağında arıcılığı ile şöhret bulmuş, meşhur arıcılar yetiştirmiş bir oymaktır. Her çadırın en aşağı 80-100 arısı vardır.

Musa Bozulduğunun Yaylâsı :

15.7.1928 sabahı erkenden Musa Bozulduğunun yaylâsına geldik. Bu yaylâ arkadaşım İlhan Beyin babası mavi Ali Ağanın yaylâsı idi.

Mavi Ali Ağa, bu yaylada hem davarcı ve hem de az çok çifçidir. Ali Ağayı Musa Bozulduğunun yaylâsının iki kuyulu yerinde bulduk. Bu yaylâda Mavi Ali Ağanın adamlarından bir genç bize bir türküyü okumadan şöyle bir hikâye anlattı:

— "Şakir Efendi adında biri varmış. Bu adamın karısı Şifa kadın yürük delikanlılarından birini sevmiş. Sevilen genç namuslu olduğu için kadına sokulmamış. Kadın buna bir şey bulayım, onu harap edeyim demiş ve öç almak için oğlana iftira etmiş. Sonunda genç idam edilmeğe gitmiş. Herkes oğlanın haklı olduğunu bildiği halde idamdan kurtarmağa çare bulamamış. O zaman âşığın biri, bu oğlanın yanık haline bir ağıt söylemiş. İşte ben o ağıdı okuyacağım.

Ankara kadısı binmiş geliyor,
Konya valisine teller vuruyor,
Yardım edin bana Şifa geliyor,
Söyleyin şahitler doğru desinler.

Bağdat'tan Musul'a söylenir Şifa,
İdam emrimi kiminle paylaşa?
Ben hakkımı halaletmmem öylese;
Söyleyin şahitler yalan demesin!

Koçhisar dedikleri bir ulu merkez,
Yoldaşım sorarsan Muhammet çerkez,
Dikildi darağacım, neylesin herkes?
Söyleyin şahitler doğru desinler!

Biçilsin kefenim, ısınsın suyum,
Nişanlım duymadan kabrime koyun.
Bu iftiraya da ağlasın soyum,
Söyleyin şahitler yalan demesin!

Şakir Efendi dedim, geldim yanına,
Yalan yakışmaz da şöhret, şanına,
Ben giderim çare yoktur canına,
Söyleyin düşmana iftira etmesin!

Yürükler arasında bu türkü zenginlerin ve zorbaların çevirdikleri fırıldaklar (uygunsuz işlere) birer örnek olarak söylenir.

Musa Bozulduğunun yaylâsı bir çok aşınmalara uğramış bir yerdir. Bu yaylânın güney doğusunda Mayi Ali Ağanın toprakları içinde 15—20 yanardağ krateri görülmüştür. Bunların en meşhurları "Çukurballık, Peynir obruğu, Sulu obruk" tur. Bundan başka bu bölgede birçok taşlaşmış ağaçlar, istiridye kabukları gezdiğimiz yollar üzerine âdeta döşenmiş bir haldedir. Bölgenin taşları çakmaktaşı, toprağı kireçlidir.

Bu yaylânın batısında Gâvur Karakolu isminde- ki yerde eski bir köy mezarlığı ve bir harabe vardır.

Yaylânın Musa Bozulduğunun ismiyle anılmasındaki sebebinin vaktiyle "Musa" isminde bir adamın bir aşiret kavgasında bu yerde yenilmesinden ileri geldiği söylenmektedir.

Toprağı verimli ve ürün verici bir durum gösteren Musa Bozulduğunun yaylâsının yüksekliği tahminen 2600 metredir.

40 nüfuslu bir ailenin reisi olan Mavi Ali Ağaya veda ederek batıya doğru yürüdük. Altı saat sonra Yüğlük dağı güneyinde yaylâyan Boynuinceli obalarına girdik.

6. Boynuinceli oymağı :

Boynuinceliler, yazın Silifke kazasının Mağara bucağına bağlı Yüğlükdağı eteklerinde, kışın Silifke'nin Yağdağ bucağına bağlı Kızkulesi civarında deniz sahilinde kışlar. Bu aşiretin meşhur yaylâları "Karagöl, Eğriçayır, Perçemgediği, Sarı taşgediği, Koncagediği" isimleriyle anılır. Çok güzel yaylâlardır.

Bunlar 200—300 çadırlı büyük bir oymaktır, (1500) kadar nüfusu vardır. Bu aşiretin yaylâlası Karaman'ın (18) saat güneyinde ve Torosların kuzebatısında Yüğlük[1] etrafındadır.

---

[1] Yüğlük: Genç ve dinç demek olup şişman manasını da alıyormuş.

Yüğlük dağı genç, yeşil ve çiçekli bir dağdır. Bu dağda bazı vahşi hayvan avcılığı da yapılmaktadır. Dağın tepesinde Konya ve Karaman ovaları serbestçe görülebilir.

Bu dağa Silifke (20), Ereğli (12), Karaman (18) saattir. Boynuinceli oymağının yaşlısı ve ulusu olan Hacı Süleyman Ağayı çadırında ziyaret ettim. Fakat bu temiz yürekli ağayı hasta buldum. Zavallının sol tarafına inme inmiş kolu ve bacağı tutmaz olmuş. Çadırın denklerine dayanmıştı. Üstelik kulakları da sağırlaşmış; duymuyordu.

Uzun sakallı, üç etek entarili (82) yaşındaki Hacı Süleyman Ağa ile tam iki saat beraber kaldık, konuştuk ve dertleştik.

Bu oymağın en yaşlı kişisi ile yaptığım konuşmayı olduğu gibi anlatacağım.

Hacı Süleyman Ağa diyor ki: "Efendi, bu yayla Bulgarın en cömert bir yaylasıdır. Kurağından rutubeti çok olduğundan bize ürün de verir. Obanın erkekleri pek çalışkan ve yiğittir. Ama şehirleri az gördüklerinden biraz kendini beğenmiş gibi görünürler. Vaktiyle yaylamızın üstünde bir büyük savaş olmuş. Boynuinceli ile Halimli yürükleri arasında olan bu savaşa sebep, yer meselesidir, onlar Yüğlüğün güneyini istemişler bizde vermeyiz demişiz, kavga çıkmış.

Boynuincelinin o zamanki ağası Mustafa Bey isminde yiğit bir ağa imiş. Halimliler bu beyin oğlu Şahbaz Beyi Karaman'a giderken yolda öldürmüşler. Ondan sonra Mustafa Bey durmamış ve aşireti-

mizi kırdıra kırdıra Halimliyi vurmuş, onları yirmi yıl Bulgara hasret bırakmış, Halimliler tam yirmi yıl kayalar arasında ufak topraklarda barınmışlar.

İşte, eskiden aşiretimiz bu kadar kanaatkâr imiş. Bizim aramızda (Karakeşli) oymağı bile barınırmış."

Boynuinceli aşiretinin lehçesinde soru çoktur. Ve kelimlerin sonları fazla uzatılmaktadır

Hacı Süleyman Ağanın dünya harbinde üç oğlu ve dünya harbi ile Kurtuluş savaşı sırasında obası içinden 32 yiğit şehit düşmüştür. Hacı Süleyman Ağa bunları anlatırken derin bir nefes geçirdi ve sözünü kesti.

Aşirette güzellik ve sohbet çok mükemmeldir. Hele tombul yanaklı çocuklarının şenlikleri görülecek şeylerdendir.

Kadın ve kızlarının boyları uzun ve narin, geniş, yanakları kırmızı, saçları lepiska ve kumraldır.

Durgun durgun düşünen Hacı Babayı biraz canlandırayım diye konuşmağa başladım:

— Hacı Baba... Neden sizde her çadırda birkaç tane kadın var?

Hacı çok sevimli incelikle güldü ve dedi ki:

— Efendi... yürüklerde sermaye avrattır (kadın).

Şehirliler zenginleşince ev yapar; Yürük kısmı zenginleşince evlenir.

Bizler; eneksiz (sermayesiz, burada kadın anlamında), ineksiz, tüneksiz ve bineksiz (yatacak yer) duramayız."

Dedikten sonra kahkaha ile güldü. Söz çevremizdeki aşiretlerin ahlâk ve âdetlerine geçti.

Hacı Ağa, Bulgar dağında Ayaş aşiretinden memnun değildi. Onlar için "Duygusuz ve dine kayıtsız adamlardır" dedi ve şu hikâyeyi ekledi:

"Ayaşlının biri hastalanmış, ölüm haline girmiş. Komşusu hasta olan Ayaşlıya: "Ağam, bir kelime-i şehadêt getir de imansız ölme" demiş. Hasta Ayaşlı inleye inleye: "Dur, azıcık daha darlaşayım sonra şehadet ederim." demiş.

Bu oymak şehadeti bile zora gelmeden yapmaz.

Ağanın edebî durumunu da öğrenmek için türkü bilip bilmediğimi sordum. Ağa yine gülümsedi ve dedi ki: "Ben kendim türkünün kendisi olmuşum. Gençliğimde, yaman günlerimde olsaydınız belki size bir iki koşma okurdum. Ama sizi de bugün hâtırasız göndermek olmaz. "Dedikten sonra şu parçayı okudu:

Karacaoğlan söyler pesten,
Armağan geliyor dosttan,
Bir kol alttan, bir kol üstten,
Sar, Muhammed'i seversen.

***

"Size bu türküm bir armağan olsun beni unutmayın" diyerek türkünün son mısraını bir kere daha tekrar etti.

Hacı Süleyman bütün aşiret gibi siyasete meraklıdır. Benden hükümetin siyasî bir çok maksatlarını sordu. Memleket hakkında derin bilgi istedi. Konuştuk. Bazı hocalar tarafından zehirlendiğini itiraf etti. Benim memleket hakkında verdiğim bilgiden çok memnun kalan Hacı Ağa yerinde titreyip ellerini gök yüzüne çevirdi ve âdeta bağırarak:

"Yaşasın Kemal Paşa..." dedi.

Bu bağırışıyle dinlediklerini bütünüyle kavramış olduğunu da ispat etti.

Bundan sonra, Süleyman Ağaya aşiretin eski beylerinin kimler olduğunu sordum. Süleyman Ağa biraz düşündü ve dedi ki:

"Ne zaman hüküm sürdüklerini bilmem ama bizim aşirette adı sanı anılan üç büyük bey varmış. (Mustafa Bey, Hacı Memiş Bey, Kurt Bey) isimli bu beylerin yaşadıkları zamanlarda obamızın arkası bir kere yere gelmemiş, aşiret ünlü günler geçirmiş."

Artık Hacı Süleyman Ağayı fazla üzmüştük. Elini sıkarak veda ettik. Bizi çok nazik bir şekilde "güle güle" diye uğurladı.

Saat (3) sularında aşiretin muhtarı tarafından kurulan obaya doğru gidiyoruz. Bu obanın yayladığı yer, Yüğlük dağının güneyinde Eğriçayır ismiyle anılan bölglededir. Eğriçayır, ufak bir çayın yeşil vadisinde sarı çiçekler arasında sevimli bir yerdi. Beş on dakika sonra obanın muhtarı Cura Hacının çadırına girdik.

Boynuinceli aşiretinin 21130 davarı vardı. At, deve ve sığır hayvanları da geçimlerine yeterlidir.

Muhtar şen ve neşeli bir halde gece yarısına kadar çadırda bizimle konuştu.

7. Karakeşli oymağı:

Boynuinceli aşiretinin bir bölüğü olan Karakeşli oymağı, kışın, Mersin'in Elvanlı bölgesi civarında ve Sıraç, Keşçi, Kara Kadirli köyleri çevresinde kışlar. Yazın, Bulgar dağının Bayboğan, Düden, Çatalca, Dikmen[1] yaylâlariyle Yapağı dağı ve Karadağ eteklerinde (45) çadır ve 358 nüfuslu olarak mesut bir oba halinde yaşar.

Karakeşlinin yaylâları biraz sarp ve arızalıdır. Yaylâlarında yalnız davar yayarlar ve biraz da tarım yaparlar. Bu aşiretin bir kısmı Ereğli kazası civarında oturmaktadır.

Düden Yaylâsı:

Düden yaylası, Karaman kazası sınırları içinde ve Bulgar dağlarının kuzeyindeki enginlerdedir. Düden yaylâsı pek sulak ve nemli bir yaylâdır. Bu yaylânın yeşil çimenleri, uğuldayan çamları, çiçekli dönemeçleri vardır. İnsan bu yaylâyı ne kadar çok övse; mahçup olmaz, ne kadar alkışlasa; şüphe duymaz.

Bu yaylâ, vaktiyle İçel iline bağlıyken zorlaşma ile Karaman'ın Koraş aşiretine geçmiştir.

[1] Dikmen: İsmi bize Ankara'yı hatırlatıyor.

Koraşlıların yaylâlarına uğradım. Yaylâyı ıpıssız buldum, hepsi güzleye inmişlerdi. Doğuya doğru yola koyuldum; yarım saat yol gittim, yeşil alanlar geçtim, çam kokularıyla mest oldum, yaylânın en iyisini buldum.

Yağlıpınar Yaylası:

Yağlıpınar yaylâsı; Arkadaşım İlhan'ın eniştesi Ali'nin konakladığı yerdi. Bu yayla Karadağın uçalgası dibinde beş pınarın on dakika doğusunda, dünyanın en güzel bir yerinde idi.

Yaylâ; Ereğli'ye (14), Güzeloluk'a (12), Karaman'a (18), Ayrancı istasyonuna (11) saatlik bir yamaçta, Konya ovasının yönündedir.

Geceyi bu serin yaylânın mutlu meltemleri içinde elli üç yaşlarındaki avcı Hacı Mehmet Ağanın tatlı deyişlerini dinleye dinleye ve dinlene dinlene geçirdim.

Uykuya dalacağımız bir sıra Hacı Emmi yüksek sesle türkü okumağa başladı. Birdenbire ayıldım, defterime sarıldım, o türküyü yazdım.

Yabirede kadir mevlâm, bizi bile mi?
Bugünkü ağlaşanların yarın güle mi?
Tanrım bize beş on maya vere mi?
Katerlesem de çeksem illerin gibi.

Yumruk vursak[1] mayaları yağlasak,
Bir esmer sarsak da gönül eğlesek,
Dört yaşlı küheylanı dama bağlasak,
Bizde de binsek bunda gitsek iller gibi.

⁂

Karacaoğlan der de; nidüp nitmeli,
Sahibi olmadık malı n'aceb etmeli?
Yedirip içirip de adam etmeli,
Mevlâm, beş on oğlan verse çınarlar gibi.

Hacı Emmi bundan sonra bir de şu kıtayı ekledi:

Sultan Mahmut kanım. olsa,
Bir kuzu tayınım olsa,
Binbeşyüz koyunum osa,
Aksa gitse; çaylar gibi.

Gün doğarken Yağlıpınar yaylâsına arka çevirdik ve Bolacalılar içine doğru yürümeğe başladık.

Güneş Konya ovasını aydınlatırken biz, çamlı bir yamacın serin gölgesi içinde türkü söyleye söyleye gidiyorduk.

8. Bolacalı oymağı:

18.7.1928, gün doğuyor, biz de günün üstüne çıkar gibi gidiyoruz. Karakeşli toprağından ayrıldık.

---

[1] Develere yumruk vurmak: Develer yağlanırken yumrukla vurularak yağlanır.

Bulgar dağlarının Aydos veya Demirkazık tepeleri sanki başımıza yıkılacakmış gibi eğiliyordu.

Üç saat sonra Bolacalılar içine girdik.

Bolacalılar kışın Mersin'in Kara Çadırlı ve Keşçi köyleri etrafında kışlar, yazın Bulgar dağlarının güneyinde Bastırık Yaylâsında yaylarlar.

Bu aşiret darmadağınık aşiretir. Koyuncu aşiretinden bir oymaktır. Yalnız çadırları küp şeklindedir. Adet, gelenek ve yaşayışları Koyuncu aşiretine uygundur.

Yolumuzua koyulduk ve aceleyle Kulfallılara doğru gidiyoruz.

9. Kulfallı oymağı:

Kulfallı yürüklerinin bir ismi de "Köserelli" dir. Bulgar dağında yaşayan aşiretler içinde bu aşiretin ayrılığı çadırlarının biçimindedir. Adetlerinde de az çok seçilir ayrılıklar vardır.

Şimdiye kadar gördüğümüz çadırlar keçi kılından yapılmış olup kiremitli bir ev gibi dört köşe idi. Bu oymak arasındaki çadırlar koyun kılından döğülerek elde edilen keçelerden yapılır. Biçimleri de toparlak ve uzundur. Tıpkı bir tünele benzer.

Çadırların iç kısmı uzun değneklerle örülmüş ve üzerine keçe kaplanmıştır. Obanın konuşu kıl çadırlarda olduğu gibidir. Bu çadırların adı Alaçıktır.

Kulfalı aşiretinde kadın erkek elbiseleri şehirleşmiştir. Kızlarında süslü fesler kalkmış, yerini ter-

lik, çenber almıştır. Erkeklerinde don ve donun üzerinde şehirlerde kullanılan ceket vardır.

Bunlar kışın Dörtyol, Ceyhan, Yumurtalık, Leçe ve en çok Mersin'in Bekirdeli çevresinde kışlarlar. Yazın ise, Çavdar dağı eteklerinde Alaçayır, Dedeli, Subatan isimleriyle anılan yaylalarda bulunur ve dağlar arasında yaşarlar.

Subatan meşhur bir pınardır. Buradan çıkan büyük su gözü birkaç metre sonra yeniden toprağa batar. Bunun için pınarın adına Subatan denir.

Kulfallı yürüklerinin canı yanmış, göçebelikten bezmiş ve usanmışlardır. Bugün torağa yerleşmek isteyen bu oymak 1869—1870 tarihlerinde yerleşmişlerse de, babaları yerlerine sahip olamadıkları için, şimdi yersiz kalmışlardır.

Aşiretin (250) çadırı ve (2000) nüfusu vardır. Kendilerini idare edecek kadar davar ve develeri bulunur. Burada gördüğüm bir kocakarı söze karıştı ve kaşlarını çatarak bana dedi ki:

"— Efendi, biz Türkük! Yurdumuz, obamız hepsi Türktür ama bir karış toprağımız yok... Bizi hiç düşünen yok mu? Taşa tüküreyim ki biz ölü yok!.."

Beni üzen bu sözler karşısında ihtiyar kadını avuttum, ona umutlar verdim.[1]

---

[1] Yerleşmek, isteyen bu yürükleri çiftçi yapmaktan çok (Yayla ve kışla) yurtları göstermek daha uygundur. Çünkü bu obaların hayvan bakımı işlerinde ihtisasları vardır.

Dedeli Yaylâsı:

Dedeli yaylâsı vaktiyle bir yaylâ köyü imiş. Hâlâ eski köyün kalıntıları meydanda. Karşımda (1.80 m.) çapında sütunlar ve taş binaların himleri duruyor.

Yaylânın ortasında bir cadde geçiyor; (Karaman-Tarsus) yolu. Bu yol pek önemli bir konak yeri imiş.

Halk, Dedeli yaylâsının Torosların tam ortasında olduğuna inanmaktadır. Buraya Karaman ve Tarsus 18 saattir.

Bu aşirette erkek kadın birlikte çalışır; erkekler ip büker, kadınlar ıstar dokur. Hatta erkeklerin bir çoğu evlerinin çorap ihtiyacım düşünerek gerekli olan çorabı kendileri örerler.

Bu çoraplar tek iğne ile örülür. İğneleri ağaçtan yapılmıştır. Aşirette bu âdet yaygındır. Yalnız Kulfallı'da göze çarpacak kadar çoktur.

Aşiretin bugün yerleşmiş bölüklerinden 250 çadırı daha vardır ki, bu halk 1880 senesinde Osmaniye kazasının Dalağır köyüne yerleştirilmiştir.

Üfürükçü Şeyh Mehmet:

Dedeli yaylâsında Şeyh Mehmet isminde biri vardır ki, bu adam, sanki bir fabrika gibidir. Bulgar dağlarında yaşıyan aşiretleri kandırmış ve zengin olmuştur. Bir fala bir kara keçi, bir buzağı, bir inek alan bu adam oymaklar arasında âdeta bir kıran gibi girmiş ve halkı soyup soğana çevirmiştir.

Bir kaç sene önce yoksul bir adam olan Şeyh Mehmet, şimdi, sürü sahibi ve mükemmel bir ağadır. Kendisini görmek için çağırttım; obada bulunmadığını söyleterek yanıma gelmedi.

Aşık Hüseyin:

Dedeli yaylâsının en meşhur adamı, âşık Hüseyin'dir. Bu adam içinden geldiği gibi, düşünmeden bir çok türkü ve ağıt söyleyebilmektedir.

Türküleri dinledim fakat elimdeki kopyaları hernasılsa kaybettim.

Aşık Hüseyin diyor ki:

"Ben konuşmaktan hoşlanmam. Bana türkü ile konuşmayı buyursalar hep böyle konuşurum, canım bunu istiyor."

Geceyi Dedeli'de geçirdim. Sabahleyin erkenden yine Kulfallı obalarından Dedeli yaylâsının bir buçuk saat doğusunda Alaçayır konak yerinde Molla Ahmet'in obasına gideceğim.

Burada arkadaşım İlhan'ı artık geri çeviriyorum. Bundan sonra devam edecek olan gezim yalnızlık içinde geçecektir.

İlhan, Yağdağ'a dönerken ben de Alaçayır'a doğru yollandım. Yanımda Dedeli'den âşık Hüseyin vardır. Ona hem türkü okutuyorum ve hem de yoluma devam ediyorum. Yarım saatte Sarı Pınar'a ve oradan da bir saatte Alaçayır'a nasıl geldiğimi bilmedim.

Molla Ahmet'i alaçık çadırı içinde çok dertli buldum. Zavallı adamı Tarsus'lu Araplar bir gece ha-

bersiz basarak soymuşlar, dövmüşler, ailesini bağlayarak ağlatmışlar ve olanca parasını almışlar.

Ahmet Ağanın (500) lirası (371) altını gittikten başka bu Arapların namussuzluğu yüzünden karısı da fena halde hastalanmıştı.

Burada daha fazla eğlenemezdim. Bir kahvaltı ettim ve kuzeye doğru yola çıktım. Karşımda Bulgarın Bozoğlan tepesi görünüyor. Keşşaflı oymağına doğru gidiyordum. Arkadaşım yok, tarif edilen yerlerden büyük bir dikkatle ilerliyordum.

Killeri dökülmüş tepeler, kireçleri akmış yamaçlar geçtim; karşıma Soğanlı ovası çıktı, onu da geçtim. Boz bir tepenin sivrisi üstünde birkaç asker ile bir subay vardı; onlar da bu dağların haritacıları idi. Aramızda uzun bir dere olduğu için yanlarına sokulamadım, devamlı olarak kuzeye doğru yürüdüm, sonunda Keşşaflı oymağının konak yerini buldum.

10. Keşşaflı oymağı:

20.7.1928, Cuma günü akşamı, (17) sularında Keşşaflı oymağına vardım. Doğruca Dudaklı Mehmet Ağanın obasına girdim.

Bu yaylâ, yarı çadır, yarı dam bir halde idi. Obada Ermenek'in Barçın yaylâsından misafir gelmiş iki de Keşşaflı buldum. Aşiret ne kadar uzakta olursa olsun, senede bir defa birbirlerini işte böyle ziyaret ederler. Bunlar Mehmet Ağanın akrabaları idi. Mehmet Ağanın dedesi de 1815 (1231) yılında buraya Barçın'dan gelmişmiş.

Bu obanın güneyinde, Deperce yaylâsı ve Deperce dağı vardır. Bunun kuzeyinde, Küldüşmez tepesi ve onun ilerisinde, Bulgar Bozoğlan dağları görünür. Bu yaylânın iki saat doğusunda Hüykalan bölgesinde Adananın Yürükeli'nde kışlayan Karakayalı oymakları yaylâr.

Keşşaflı obasının konak yeri Cumayalık denilen yerdedir. Burası verimli bir toprağa sahiptir. Cumayalık yaylâsında Mehmet Ağa ekin, hatta sebze bile yetiştirmektedir.

Keşşaflı aşireti oldukça kalabalık bir aşiret ise de, bu yaylâda yalnız (45) çadır barınır.

Aşiret, kışın Elvanlı, Temük, Dörtyol taraflarında, yazın, Bulgarın Soğanlı, Cumayalık, Konurcuk yaylâlarında bulunur.

Bu yaylâlar tamamen çıplaktır. Yalnız, Küldüşmez dağında tek tük ardıç ağaçları bulunur. Aşiret yaz kış çadırlarda yaşamaktadır. Çadırları siyah keçi kılından olup Koyuncular aşiretindekilerin aynıdır.

Cumayalık, Ereğli'ye (18), Mersin'e (20), Karaman'a (22) saat uzaklıktadır.

Dudaklı Mehmet Ağa:

Cumayalık'da bir gece obasında misafir olduğum Dudaklı Mehmet Ağa, bu bölgede yaşayan aşiret ağalarının en zenginlerinden biridir. Ağanın (4) karısı, (8) kızı, (10) erkek çocuğu vardır. Kendisi dinç, sağlam ve çok şen bir adamdır.

21.7.1928 sabahı Mehmet Ağanın biri altı, diğeri sekiz yaşlarında olan iki çocuğunu yanıma kılavuz verdiler, yola çıktım. Mini mini kılavuzlarımla yolda konuşa konuşa ilerliyorduk. Bu Türk çocuklarının benimle birlikte geçirecekleri bir iki saatlik yolculuğunun ne kadar yorucu olduğunu düşünürseniz bu milletin büyüğünün ve küçüğünün ne kadar dayanıklı yetiştiğini bir defa siz de saygıyla kabul edersiniz.

Çocuklar beni Cumayalık'ın iki saat doğusundaki Konurcuk yaylâsına getirdiler, babalarının tenbih etiği gibi orada yolları iyi bilen bir delikanlıyla beni tanıştırdılar, yarım saat kadar dinlendikten sonra geri döndüler.

Bende saat (10) da Konurcuk'tan aldığım kılavuz Mehmet ile Bahşiş içine doğru yollandım.

11. Bahşiş Yürükleri:

21.7.1928. bugün Alaçayır, Cumayalık, Konurcuk yaylâlarını geçerek Bahşişler arasına girdim.

Oymak, Bulgar dağlarının Bulgarsuyu adıyla anılan yaylâsında, dağınık geniş bir ovada yine dağınık bir halde yaylıyordu.

Aşiretin güneydoğusu; Bulgar dağları ve Karagöl, batısı Bulgar Bozoğlan, Yüğlük tepeleri, güneyi; Soğanlı ve Dudaklı Mehmet Ağa yaylâları, kuzeyi; Karaman ve Ereğli sınırlarıyla çevrilmiştir.

Bahşişler arasına girer girmez doğru muhtarın çadırını aradım, çadıra girdiğimde muhtar beni

Türklüğe uygun bir saygı ile karşıladı. Kahve, ayran içirdi, yarım saat sonra, âdet yerini bulsun diye, aşiretin ulusu Hüseyin Efendinin çadırına indirdi. (Bahşişlere gelen misafirlerin ilk gecesi aşiret ağasının çadırında geçermiş ve bu, eski bir adetmiş). Geceyi Hüseyin Efendinin değerli şorlarıyla geçirdim. Ertesi günü Hüseyin Efendiyle birlikte Halil Efendi'nin obasına vardık. Halil Efendi bahşiş obalarının en zengin ve cömert bir adamıdır. Hele Halil Efendinin kardeşi Muhammet Efendi aşiret arasında çok sayılan bir adamdır. Molla Muhammet Efendinin şakacılığı o kadar tatlıydı ki, kendisiyle geçirdiğim beş on saati hala unutamıyorum.

Bahşiş obaları yalnız davarcıdır. Aşirette ekin ekmek adeti pek azdır. Bu aşiret şimdiye kadar gördüğüm oymakların hepsinden uyanıktır.

Şimdiye kadar ilk defa yatağımda çarşaf, çadırın direğinde fener görüyorum. Bu aşiretin görgüsü de öbür aşiretlerden daha çoktur. Halkı uyanık, becerikli, konuşkan ve şirin dillidir.

Bahşişler (1773) yıllarında Ermenek kazasının Barçın yaylâsından göçmüş ve buraları yaylâ edinmişler. Bugün aşiretin (110) çadırından başka Niğde, Armutlu, Aladağ taraflarındaki ayrı obalarında da daha bir çok Bahşiş bulunur.

Bahşiş aşiretinin toprağı ve kışlağı yoktur. Bu aşiret kışın Adana'nın güneyindeki kiralık yerlerde kışlarlar. Çok acıklı dertler dökerek şimdiye kadar yurtsuz yuvasız kaldıklarından, yana yakıla toprağa yerleşmek istediklerinden söz açtılar.

Diğer aşiretler gibi Bahşişler de göz yaşı dökerek yerleşme ağıdı çekiyorlar ve diyorlar ki: "Biz Türküz ama, toprağımız yok."

Aşiretin kocaları (en yaşlıları), (95) yaşlarında Köse Ahmet, (90) yaşlarında Kara Mehmet, (80) yaşlarında Hacı olup bunların üçüyle de konuştum. Ve evinde kaldığım (75) yaşındaki Hüseyin Efendinin sohbetlerinden çok örnekler aldım.

Ören (Harabe) yerler:

Bulgar dağı üstünde fazla harabe yoktur. Burada, Bozoğlan tepesinin dibinde (Kerde) Kilise isminde bir Roma harabesi vardır. Bu harabenin yapısı ve himleri sağlam gibidir. Bazen bu harabede Tarsus hâkimi Antuvan'ın paraları bile bulunuyormuş Paralardan başka çömlekler, testiler de çıkıyormuş.

Bahşiş büyükleri:

Bahşiş aşiretinin eski zamanlarda yaşamış bir çok büyükleri vardır: (Solak Bey, Mustafa Bey, Kerim Bey, Süleyman Bey, Tekerlek Bey). Bu ağalar sağlıklarında aşirete ve devlete çok faydalar ve yararlılıklar sağlamışlar. Halil Efendi bu beyleri sayarken dedi ki:

— "Tekerlek Mustafa Bey Mısırlı İbrahim zamanında yaşamış ve Mısırlı İbrahim Paşa ona 1840 yılında kılınç kuşatmıştır."

İhtiyar biraz düşündü ve tekrar:

— "Tekerlek Mustafa Bey Rus savaşında aşiretten 180 süvari alarak Sivastopol'a gitmiş ve bir-

kaç Rus kumandanını tutsak etmiştir. Tekerlek Bey bizim aşiretin son beyidir. 1912 yılında 120 yaşında iken Bulgar dağında ölmüştür. Mezarı buradadır."

Hüseyin Efendi Tekerlek Beyin daha bir çok döğüşlerini anlattı ve şöyle dedi:

— "Tekerlek Bey Uruslarla Aydın'da, Doğanoğlu beyleriyle Adana'da, Menemenci oğullarıyla, zeybek eşkiyalarıyla Kayseri'de Armutbeli üstünde usta başının uşaklarıyla ve daha bir çok yaramazlarla savaşmış ve Bulgar dağlarında devletin bekçisi olmuştur."

Bahşiş Yaylası :

Bulgar suyundaki Bahşiş yaylâsının kışın havası soğuk, fırtınası boldur. Bugün bile dağlarının kuzey tarafları karlarla örtülüdür. Toprakları çırılçıplaktır. Yalnız Bulgar dağının Bozoğlan tepelerinde tek tük Ardıç ormanları bulunur.

Bu çıplak yaylânın kendine göre güzel görünümleri vardır. Hele gün kavuşurken burada bulunmak insana başka bir hoşluk verir.

Bahşiş yürüklerinin çadırları keçi kılından yapılmış olup tıpkı Koyuncu oymağı çadırları gibidir. Bahşişte yaşayış Bulgar dağı yürükleri arasında seçilecek kadar iyi ve temizdir. Bu oymağın "telli" obasında giyim işine çok büyük bir önem verilmiştir. Temiz giyinmek, temiz yemek bu oymağın hemen ilk isteklerinden biridir.

Bence, Bulgar dağında yaylâyan yürükler içinde en nazik olanları, ve yaşayışlarına en uygun düzeni verenleri Bahşiş'lerdir.

12. Beğdik oymağı :

Kuzkuyu yaylâsına geldim, vakit geç olduğu için, geceyi burada geçirdim.

Kuzkuyu yaylâsı çok havadar olup güzel dağlar ve enginlerle süslenmiş bir yerdir. 24.7.1928 sabahı erkenden Torosların kuzeyine doğru inmeğe başladım.

Buralarda yolculuğun en güzeli ve en hayırlısı; yaya yolculuğudur. Geçilecek enginlerde hayvan üstünde durmak güçtür.

Artık Ereğli'ye doğru iniyorum. Yolumun üstünde bir aşirete rasladım. Yanlarına sokuldum. İsimlerini, obalarını sordum. Koca bir aşiret ağası:

"Bize Beğdik derler." dedi. (Koca Hasan)

Bu aşiretin çadırları "Derimevi"dir. Bu çadırlar tekerlek ve beyaz renktedir. Ulukışla'dan geçen yolcuların trenden seyrettikleri çadırlar hep Beğdik oymağı çadırlarıdır.

Beğdik aşiretinin en büyük obaları Hasandağı'nda yazlar. Koca Hasan'ın anlattığına göre bu oymağı vaktiyle Nevşehirli İbrahim Paşa kendi aşireti olması sebebiyle Nevşehir'e yerleştirmiştir. Şimdi Nevşehir'de bunların bir de büyük mahallesi vardır.

İki saat Beğdikli'ler arasında kaldım ve tekrar yamaçları aşmağa başladım. Üçbuçuk saat sonra

"Berendi" köyüne geldim. Burası 120 evli büyük bir köydür. Bulgar dağının kuzey engininde, Dumlu dağının çakşak bir vadisinde kurulmuştur. Bu köyün kurulduğu yıl belli değildir. Obalılar köyün tahminen 500 yıllık olduğunu söylemektedirler:

Ereğlı'nin altı saat güneyinde büyük bir kapız içinde kurulan bu köy beş mahalleye ayrılmıştır. Köyün çevresinde yol yoktur. En iyi yolu Ayrancı istasyonuna giden yoludur. Köyün çevresi çok sarptır.

Berendinin doğusunda bir harabe vardır. Burası vaktiyle köy iken toprak kayması yüzünden köylüsü kaçmıştır. Köyün asıl adı Yerendi iken sonraları Berendi olmuştur, diyorlar.

Bu köyün ismini üç türlü düşünmek gerekir:

1 — Bir köy ismi mi? (Berendi)

2 — Toprak kaymasına verilen isim mi? (Yerendi)

3 — Bir âşiret ismi mi? (Berelli)[1]

Gerçek anlaşılamadı; en doğrusu, buradaki toprağın daimî olarak toprak kaymasına uğraması sebebiyle verilen coğrafi isimdir.

24.7.1928, öğle üzeri Ereğli kasabasına ulaştım. 13-14 gündür dağlarda geçirdiğim yalnızlık bana Ereğli kasabasını bir cennet gibi sevdirmişti; doya doya gezdim, seve seve halkla ilgilendim. 24-25.7.1928 gecesi Erğli Türkocağında folklor hakkında bir konferans verdim. Gençlerle tanıştım.

---

[1] Bayındır, olmak ihtimali vardır düşüncesindeyim.

Ereğli'nin havası söylendiği kadar fena değildir. Kasaba denizden 1045 metre yükseklikte; Konya yaylâsının sonunda ve güneyinde bağlık, bahçelik, sulak bir yerdedir.

ÇİFTÇİ TANRISININ ÖNÜNDE

Âşar[1] ağıdı

Ereğli kazası güneyinde, Toros dağları arasında Hititlerin yalçın bir kaya üzerine insan iriliğinde yapmış oldukları "Bereket Tanrısı"nın bulunduğu yerde 60-70 evli İvris isminde bir köy vardır.

5.5.1920 de İvris köyünde Beğdikli Ömer Ağa isminde biriyle harmanbaşında konuşurken adı geçen bu kişi, 20 yıl önce ölen Aydın âşiretinden âşık Ali'-nin âşar aleyhinde düzenlediği bir destanı yarım yamalak bildiğini söylemesi üzerine bu destanı Ömer Ağa'dan aynen not ettim. Destanı bütün karışıklıklarına ve yanlışlarına rağmen buraya olduğu gibi alıyorum.

Türkiye Cumhuriyetinin kaldırdığı âşar vergisinin halkın üzerinde ne kadar derin bir tesir yarattığını sunuyorum.[2]

---

1 Asar: Ürünlerden alınan onda birler (öşür)

2 Adsız dergisinde yayınlanmıştır.

Aldı kesimci:

On kile zahireye boyuz var dedi,
İşte samanı var, size kâr dedi.
Eski zahiren yok mu; onu da ver dedi,
Aksárey da ucuz derler çavdarı.

Aldı çifçi:

Bize der ki; siz çifti boşlan,
Varın şehirde günlük işlen,
Süpürün badası buğdayı fişlen,
Toplan da bizim eve iletin dedi.

Bize kalan öküzleri satalım,
Kendimizi ölülere katalım,
Çol yalvardım; badası tavuklara atalım,
İstemez, tavuklar yayılsın dedi.

Aldı kesimci:

Yükleyin badası, durdurman salın,
Arzuhâl verin de iane alın,
Hemmi bir başlı olun üğüdün gelin,
Haylı kârınız da var sizin bu sene.

Aldı çifçi:

Benim dermanım yok oraya varmaya,
Bizi hasret ettin bu yıl varmaya.
Benim param mı var arzuhal vermeye?
Bir kilesin ver de, satayım dedi.

Aldı kesimci:

Ne koyalım senedinin di, adını,
Herkes bilir harmanının dadını,
Gözün kör mü dağdaki ormanı,
Bir ocak kömür yak var harcan dedi.

Aldı çifçi:

Zatı perişân etti beni, nideyim,
Bir tek yabà ile boş mu gideyim?
Birazın ver kavurkalık[2] edeyim,
Varınca çocuklar elime bakar.

Aldı kesimci:

Yabanı al şuradan, defol dedi;
Var biraz da gölgelerde yat dedi.
Hiç çepişin yok mu onu sat dedi,
Ucuz derler leblebiyi pazarda.

Aldı çifçi:

Bütün kışın çok çalıştım, yatmadım;
Bir gün için ırkatlığa gitmedim.
Daha bunun danesini datmadım,
Gözün sevem kavurkalık ver dedi.

Aldı kesimci:

Beni cümle âleme yayacak mısın,
Yoksa zor ile soyacak mısın?
Bir kavurkalık yesen doyacak mısın?
Bulgur pişirmişsin; şurada ocak var.

[2] Kavurkalık: Kavrulacak buğday, eğlencelik,

Aldı çifçi:

İki aydır hep çalıştım durmadan,
Günlerim geçti kimseyi görmeden,
Bir pilâv pişirdim eski yarmadan,
İstersen kadıda yeminler ettir.

Aldı kesimci:

Hiç boşa gidip kadıya varma,
Sende yokmuş dediler yarma.
Canımı acıttın söylenip durma,
Vermem denesin, boşa yorulma.

Aldı çifçi:

Nasıl olur bir avıcın verince,
Gözüm korktu heybetini görünce.
Ol Habibin huzuruna varınca;
Alırlar hakkımı, sende komazlar.

Aldı kesimci:

Bizde geldik buralarda durmayız,
Çok söylenme samanı da vermeyiz.
Oralarda bizler sizi görmeyiz[1]*,*
Benim işim o yerlerde dumandır.

---

[1] Oralar: öbür dünya demektir.

Aldı çifçi:

Ekin ektik, kavurkalık kalmadı.
Ekin az oldu, diye yüzü gülmedi,
Herifler ağa imiş saman almadı,
Gölüğümüz[1] *kaygısızdır konşular.*

Aldı kesimci:

Şimdi gider, kuşluk vakti gelirim,
Çok gezerim; kısmetimi bulurum.
Samanın da üst yanını alırım,
Odamıza gelen giden çok olur.

Aldı çifçi:

Ufağını vermezsen irisini nideyim,
Göçümü yükletip sehile gideyim,
Dilenip de gölük mü güdeyim?
Sağ olursam yaz ayında gelirim.

Aldı kesimci:

Elinde varsa iki kurada,
Göçüp gitme; sefil olma orada.
Keven deşir, idare ol burada,
Hiç boşuna gitme arar bulurum.

---

[1] Gölük: Beygir, katır gibi yük hayvanı.

Aldı çifçi:

Yaktın ciğerimi, nasıl durayım?
Devlet salgın[1] ister, nerden vereyim?
Bana bir iş bul da, onu göreyim,
Kış gelir de orta yerde kalırım.

Aldı kesimci:

Birazınız gelin atıma bakın,
Birazınız davarım suyunu çekin.
Dilenip deşirin artlıca eksik,
Yeni sene ben öşrünü alırın.

Aldı çifçi:

Göçer gider ayrı yerde kışlarım,
Şimden geri bildiğimi işlerim,
Satarım mülkümü çifti boşlarım,
Kalan öşür vermem; boşa yorulma.

***

Çiftçi yabayı omuzuna aldı gitti,
Çocukları yamacında baba etti.
Çocuk dedikine, haniya hey baba,
Buğdayın yok, dalında[2] yaba.

---

1 Salgın: Gerektiği zaman herkesten toplanan para, mal şeklinde geçici vergi.

2 Dal: Omuz,

Hani ırkat ettin, zahireyi nettin,
Issız tarlalarda boşa mı yattın?
Danesini aldırdın mı yıllara[1],
Ne getirdin bizim gibi kullara?

***

Babası cevap verdi:

Bizim ilde olmaz çiflik; dağ imi,
Şükredin de, kötü baban sağ imiş.
Bambil[2] yemiş hiç danesi yoğumuş,
Beğenmedim veriverdim illere,

Eve vardı; avrat bir palaz attı,
Gölgeye dineltti herifi oturttu.
Kocanın azıcık göz yaşın gördü;
Avrat dedi; yarın harman atacak mısın?

Kendinden fazlasını satacak mısın?
Yiyecek bir değirmenlik tutucak mısın?
Hiç unum kalmadı evde, tükendi,
Sabah erken değirmene varacak mısın?

Aldı çifçi:

Deminden kuşluk, öşürcüler geldiler,
Zahirem samanım bütünün aldılar,
Bir tek yaba ile beni saldılar,
Değirmen mi, tohum mu kaldı a avrat?

---

1 Yıllara: Kötü yıllara, afetlere,
2 Bambil: Bir haşere ismi (Suna)

Aldı karısı:

Bire deli herif, ağlama öyle,
Başına geleni sen bana söyle;
Bizleri yaratan var, ulu Tanrı,
Verir rızkımızı öldürmez gayrı!

Ömer Ağa bu destanını okuduğu gün âşarın şiddeti, destanın dehşeti kadar salgın ve hırçın bir halde devam ediyordu.

BULGAR DAĞINDA TÜRKÜLER

Yürü bire Bulgardağı,
Senden yüce dağ olmaz mı?
Seni yaylâyan güzelin,
Alyanağı bal olmaz mı?

Bulgar dağı iki çatal;
Arasında bülbül öter.
Bir yar sevdim, bana yeter,
İki seven delolmaz mı?

Ne yazık ki, bu türkünün gerisini bulamadı, ve eksik olarak kitaba aldım.

Yaylânın eyisinde güzeller gezer,
Çiğdemin eyisini keklikler kazar.
Bir güzel yitirdim; nerede gezer,
Bir tarafında mı kaldı yaylalar?

Yârim gelir de, baharilen yazilen,
Göle düşmüş te, ördekilen kazilen.
On beşinde kaba dorlak kızilen,
Sevilecek günün geldi yaylalar.

Ereğli kasabasında duyduğum iki parçayı da şuraya alıyorum.

Söylentileri göre; Ziya Paşa merhum, Adana valiliğine gelirken bir akşam Kureyşibekir köyünde kalmış ve o köyün camiinin duvarına şöyle bir beyit yazmış: (Bunun ne kadar doğru olduğunu bilmiyorum.)

Hüda bir hop yaratmış kim,
Eli de yok, ayağı yok.
Bunu bir şey bilecek kim;
Dili yok, hem damağı yok.

Ziya Paşaya ait olduğu söylenen bu bilmeceyi doğruluğundan emin olmadan kaydettim.

Ereğli'den yetişmiş şairlerin en meşhuru Keşfi Efendidir. Bu şaire ait not ettiğim hicviyeyi (taşlamayı) şurada okuyabilirsiniz:

Keşfi'den: 1

Yarı kandırmış idi, kendine bilmem ne dedi,
Nereden çatmış ona on yedi boynuzlu gibi[1].
Soramadım ki, onun maksudu bilmem ne idi?
Tutulup dillerim ol dem ki, vücudum eridi.

***

[1] Bu bölgeye ait meşhur küfürlerdendir.

Yâre mecbur olalı kışver-i dil, fırtınalı,
Yanarım ateş-i âşkına düştüm, yanarım.
Girmedi habe aynım o dem ki, uyanalı,
Şahımı aldı götürdü bir iki tavğanalı,
Beni hasrette koyup ol pazevenk kahpanalı,

Avni'den: 2

Avni'nin nereli olduğu belli değildir. Yalnız not ettiğim şu beyit özelliğini gösterir.

Avni, nice ibrâz-ı kemâl eylesin adem,
Bir yerde ki, hak söyliyeni dâra çekerler.

Hoca Veysi'den: 3

Bu hocanın da doğduğu yer belli değildir. Şu beytini geçiriyorum.

Bahane-cuy-i vuslat olduğum yâre duyurmuşlar,
Nifâk etmişler amma, mânevî himmet buyurmuşlar.

Boynuinceli'de Hacı Süleyman Ağadan not ettiğim şu türkü Karacoğlanındır.

Kızın Yaşı: 4

Sevda sevda derler hani erenler,
Bilmiyenler bir acaip halolur.
Bir güzel de on yaşına değişin,
Yeni açmış bir domurcuk gül olur.

***

Ereğli civarında bir köy adıdır.

On birinde, ay yüzüne bakılır,
On ikide, kızın kahri çekilir,
On üçünde, ak gül olur açılır,
On dördünde, her yerleri bal olur.

***

On beşinde, sevda düşer başına,
On altıda, yâdlar girer döşüne,
Kız değişin on yedisin içine,
Sallanamaz zülüfleri; yel olur.

***

On sekizde, yüksek havadan uçar,
On dokuzda, gözlerinden fer saçar,
Yirmisinde kızın vakti tor geçer,
Ondan sonra bir kötüye mal olur.

Bir Ağıttan: *5*

Güzeloluk'da deli Döndü isminde bir kadın vardır. B kadının İzzet ismindeki oğlu ölmüş. Kadın oğluna şu ağıdı yakmış:

Kara devenin köşeği[1]*,*
Ak tuğlunun eşiği,
Yanlığımın[2] *tor pişeği*[3]*,*
İzzetim, İzzetim, güzel İzzetim.

---

1 Köşek: deve yavrusu,

2 Yanlık: yayık demektir.

3 Bişek: yine yayığa ait tutumun ismidir.

Bulgar dağında ağıt söylenirken ağlamada genel bir usul vardır. Ağıt yakıcı kadın ağıt okur ve her solukta: Ehe... ehe... ehe... der. Onu dinleyen kadınlar bu "ehe" sözünü bir ağızdan tekrar eder ve ağlaşırlar.

Manilerden: 6

Keşâflı âşireti arasında not ettiğim şu Karacoğlan türküsü de oldukça iyi bir manidir.

Sabahleyin göçün çekti,
Göçü kervana karıştı.
Devenin yuları düştü,
Elinden, haberin var mı?

***

Kolunda şahan süzüldü,
Lebinde şeker ezildi.
Belinde kuşak çezildi,
Bire kız, haberin var mı?

***

Sabahlayın göçen göçtü,
Mayan kervana karıştı.
Bire kız, turuncun düştü,
Koynundan haberin var mı?

***

Karacoğlan, canın verdi,
Hep bu dünya benim derdi.
Cennet, babam yeri derdi;
Ölümden haberin var mı?

Bozlaktan: 7

Bahşiş aşireti içinde Mulla Muhammet Efendiden aldığım şu bozlak ne güzeldir.

Çıktım yücesine ben de, gezerken,
Yitirdim çığırı, yoldan ayrıldım.
Oturdum da, dertli dertli ağladım;
Alnı mor perçemli yârdan ayrıldım.

⁂

Yücesinden gider Meşenin yolu,
Enginlere dayanmaz yaylânın gülü.
Elimden aldırdım bir selvi dalı,
Tomurcuk memeli yârdan ayrıldım.

⁂

Yatsam uyusam da, yârin dizine,
Uyandıkça baksam ala gözüne.
Şekerden şerbetten şirin sözüne,
Ağzı kaymak, diil baldan ayrıldım

⁂

Karacoğlan der de, dost bana bakar,
Turunçları olmuş göğsünü kakar.
Yazbahar ayında bir çiçek kokar,
Kokusu ilkbahar yârdan ayrıldım.

Bundan sonra aşiret arasında dinlediğim bazı ağıtları da parça parça yazıyorum.

Şevket Efendiden: 8

Güzeloluk'ta Şevket Efendi isminde bir delikanlıdan dinlediğim şu türküler de Bulgar dağı türküleri arasında meşhurdur.

Bu türkünün şâiri, Ârif isminde bir halk şâiridir. Fakat nerede doğup büyüdüğü belli değildir.

Sular akar göğ ırmaktan,
İlik damlar on parmaktan.
Öldüm yâra yalvarmaktan,
Kurtar, canım al Allahım!

***

Attım kendimi ömmene (ummana),
Eyi düştü yol Allahım!
Eksik değil başımızdan,
Türlü türlü hal Allahım!

***

Kasaptan alırlar satır,
Ara yerden kalkar hatır.
Hak, yârimi bura getir,
Ya, beni öldür Allahım!

***

Almayı nazik soyarlar,
Altın tabağa koyarlar.
Haçan[1] sırrımı duyarlar,
Ârif olur el Allahım!

Ârif'ten: 9

Kayseridir yavru senin pazarın,
Kalem alır kaşlarını yazarım.
Yedi yıldır ben ardında gezerim,
Öldüm yavrum, öldüm, senin elinden!

***

Gel güzelim, okuyalım, yazalım,
Yüküümüzü bir arada çizelim.
Sen öksüzsün, ben de garip, güzelim;
Ne sen beni unut, ne de ben seni!

***

Yavrum, beni âşıkların tanlamış[2]
El âriftir; gezişimden anlamış.
Ağ memeler domur[3] domur terlemiş,
Ağ göle yağmurun düştüğü gibi.

---

1 Haçan: Ne zaman, vaktaki
2 Tanlamak: Ayıplamak
3 Domur: Benek

Hava ananın ağıdı: 10

Boynuinceli aşiretinden Abdurrahman oğlu Ali adında bir delikanlı yazın Lemas gölü yakınına çalışmağa gitmiş, sıtmaya yakalanmış, hastalanmış ve ölmüş.

Ali'nin bacısı Havva Ana, Güzeloluk'da kardeşinin öldüğünü duyunca ağzı köpürmüş sar'alaşmış, kendini yerden yere atarken bu ağıdı yakmış:

Yaylâda keklikler seker,
Fesin sağ yanına yıkar.
Lemas-ta devesin çeker,
Siz ağamı gördünüz mü?

***

Gençliğine doyamadan,
Evlenip nişanlanmadan,
Garip ilde (soyha[1] kalan,
Siz Ali mi gördünüz mü?

***

Yürükler arasında askere gidenlere, başına iş gelenlere, hapise düşenlere, lohusa iken ölenlere her zaman ağıt yakmak adettir.

Oymaklar arasında ağıtlar "kur'an" dan daha büyük saygıyla dinlenir. Bu ağıtları dinleyen kadınlara "ağıtçı karı" denilir. Bu ağıtları bazen kızlar da söyler.

[1] Soyha: Ölünün üstünden çıkarılan çamaşır,

Zehra bacının ağıdı: 11

Karakeşli aşiretinden Zehra bacı, seferberlikte askere giden Koyuncu aşiretinden Mavi Ali Ağaya bir ağıt yakmıştır.

Havalı gönlüm, havalı,
Koca ev bülbül yuvalı,
Kösrelli'de Mavalı,
Sende mi esker oldun, oğul?

Çifteleşmiş keklik gibi,
Turalanmış iplik gibi,
Bir ağaçtan okluk[1] gibi,
Sende mi esker oldun, oğul?

Zaide'nin ağıdı: 12

Köserelli aşiretinden Zaide isminde bir gelin ortak üstüne gitmiş, ortağıyla geçinememiş ve sonunda babasının obasına kaçmak zorunda kalmış. Bu kararını da bu ağıtla açıklamış.

Engininden alayım mı,
Derinine dalayım mı,
Dinleyin; hey obalılar,
Anamğile varayım mı?

---

1 Okluk: Sapan direği.

Kırk kalem zıbın[1] karalı,
Yağlığım[2] ucu paralı,
Kaç ay oldu a gâvurlar,
Anamgilden ayrılalı?

Dağların başı dumanlı,
Arkası yavru haymanlı[3],
Oba, baban öldü diyor,
Benim gönlüm de gümanlı[4].

Zaide gelinin bu yanık ağıdına Zehra bacı şu cevabı vermiş:

Senin yazı, benim yazı,
Kaynar pınarların gözü.
Ey obanın büyük kızı,
Nişledin? oğlan dumanlı.

Zehra bacı bu cevabıyla Zaide geline teselli verirken kocasından kaçmamasını istiyor.

---

1 Çamaşır, iç elbisesi,
2 Yağlık: Mendil,
3 Hayman: Kuş yuvası.
4 Gümanlı: Dertli, kederli,

Etnografya:

EV, ÇADIR, DOKUMA, EV EŞYASI, YİYECEK, AVCILIK, EVCİLLEŞTİRİLMİŞ HAYVANLAR

Ev, Çadır:

Bulgar dağı yürükleri arasında kışın bir köyde oturan obalar olduğu gibi yazın ve kışın çadır altında vakit geçiren obalar da vardır. Kışlasında evi olan obalarda ev, çok sade ve külfetsizdir.

1 — Evler bir odadır. 2 — Odanın etrafına çullar döşenmiştir. 3 — Evde kapı hem pencere, hem de kapı yerine kullanılmaktadır. (Bazı zengin ağalar kapının sağına ve soluna birer küçük pencere yaptırmaktadırlar.) 4 — Evin tavanı iki metreden yüksek değildir. 5 — Evin tabanına tahta döşeme yerleştirmek âdet değildir. 6 — Genellikle evler ahırla da bir arada bulunur. 7 — Evin ocağı odanın tam ortasındadır. (Bazen kapıdan girerken solda olur.) 8 — Ocaklık üzerine korkuluk konmaz, baca bir delikten ibarettir. 9 — Ahırın evden ayrı kapısı bulunmaz.

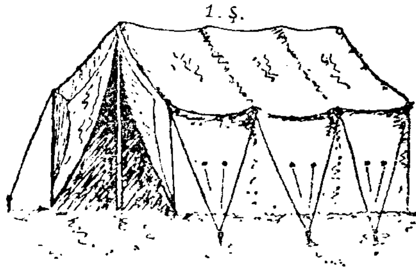
Bu şartların dışında da ev vardır, fakat birçoğu bunları esas olarak kabul edilmiştir.

ÇADIR

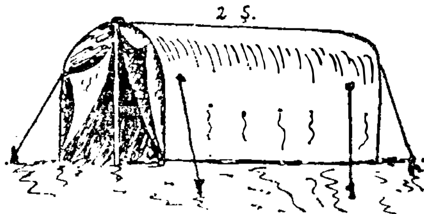
Aşirette en kutlu oturacak şey "çadır" dır. Bulgar dağlarında üç türlü çadır vardır.

1 — Keçi kılından yapılmış esnaf işi, elıstarında dokunmuş ve birbirine dikilerek meydana getirilmiş çadırlar (Şekil-1) deki (2.3.4.) direkli kıl çadırlar.

2 — Koyun kılından döğerek yapılan keçe çadırla (Şekil-2) de görülen bu çadırların ismine (Alaçık veya Alayçık) çadırı denilir.

Şekil 1. Kara çadır

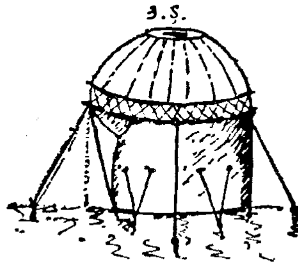
Şekil 2. Alaçık çadır

3 — Yalnız Bekdiklerin pamuktan dokunmuş veya keçeden yapılmış yuvarlak (Derimevi) çadırları (Şekil-3) vardır. Bu çadırlara Bekdik çadırı da denir. (Kırgiz çadırları gibi)

A — Çadırların direklerine verilen isim, "Cağ" dır.

B — Çadırlarda çuvalların dizildiği yerin ismine "Sitil" denir.

D — Derim ve alaçık çadırlarında kullanılan değneklerin ismine "çubuk" derler. Bu çubuklar birbirine eklenmiş ve derhal açılacak bir şekilde düzenlenmiştir; çubukların bir ucundan tutunca çadırın iskeleti meydana gelir.[1]

Şekil 3. Derimevi çadırı

Dokumacılık:

Yürüklerde dokumacılık en temelli işlerden biridir. Her kadın boş zamanında mutlaka ıstarının ve çulhasının başına geçer ve obasına gerekli olan şey-

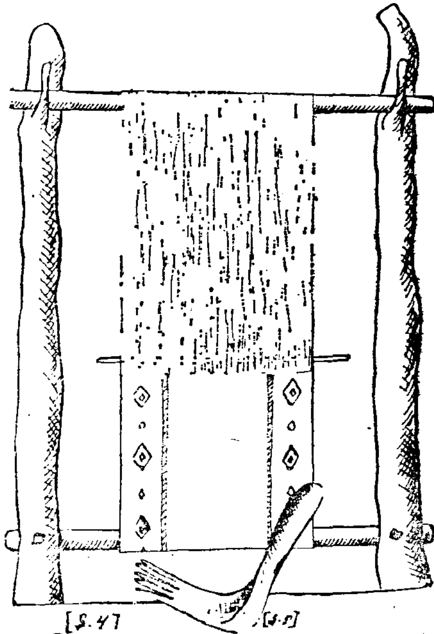
[1] Çengir: Geçici ve eğreti olan çadırlara denir.

leri dokur. Aşirette bir kısım dokumalara "istarlık", bir kısmına da "çulhalık" denir.

İstarlık dokumalar: Elıstarında dokunur. Bunlar çul, çuval, don gibi şeylerdir.

Çulhalık dokumalar: Gömlek, bez, mintanlık, şalvarlık gibi üst giyeceklerdir.

Aşiret gömleğinden çuvalına kadar her şeyini kendi dokur ve hemen hiç bir şeyi satın almamağa çalışır. (Son günlerde düğünler arasında bazı Avrupa eşyası almak âdet olmuştur.)

Şekil 4. El istarı   Şekil 5. Kirkit

Aşirette dokumalara verilen isimler:

Eşyanın, ipliklerin cinsine, kıl veya yün olmasına, renklerine, biçimlerine göre isim alır.

Çadır ve ev eşyası:

Bulgar dağı yürükleri arasında ev ve çadır eşyası o kadar çok değildir. Ve sayılabilecek eşyalar şunlardır:

1) Birkaç tencere (kazan), 2) Birkaç sahan, 3) Bir hamur tahtası, 4) Bir saç, 5) Bir oklava, 6) Bir iki su bakırı, (helke) 7) Bir sofra altı (iteği), 8) Bir kaşıklık, 9) Gerektiği kadar tahta kaşık (fakat kaşık kullanılmayan eşyalardan biridir), 10) Çalı süpürgesi, 11) Kahve takımı, 12) Şilte, 13) Çuval, 14) Sacayağı 15) İrgeç (Kıl bükmeğe yarayan alet), 16) İstar (Kıl dokumağa yarayan tezgâh) 17) Çulha (İplik dokumağa yarayan tezgâh)

Giyecekler:

Oymaklar arasında kullanılan giyecekler şunlardır: Gömlek, don, çaket (kolu ayrık bir çeşit ceket), kısa şalvar, üç etek entari, takke ve ayakkabı (edik) dır.

Bu eşyanın hepsi kadınlar tarafından dokunur ve dikilir. Yalnız edik çarşıdan alınan "Hitit" ayakkabısına benzer bir şeydir. Bu eşyalardan bir çoğunun kadınlar ve erkekler tarafından ortaklaşa da kullanıldığı görülmüştür.

Yiyecekler:

1 — Yufa ekmeği, 2 — Yumurta, 3 — Çökelek, 4 — Süt, taze yağ, 5 — Peynir, 6 — Yoğut, 7 — Kay-

mak, 8 — Bal, 9 — Et (Et yiyecekler arasında en seyrek kullanılanıdır.)

Aşirette sebze yemek, âdet olmadığı gibi, bunu hazırlayacak kadın da pek azdır.

Ekmek: Her gün ve her misafir geldiğinde derhal yoğurularak taze olarak yenir.

Yumurta: Daima kızartılarak yenir; hazırlop yumurta yiyen pek azdır.

Süt: Kaynatılarak içilir; her zaman içine şeker konmaz.

Bal: Mutlaka tereyağı ile karıştırılarak yenir.

Et: Davar hastalanınca kesilir ve saç içerisinde kavurma yaparak hazırlanır, kavurma olarak yenir. (Misafire davar kesmek âdettir.)

Aşirette başlıca yemek isimleri: Bulgur pilâvı, bulgur aşı, tarhana çorbası, ummaç, bazlambaç, ballı yufka gibi şeylerdir.

Avcılık:

Yürükler arasında avcılığa karşı kuvvetli bir merak görmüyorum. Bunlarda av ve avcılık, birkaç insanın arasında olup pek seyrek yapılır.

Halk içinde en meşhur avlar: keklik, turaç, bıldırcın, tavşan gibi hayvanların avından ibarettir.

A — Keklik avcılığında; kafeste alıştırılmış keklik vasıtasıyla avlanmak hemen her obada vardır.

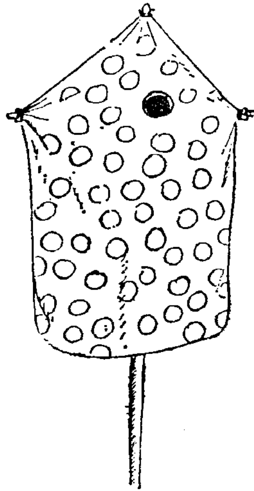
Bu avda kafesteki keklik dağda veya ovada dallarla örtülür, onun karşısına veya yakınına avcının saklanacağı kadar küçük bir ev yapılır. Bu evin ismine "Evsin" denir.

Kekliğin ve gerekse turacın "Ala" ile avlandığı da meşhurdur.

Ala'lar:[1]

Yürükler av âletlerinin bazılarına "Ala" ismini vermektedir.

Bunun birisi keklik alası (Şekil-6) diğeri bıldırcın alasıdır. (Şekil-7)

Şekil 6. Keklik Alası

Keklik Alası: Resimde görüldüğü gibi haç şeklinde birbirine çatılmış iki çubuğun üzerine mudalla[2] bir kez gerilerek yapılan bir av âletidir.

[1] Ala'nın manası (Hile) dir.

[2] Mudalla: Kınarlı,

Keklik alasının bezi, ya keklik renginde bir bezden olur, ya da adi beze çıra isiyle siyahlatılmış kahve fincanıyla yuvarlak damgalar vurulmak suretiyle meydana getirilir.

Eski zamanlarda keklik alasını deriden yapan ve bunu senelerce kullanan avcılara rastlanırmış.

Keklik alasının üst tarafındaki üçgen kısmında tüfek namlusunun geçebileceği kadar bir delik açılır.

Avcı alasını sol eline alır, tıpkı bir kalkan gibi kullanır ve yavaş yavaş kekliklere doğru yürür.

Keklikler ala ile üstlerine gelen avcıyı görür görmez korkularından mı, manyetize olduklarından mı dır nedir, nedense bir türlü kaçamazlar apışıp kalırlar. Avcı bu fırsattan yararlanarak alanın üstündeki mazgala silâhının namlusunu yerleştirir ve kekliklere ateş eder. (Bu vasıta ile turaç avcılığı da yapılır.)

Toros dağlarında bu şekilde yapılan "Ala" avcılığı her tarafta meşhurdur.

Bıldırcın alası:

Bıldırcın alası pek basit bir şeydir. Avcı çaket veya bir siyah şalvarı kollarına geçirir ve resimde görüldüğü gibi kollarını yukarı kaldırır, iki tarafa sallanarak bıldırcın sürüsü üzerine yürür.

Avcı, bu ava başlamadan önce bıldırcınları uygun bir yere kurulu balık ağına benzer bir ağın üstüne doğru sevkeder.

Zavallı kuşlar avcıyı hiç bir şeye benzetemiyerek bu acayip ve korkunç hayalin adeta emrine bağlı imiş gibi onun sevkettiği ağa doğru girer.

Şekil 7. Bıldırcın Alası

Böylece avcı avlarını yavaş yavaş ağın ağzından içeri sokar ve ağın kapısını kapayarak yüzlerce bıldırcın tutar.

Bıldırcın avı genellikle aralık, ocak ve şubat aylarında kışlada yapılır.

Tavşan avcılığı:

Tavşan avcılığı kopay (zağar) veya tazı ile olur. Bu av bütün şehirlerde olduğu gibidir. Kopay avcılığı yaya, tazı avcılığı atlarla yapılır.

(Tazı ile avlanan tavşanın seyri çok eğlencelidir.)

Tilki avcılığı:

Tilki avcılığı tıpkı tavşan avcılığı gibidir. Yalnız tilki için fak (kapan) kurmak da âdettir.

Eski zamanlarda şahinler, doğanlar vasıtasıyla da bazı avlar yapılırmış; fakat bugün bu usuldeki avcılık pek azdır.

Alışkın hayvanlar:

Bulgar dağı aşireti arasında evcilleştirilmiş hayvanlar: inek, keçi koyun, at, deve, eşek ve tavuktan ibarettir.

Keçilere verilen isimler şunlardır: 1 — Oğlak (Bir yaşında dişi ve erkek yavru), 2 — Çepiç (İki yaşında dişi erkek keçiler), 3 — Seyis (3-4 yaşındaki erkek keçiler), 4 — Üveç (4-5 yaşındaki erkek keçi), 5 — Kart (Beş yaşından yukarı keçiler), 6 — Yazmış (İkiden üç yaşına kadar olan dişi keçiler), 7 — İkili) 3-4 yaşına kadar keçiler), 8 — Keçi (On yaşından yukarı olanlardır.)

Deve isimleri:

Develer cins bakımından üç türlü isim alır. Bunlar: (tülü, boz, bohur) dur.

1 — Tülü develerin erkeğine, "daylak", dişisine, "maya", üç yaşında olan yavrularına, "yelek", bunların burulmuşuna, "hadım" isimleri verilir.

2 — Boz develerin erkeğine, "lök" veya "kiprinci", dişisine, "kayalık" veya "avrana" üç yaşından küçüğüne, "köşek, bidi, dorum" isimleri verilir.

3 — Bohur develeri[1] aşirette yalnız damızlık için kullanılmaktadır. Bu deve her obada ve her oymakta bulunmaz; özel adamlar aracılığıyla çadır çadır dolaştırılarak mayalara çekilir ve bir ücret alınarak alışveriş yapılır. Bohur devesi saçlı ve iki hörgüçlü olur.

Koyun, öküz, ve inek cinsi hayvanların yürüklerde aldığı isimler şehirlerde olduğu gibidir.

Tavuklar:

Tavuk yavrularına cülük (piliç), yumurtlamamış genç piliçlere, "celfin", veya "firik", daha büyüklerine "anaç" isimleri verilmektedir.

Yürükler arasında tavuğun maddî ve manevî değeri pek büyüktür. Bunu bir saygıdeğer misafire kesmek âdeta hakaret sayılmaktadır. (köyler hariç)

DOĞUM - DÜĞÜN - ÖLÜM

Yürüklerde doğum:

Bulgar dağında göçer konar Türk oymaklarında doğum âdetleri de oldukça saymağa değer bir iştir.

Bunlarda lohusa kadınlar en büyük saygıyla kutlanırlar. Bunlar için aşirette görenek, onları korumakla kökleşmiştir.

Nefse (lohusa): Çocuğu doğmadan önce niyetler tutar, akranları arasında süzülür ve obanın içinde en parlak bir gelin sayılır.

---

[1] "Dede Korkut" da "Bulgar" veya "Boğra" diye geçer.

Lohusaya bütün obalardan armağanlar, hediyeler gelir. Bu hediyeler: çorap, bal, davar, helva gibi şeyler olur.

Aşiret gelinlerinin çoğu çocuğunu davarda, yolda, ocağın başında, yabanda doğurur. Ocağın başında aş yaparken doğan çocuk erkek olursa çok sıtaralı (şanlı) sayılır.

Davar başında doğan erkek çocuk, kutlu sayılır, yabanda, odunda doğan çocukların ocağın yiğitleri olacağına inanılır.

Göçebelerde gözde çocuk; erkek olanıdır. Ama kız çocuklar da, o kadar kötü sayılmaz.

"Er obanın alafı (alevi), kız evin közüdür."[1]

Yabanda doğan çocuğu anası önlüğüne kor ve çadıra gelir, çocuğu olduğu bundan sonra duyulur. Doğum işini böyle habersiz yapan kadınlar oba karıları arasında değerli öğütler alırlar.

Çocuk doğunca:

1 — Tuzlanır (kokmaması içinmiş), 2 — Murt (Mersin) yapraklarına sarılır., 3 — Kokulu tombulak (patatese benzer bir çeşit bitki) kökü döğülür ve toz edilir, çocuk kırk gün tombulaklı bir suda çimdirilir, yunulur ve kokulu tombulağın tozu üstüne serpilir. (Pudra yerine geçer)

4 — Çocuk kırk gün yıkandıktan sonra vücuduna bal sürülür ve bundan sonra iyice elenmiş ak toprak tozuyla kundaklanır.

---

[1] Sosyal bir kanun maddesi gibi.

5 — Kundak çocuğu oldukça fazla sıkar (zaten sıkı kundaklamak âdettir.) Anasının sırtına konur. Anası çocuğu ile birlikte her işini kusursuz görür.

6 — Aşiret lohusaları çocuk doğurduktan sonra bir haftadan fazla dinlenmez. Hatta çoğu lohusalar ilk günden sonra iş görmeğe başlar. (Süt sağar, oğlak toplar, ıstar dokur, yoğurt çalar, yemek yapar.)

Sütten kesme.

Aşirette diş çıkarmağa başlayan çocukların eline ilk defa bir yaş soğan verilir. Çocuk bu soğanla dişlerinin sıkıntısını geçiştirir.

Diş çıkaran çocuk için buğday kaynatmak, süt dağıtmak âdeti vardır. Birinci diş çıkınca anası çocuğun dişine küçük bir çakıl taşıyla üç defa dokunur ve üç defa şu duayı okur:

"Taştan diş... taştan diş... taştan diş..."

Yürüklerde dişlerin temizliği ve beyazlığı insanı imrendirecek kadar güzeldir.

Çocuk, ana dişlerini atıp ata dişlerini çıkarırken (yani yedi yaşını doldururken) yeni dişlerinin dayanıklı ve ağrısız olması için ineğin idrarından gargara yaptırıldığı üzülerek duyulmuş ve bu âdetin fena olduğu söylenmiştir.

Sünnet Derneği:

Yürüklerde sünnet, bir dernek değil, belki zorlu bir âdet gibidir. Sünnet derneğine o kadar büyük önem verilmez ve hiçten bir işmiş gibi sayılır.

Obaya rastgele abdallar geldiği gün, sünnetsiz çocuklar toplanır, abdallara sünnet ettirilir. Sonra da tomurcuk mantar tozu ile tedâvi olunur.

Yürüklerde sünnet derneğinde güney şehirlerinde olduğu gibi arap âdetlerinden olan "kivre" tutma âdeti yoktur. Onlar kivreyi bilmezler.

Çocuk hastalıkları:

Çocuk hastalıkları tedavilerinde akla hayale gelmeyen ilâçlar kullanılır.

1 — Anasının sırtında güneşlenmiş çocuklar bir yaşından büyük ise; bir hayvan derisine sığır tersi doldurulur ve çocuk buna sarılır. Fazlaca içten bir ilâç olsun diye çocuğa kara eşek kanı içirilir. Güneş çarpmasına karşı olan bu tedavi, aşirette meşhur tedavilerden biridir.

2 — İnatçı sıtmalara karşı da böyle çok fena ve iğrenç ilâçlar kullanmak âdet olmuştur.

3 — Karnı ağrıyan çocuklara kül suyu verilir.

4 — Sancılanan çocuklar sıcak suda yıkanır.

5 — Öksürüğe yakalanan çocuklara tandır teri yapılır.

6 — Gözü ve başı ağrıyan çocukların başlarında mecidiye kadar bir yer traş edilir ve ustura ile dağlanarak tepesine tuz çalınır.

7 — Hafif göz ağrılarında çocuğa çam isinden yapılan sürme çekilir.

8 — Yaralara yanmış kav külü vurulur.

9 — Çıbanlarda pişmiş soğan birinci ilâç olarak kullanılır.

Yürüklerde düğün:

Nişanlarda başlıca âdetler dünür göndermekle başlar. Fakat yürüklerde kızın reyi (isteği) en sağlam bir bağ olduğundan, dünür göndermeden önce kızın gönlünü etmek gerekir. Dünür gitmesi, âdetin yerini bulması demektir.

Nişan günü oğlan tarafı davar keser, pilâv döker ve bir çalgı ile bu yemekleri kızın obasına gönderir. Kızın evinde bu yemekler büyük bir dernek ve eğlence ile yenir.

Nişanlarda yüzük, boncuk, altın v.s. gibi hediyeler de göndermek gerekir. Fakat bu hediyelerin gönderilmesi mecburî değildir.

Nişandan sonra nikâh töreni yapmak âdet değildir. Yürüklerde nişan nikâhtan daha kuvvetli bir bağ sayılır.

Karacaoğlan gelmez dediler,
Ağlayan âşığa gülmez dediler,
Kız, seni seveni ölmez dediler,
Yalan mı, gerçek mi, sormağa geldim!

Düğün:

Çarşamba günü çevre obalardan davetliler birer ikişer, küme küme düğüne gelmeğe başlar. (Düğünlere davetli olanların bazan birer kısır keçi getirme-

leri de âdettir). Düğüne keçi getirenlerin fazla kasıldıklarını anlatmak için şöyle bir deyim söylenir:

"Düğüne keçi getirmiş kâhya gibi kurulma."

Şu halde; düğüne keçi hediyesi getirmek ayrıca bir farklılık yaratmaktadır.

Düğünde ayrıca tencere, sahan, bakır v.s. gibi hediyeler de gelir. Fakat düğünlerde hediye getirme âdeti mecburî değildir. Bunun için de şöyle bir ata sözü söylenir:

"Getiren de hoş, getirmeyen de."

Kına: Çarşamba günü eğlence devam eder ve o gece kadın erkek bir arada olmak şartıyla geline kına yakılır. Kına yakma sırasında sağıtçı (övücü), ağıtçı (hicivci veya mersiyeci) kadınlar yanık yanık türküler okumağa koyulur. Bu türküler okunurken kızın akrabalarından olan kadınlar ağlarlar. Kına gecelerinde söylenen en meşhur türkü şudur:

Çıktım Yüklüğün başına,
Bağırdım dudu kuşuna.
Doğan ayın on beşine,
Kız anam, kınan kutlu olsun!

Söyle, dillerin datlı olsun!

Çıktım kavak uğrusuna,
Balta vurdum kurusuna,
Üç güzelin birisine,
Kız, anam, kınan kutlu olsun!

Söyle, dillerin datlı olsun!

Sofrada kodun kaşığı,
Atladın geçtin eşiği,
Obamızın yakışığı,
Kız anam, kınan kutlu olsun!

Söyle dillerin datlı olsun!

Kır at gelmiş, gemin gever,
Boz Lök çökmüş, çanın döğer.
Kız oturmuş duvak eğer,
Kız anam, kınan kutlu olsun!

Söyle, dillerin datlı olsun!

Kır at, gelinin binip gideceği attır; boz, Lök (erkek deve) de gelinin beraberinde götüreceği çeyiz eşyalarını taşır.

Biner atın iyisine,
Gider yolun koyusuna.
Selâm söylen dayısına,
Kız anam, kınan kutlu olsun!

Söyle, dillerin datlı olsun!

Kız, ananı öksüz kodun,
Ak helkeyi susuz kodun,
Bir obayı ıssız kodun,
Kız anam, kınan kutlu olsun!

Söyle, dillerin datlı olsun!

Kara kütük karıncalı,
Kızın gönlü yerinceli[1],
Çifte çifte görümceli,
Kız anam, kınan kutlu olsun!

Söyle, dillerin datlı olsun!

Biner atın etlisine,
Gider yolun enlisine,
Muştu gelsin emmisine,
Kız anası, kız anası,

Oldu güvey kaynanası.

Bu ağıt yalnız kına gecesinde kızın parmaklarına kına yakılırken söylenir.

Perşembe günü öğleye doğru kız kınalı ve duvaklı olarak çadırından çıkar, ata biner. Kendisine güveyi tarafından seçilmiş iki yenge eşlik eder.

Gelin evinden ayrılırken çalgılar yanık yanık çalar, davul kesik kesik sesler çıkarır.

Burada söylenen en meşhur türkü şudur:

Karacoğlan güzellerin salağı,
Severler güzeli, çekerler halayı,
Kadamı alasın, güzeller alayı,
Evinden ağlarken çıktı bir gelin,

Bu türküleri davul ve çalgı çalan abdallar söyler.

---

1 Yerince: Özenme, gıpta ve hüzünle karışık sevinç.

Yürüklerde çeyiz:

Bir eve gerekli olan bütün eşyayı kız evinin bulup getirmesi âdettir. Bunların içinde yalnız mutfak eşyası güveyi tarafından sağlanır.

Oğlan evinden kalın (ağırlık) istemek âdet delilse de, çok zaman, evlenecek oğlan nişanlısına yardım parası gönderir.

Çok çeyiz getiren kızın ünü obalarda senelerce anılır.

Gelin, evinden göçmeden iki gün önce, oğlan evine götüreceği çeyizleri ortaya serer; obanın kadını, erkeği çeyizi gezer, birer birer gidecek eşyayı seyreder ve bu sırada bir de dua okur:

"Allah mübarek etsin, kutlu olsun, soyka kalmasın." (Allah uğurlu etsin, kutlu olsun, yoksul kalmasın)

Bu dualar arasında en çok kullanılanları şunlardır:

"Tatlı geçim, hayırlı zürriyet (çocuklar), Allah güvendirsin."

Bu sırada kızın anası, babası tebrik edilir ve daha bir çok mutlu günler görmeleri için dua alırlar. Çeyiz gösterme işine "sergi" denir.

Sağdıç (geline kılavuzluk eden kimse):

Gelin göçmesi sırasında, gelin ata bindikten sonra kurulan bir düğün alayı vardır ki; bu alayın hepsi atlıdır. Düğün alayının başkanlığı ve idaresi doğru-

dan doğruya sağdıç tarafından yapılır; bunun sağdıçın hakkı olduğu bilinir.

Gelin evden çıkarken alay doğruca obanın mezarlığına gider, mezarlığı bir defa döndükten sonra manzarası iyi, pınarları gür, havası temiz olarak bilinen yerlerden birisine varılır.

Burada gönüller tabiatın güzelliklerini doya doya seyrederken silâhlar patlar, davullar gürler, zurnalar inler, oba delikanlıları halay çeker; alay baştan aşağı bir neş'e otağı haline gelir.

Alay bir saat tabiatın güzel manzarası arasında eğlendikten sonra obanın yanındaki alana varır. Burada cirit oyunları başlar. Gelin ve yengeler de bu güzel Türk oyunlarını seve seve seyreder. Cirit oyunu bir saatten fazla sürmez. Sağdıçın bir emriyle alay yavaş yavaş çadıra doğru yürümeğe koyulur, güveyinin evine yaklaşır. Bu sırada alayın karşısına gençler ve çocuklar tarafından gerilmiş bir urgan çıkar. Sağdıç bu şen ve genç kalabalığa âdet olan hediyeyi verir; urgan yere düşer, alaya yol açılır. Verilen hediyeler tavuk, mendil, çevre (sırma işlemeli mendil), kese gibi şeylerdir.

Gelini süzenler:

Alay sırasında herkesin gelini süzmeğe hakkı vardır. Kimi gelinin ata biniciliğini, kimi atta duruşunu, kimi silâhlar atılırken korkup korkmadığını, kimi atı sürüşünü, kimi de gözlerinde sevgi ve istek olup olmadığını dikkatle bakarak öğrenmeğe çalışır.

Ve açık olarak, kusurları alay arasında söylenir; bu dedikodulara daha çok kadınlar önem verirler. (Alay kadın erkek ortaklaşa kutlanır)'

Gelin giderken:

Gelin yeni evine gelirken, güveyi evinin en yüksek bir yerinde uzaktan gelen alayı gözetir ve elinde dolu bulunan bir su testisini gelin çadır kapısına gelinceye kadar saklar. Gelin attan inmeden güveyi destiden avucuna biraz su doldurur ve bu suyu gelinin başına serper.

Başına su serpildikten sonra gelin hemen atından inerken genç olsun, yaşlı olsun, güveyinin en yakın akrabalarından bir erkek tarafından kucaklanır ve çadır kapısında bekleyen obanın kadınlarına teslim olunur. Gelini eve götürürlerken arkasındaki kadınlardan biri gelinin sırtına büyük bir yün yastıkla hızlıca vurur, eğer bu yastığın darbesiyle gelin yere düşerse kıymeti kalmaz. Yere düşmek çok ayıp sayılır.

Gelin çadıra girdikten sonra güveyinin eşyalarından bir şey çalmak âdettir. Sağdıçın bu sırada görevi çok önemlidir. Sağdıç düğünlerde sanki bir polis müdürü kadar dikkatle hareket etmeğe mecburdur. Alayın, düğünün bütün disiplini onun kabiliyetine ve idaresine bırakılmıştır. Başarısız bir sağdıçın başarısızlığı yıllarca ona hakaret zemini hazırlayan kara bir leke gibi sık sık yüzüne vurulur. Gençler obanın en kabadayısını bulup sağdıç olarak

seçerler. Sağdıçın mutlaka evli bir adam olması gerekir. Bekârdan sağdıç olmaz.[1]

Düğün Bayrağı:

Düğüne davet olunan her oba mutlaka bayrak açarak gelir, yani her obanın bir düğün ve gelin bayrağı bulunur.

Bugün bu bayrakların en gözdesi üstünde ay ve yıldız bulunanlardır. Obalardan gelen bayrakların çoğu kırmızı, beyaz, kırmızı mavi, beyaz yeşil ve düz kırmızı renkte olan bayraklardır. Bunların içinde ay ve yıldızlı olarak özel yapılmış bayrak pek azdır.

Fakat önemli düğünlerde obaların birkaç gün önce bayrak diktirdikleri görülür.

Obaların getirdiği bayrağa "Düğün bayrağı" derler. Güveyinin çadırına çok uzun direkler üzerine iki bayrak daha çekilir ki bunlara "gelin bayrağı" denir. Bu bayrakların biri çadırın sağına, diğeri soluna asılır. Çadırın sağındaki bayrağa "oğlan bayrağı", solundaki bayrağa "gelin bayrağı" ismi verilir. Bu bayrakların karşılıklı ve eşit şartlar içinde olmasına dikkat edilir. Çadırın sağına dikilmiş olan bayrağın altına bekâr ve yetişkin delikanlılar, soluna dikilmiş olan bayrağın altına da evli olan düğün-

[1] Gaziantep bölgesinde sağdıç adeti yoktur. Bazı köylerde sağdıç 9-10 yaşındaki çocuklardan seçilir ki bu, eski bir âdetin kalıntısıdır. Şöyle bir atasözü o bölgede hala yaşar: "Emeğin sağdıç emeğine döndü." Bu da vaktiyle bu adetin oralarda yapıldığına delildir.

cüler gelir. Her iki taraf da bayrakların başına takılmış olan elmalara silâhlarıyla nişan alırlar.

Nişan atma ve elmayı vurma çok tatlı bir eğlencedir. Elmayı ilk vuran gelinden güzel bir çevre hediyesi alır ve obada çok zaman nişancılığı öğütlerle anılır.

Gelin atı:

Gelin, atından iner inmez açıkgöz bir delikanlı atın terkisine (eyerin arka kısmı) atlar ve atı hemen çadıra doğru sürer. Çevresindekiler engel olur, büyük savaşma kopar. Sonunda atlının üstün gelip de çadıra girmesi gerçekleşirse kendisine âdet olan hediye verilir.

Genç, hediyeyi alınca birden bire atı geri çevirir ve obanın alanında biraz oynattıktan sonra dama bağlar. Burada verilen hediyeler de yine mendil, yemeni gibi şeylerdir.

Çalgı ve oyun:

Yürükler arasında çalgı aletleri; davul, zurna, deplek (tef), keman, düdük (kaval), darbuka gibi şeylerdir. Davul ve zurna mutlaka abdallar tarafından çalınır.

Oyun:

Düğünlerde oynanan ismine halay derler. Bu oyunlar bir arada oynanan meşhur hora oyunudur. Bu oyunların seyircileri kadın ve erkekler bir arada bulunduğu gibi oyunları da kadın ve erkekler bir

arada oynar. Tek olarak oynanan oyunlar da vardır. Bunların en meşhuru kaşık oyunudur. Bulgar dağında kadınlar oynatılırken pek göstermek istemezler. Çünkü aralarına dinî telkin (aşılama) ler girmiştir.

Not ettiğim oyun isimlerine ait olan defteri kaybetmiş olduğumdan oyun hakkındaki görüşlerimi uzatamıyorum.

Gerdek:

Gerdek âdetleri tıpkı şehirlerde olduğu gibidir. Yalnız gerdek namazında kadın erkek birlikte Allahtan fazla "erkek evlât" vermesini dua ederler.

Kekil günü:

Şehirlerde cuma günü yapılan paça[1] âdeti yürüklerde cumartesi günü yapılır ve bunun ismine "kekil" denir.

Kekil günü, yalnız kadınların günüdür. O gün başka obalardan da bir çok kadın gelir ve akşama kadar türküler söylenerek tefler çalınır, Kekil bayramı kutlanır. Bu bayram, gelinlerin son gelinlik bayramıdır.

Kekil bayramında gelinin kızlık ile gelinlik halinin incelenmesi ve tenkit edilmesi âdettir.

Kekil günü kadınlar tarafından söylenen türkülerden meşhur olan bir kaçını şuracıkta okuyalım:

---

[1] Paça: Düğünün ertesi günü,

Ufacık kayaların çekiççiler kırdı,
Domurcuk memelerin yâdeller derdi.
Sevgili günlerin gelin, teberrük[1] *kaldı,*
Saklan gelin, saklan, borandan, kıştan.

Bir başkası:

Yörün güzeller, yaylaya yörün,
Gelin ağlaşır da, bir fırsat verin,
Güveğimiz gelende halıyı serin,
Yörün gidelim de fırsat verelim.

Türküler böylece tekrarlanır durur. Akşam olunca herkes evine döner. Güveyi, sağdıç ve arkadaşları ile evine döner.

Ölüm âdetleri:

Yürükler ölümden çok korkar ve bu korkularını tabii göstermeğe çalışırlar:

1 — Cenaze dinî törenle yıkanır.

2 — Ölünün yıkandığı yerde gece bir ateş yakılır. Bazen mezarın başında da ateş yakmak âdet sayılır.

3 — Cenaze evinde: o gün ölü gömüldükten sonra bir ziyafet verilir ve ölüyü gömen topluluk da bu ziyafette bulunur. Ziyafetin adına "kazma takırtısı ziyafeti" denir. Bu ziyafetin masrafları komşular tarafından sağlanır.

4 — Mezar kazanlara ücret verilmez; yürüklerde mezar kazma ortak bir görevdir.

---

[1] Teberrük: Mübarek sayma, uğurlu, mutlu,

5 — Bunlarda hortlama efsaneleri gibi korkuları bilen yoktur.

6 — Ölünün canı için yedi gün sonra çörek dağıtmak, helva dökmek âdettir.

7 — Ölü çıkan eve ertesi gün ekmek ve yemek göndermek âdettir.

8 — Ölü gömülmeden önce başında ve gömüldükten sonra evinde ağıt yakmak âdettir.

9 — Ölünün üstünden çıkanları fakirlere dağıtmak iyi sayılır.

10 — Aşirette ölülerin mezarlarına pek saygı gösterilmediği, bir iki sene sonra da mezarın kaybolduğu görülür. Bunun dışında kalanlar da vardır.

11 — Bulgar dağında ölülere ait inanış ve âdetlerin çoğu din tesiri altındadır. Bundan dolayı dinî adetlerin dışında fazla eğilimlere rastlanmamıştır. Yalnız halkın ölüye fazla önem vermediğine sık sık şahit olunmaktadır.

12 — Ölünün tekrar dirileceğine dair islâmî uyarıya aşiret arasında inanılmakla beraber, bu olacak olay, biraz hayretle anlatılır.

13 — Mezarlarda ve ölü işlerinde fazla masraf yapılmaz; mezarın üstü ince kayalar veya birkaç tahta parçasıyla örtülür.

14 — Mezarın başına kırmızı renkte bir bayrak takmak bazı oymaklar arasında adettir. Bahşiş, Kemikli, Kulfallı obalarında bu âdet görülmüştür.[1]

[1] Tahtacılar bu bayrağın altına "şeker" koyarlar. Ölen insanın en yakın akrabaları veya kendi çocukları her gün ibadet eder gibi bayrağın altından birer şeker alıp yer. Bu önemli bir inanıştır vc her tahtacıda vardır.

HİKÂYE, MASAL, RÜYA, DUYGU VE EFSANELER

Hikâye ve masallar:

Yürüklerde hikâye ve masalın yeri kanun yerini tutmuştur. Hikâyelerin aşiret ruhu üzerinde yarattığı tesirler çok önemlidir. En büyük vatanperverlikler, en önemli imanlar, kıymetli yaşayış ve sosyal hareketler hep bu hikâyelerin ekseni etrafında döner.

Geceleri koca ninelerin anlattıkları masallar gençlerin yiğitliklerini arttırır ve karekterlerini yükseltir. Diyebilirim ki; obalarda hikâye ve masal bir hayat ve düzen şebekesidir.

Kedi hikâyesi:

Kedinin biri obada aç kalmış, dayak yemiş, yüz bulamamış; yaban dağlara kaçmağa, başının çaresini aramağa, kendine siper ve gölge bulmağa karar vermiş.

Dağın başında karşısında bir kaplan çıkmış, bu kediyi bir yaratığa benzetememiş, sormuş:

— Sen kimsin, nesin, ne türlü bir kulsun?

Kedi ezile büzüle yaltaklanmış, kaplanın yanına sokulmuş:

— Ben de vaktiyle bir kaplanın oğlu idim ama kör şeytan beni adamların tuzağına düşürdü. Kırk

senedir adamlar içinde dura dura boyum büyümedi, rengim düzelmedi; şimdi kolayını buldum, onların elinden kurtuldum. Kadanı alayım, taşa tüküreyim beni koru...

Kaplan ömründe adam görmemiş, olanlara şaşmış ve pisiye yalvarmış:

— Gözünü seveyim, bana bir adam göster bakayım, bu adam dediğin ne biçim şeymiş...

Kedi ve kaplan kardeş olmuşlar, adam aramaya çıkmışlar. Karşılarında bir çoban görünmüş. Kedi korka korka bağırmış, adam bağırmış...

Kaplan gülmüş ve kedinin yüzüne tükürmüş:

— Ulan avanak, korkak? Bu da korkulacak bir şey mi? Bir pençelik canı var.

Çobana doğru yürümüş. Çoban kepeneğinin altındaki silâhı çekmiş, kaplanın sol böğrüne dokunmuş. Kaplan yaralanmış. ve kurşunu yer yemez kaçarken:

— Kedi kardaş, adam dediğin senin anlattığından da kötü şeymiş. Yürüüü. Yürü. Kaçıp kurtulmuşlar.

— Zehra bacı —

***

Bu hikâye yürükler arasında insanın her şeyi yapabileceğine dair bir işarettir.

Çoban hikâyesi:

Çobanın biri dört davar kaybetmiş; dağlara düşmüş, davar aramağa koyulmuş... Bir yandan da sesi çıktığı kadar bağıra bağıra türkü söylüyormuş.

Karşısına bir kaç çifçi çıkmış; çifçilere hayvanlarını sormuş. Onlar da bilmemiş. Çoban yine türküye başlamış. Çifçinin biri seslenmiş:

— Bre çoban, davarını kaybeden böyle türkü söyler mi?

Çoban cevap vermiş:

— Şu tepenin ardına kadar bir umudum var, davarı orada da bulamazsam ondan sonra ağladığımı görürsün...

— İsmail Hoca —

⁂

Bu hikâye ümidin insanlar üzerinde ne kadar tesirli olduğunu göstermektedir.

Aşirette iki türlü hikâye vardır: biri "Bozlak" tır ki, bu hikâyeler hem uzun ve hem de türkülü olur. Bunlar: "Elbegli oğlu, Hurşit Bey, Mail Bey, Beyböyrek, Han Mahmut" gibi hikâyelerdir.[1]

Bu hikâyeleri anlatan âşıklar oba arasında çok büyük bir saygı görürler ve büyük bir zevkle dinlenirler.

Rüyalar:

Aşirette rüyaya karşı garip bir inanış vardır. Gece rüya görmek isteyen bir kimse yastığının altına bıçak, silâh, demir parçası veya mahramasını koyar ve o gece gördüğü rüyayı niyetine göre yorumlar.

---

1 Yedinci kitabımızda bu hikâyeleri okuyacaksınız.

Rüya anlatacak adama bir ağızdan "Sonu uğur ola" demek âdettir.

Rüyalar obalarda en yaşlı adamlar ve kadınlar tarafından yorumlanır, daima hayırlı yorumlar yapılır.

Renkler: Rüyada yeşil görmek: murat, kara görmek: mutluluk, ak görmek: sıkıntı, kırmızı görmek: kahramanlık, mor görmek: devlet olarak yorumlanır.

Dokuz ayına basmış gebe kadınlarla yeni doğurmuş lohusa kadınların rüyalarının aynen çıktığına inanılır.

Duygular:

Yürüklerde kuvvetli bir vatan duygusu vardır. Vatanını sevmeyen, onun mutluluğu ve felâketleriyle ilgilenmeyen bir obalı olmaz. Hemen hemen hepsi siyasî sohbetlerden, savaş sözlerinden, aşk maceralarından fazla zevk alırlar. Özellikle vatana ait kahramanlık hikâyelerinde önemli bir duygululuk ve merak göstermekten kendilerini alamazlar. İntikam hisleri pek kuvvetli gibidir.

Efsaneler:

Bulgar dağı yürükleri arasında gözle görülen efsaneler o kadar fazla değildir. Yalnız:

1 — Torosların sivrilmiş tepelerini kutsal saymışlar ve hepsine birer dede adı vermişlerdir.

2 — Kara cin, şeytan düşünceleri zihinlerde yer etmiştir.

3 — Gün doğusu (doğu) bölgesine karşı önemli ve şaşılacak kadar bir saygısızlık vardır. Doğuya genel olarak "yalancı bucak" ismi verilir.

4 — Batı, aşiretin ruhunda güzel bir yer etmiştir. Aşiret batı'ya bağlıdır ve her iyiliğin batıdan geleceğine inanır.

6 — Güney, aşirette afet (tabiî felâket), felâket ve uğursuzluk yeridir. Güney bölgesine, özellikle güney batıya halk "Kara bucak" ismini vermiştir.

7 — "Taşa tükürdüm" deyip taşa tükürmek ve sonra bir söz vermek oymaklar arasında yemindir. (Fakat yaygın değildir.)

7 — Acıya acı; içilen kötü suyu sancı iyileştirir diye inanç vardır. Buna şöyle bir atasözü söylerim:

"Acı acıyla, su sancıyla Kes avrat bir soğan daha"

-Koca Hasan- (Beğdik)

Bulgar Bozoğlan:

Bulgar dağında en büyük dede, "Bulgar Bozoğlan" dedesidir. Bu dedenin türbesi Ereğli'ye bakar ve Bulgar dağlarının yüksek bir tepesindedir. Yazın Bozoğlan tepesinin güney eteğinde Bahşiş aşireti yaylâr.

Bozoğlan tepesi üstünde bir türbe ve türbenin içinde bir mağara vardır. Türbe tahtadan yapılmıştır. Bu türbeye dair söylenen sözlerden bir kaç tanesini vereyim:

1 — Bulgar Bozoğlan üç kardeş imiş. Bozoğlan Dede, Köy Dedesi (Ereğli'nin bir köyüdür), Yüğlük Dede (Yüğlük Bulgar dağlarında yüksek bir tepedir.)

Bozoğlan türbesini ilk yapan ve onu geliştiren adam, Ereğli'nin Divle bucağından Halimoğlu imiş ve Bozoğlanın adına bu kişi, "Hasan Basrı" dermiş.

2 — Bozoğlan tepesi her adaklıya ümit veren bir türbe sayılır. Çocuğu olmayan kadınların Bozoğlan mağarasına girerse mutlaka çocukları olacağına inanılır. Ve çok defa Bulgar Bozoğlanın adaklı çocukları erkek doğarmış.

Mirçil Ali hikâyesi:

3 — Bir gün yaylâda üç tahtacı kadın konuşuyorlarmış:

— Bacı, yarın Bozoğlan'a gidek, (gidelim), bir dua edek (edelim) de Allah bize birer oğlan çocuğu versin.

Kadınların konuştuklarını, verdikleri kararı ve hatta kararlaştırdıkları hareket zamanını diğer bir çadırda uyumakta olan Mirçil Ali isminde biri duymuş.

Sabahleyin Mirçil Ali kadınlardan önce yola çıkmış, Bozoğlana varmış ve mağaraya girmiş, avlarını beklemeğe başlamış.

Kadınlar gelmiş. Mirçil içerden ağır ağır ve tesirli bir sada ile seslenmiş:

— "Birer birer gelin ha!"

Kadınlardan biri içeri girmiş, bir süre sonra yorgun argın çıkmış.

Yine mağaradan ses yükselmiş. İkinci kadın girmiş. Bir hayli zaman geçmiş, öğleye doğru mübarek dede üçüncü kadını kabul etmiş. Saf kadınlar öğleden sonra obalarına dönmüşler. Yolda konuşurlarken kadının biri demiş ki:

— Yardımı hazır olsun, Bozoğlan Mirçil Ali'ye ne kadar benziyordu.

Öbür kadınlar .'Heye... heye...' diye hayretle bunu doğrulamışlar. Bunlar körü körüne inanmanın acı sonuçlarıdır.

Rüzgârlar:

Yürükler arasında rüzgârlara ait bazı âdet ve isimler vardır:

1 — Kış rüzgârları, kuzey ve doğu rüzgârları olarak tanınır ve rüzgârın ismine "gülek yel" denir. Kuzey rüzgârına "poyraz", doğu rüzgârına "kışyeli" ismi verilir.

Yıldızlar:

Aşiret aarsında yıldızlara karşı tabii eğilimler vardır. Yıldızlar çok zaman onların barometresi ve birer fal aynasıdır.

"Terazi, üç kardeş, ülker, demirkazık" gibi yıldız isimleri söylenir ve bu yıldızlar mevsim yağmurlarında birtakım inanışlara sebebiyet verir.

İtikatlar (inanışlar) :

Yürüklerin böyle adlı sanlı adamları bile bir çok tabii olaylara inanırlar ve bunlardan önemli sonuçlar çıkarırlar:

1 — Baharda batı rüzgârları fazla eserse o yılda kıtlık olacağına inanılır.

2 — Yazın gündüzleri esen güney rüzgârına "meltem" denir. Yaz gecelerinde esen rüzgârlara "poyraz" denir. Gerek poyraz, gerek meltem rüzgârlarının çok estiği yılların bolluk içinde geçeceği söylenir.

Yaşlar üzerine:

Yürüklerde insanların yaşlarına göre güzellik ve çirkinlik düşünceleri Karacaoğlan'ın şu türküsündeki inanışlara bağlıdır.

Onbirinde bir yâr sevdim,
Yeni açmış güle benzer.
Onikide şeker şerbet;
Al yanağı bala benzer.

Onüçünde, gözün süzer,
Zilfin [1] gerdanına dizer,
Kargı, kamış gibi uzar,
Boyu, selvi dala benzer.

Ondördünde, kurt bilekli,
Sözleri hakka dilekli,
Yeşil başlı, çıngırdaklı,
Coşan, yıkan yele benzer.

---

1 Zülfün.

Onbeşinde, bilir işin,
Çeşit çeşit bağalar başın.
Tenhalarda bulur eşin,
Çiftleşen kekliğe benzer.

Onaltıda, deli dolu,
Hiç bilmez gittiği yolu,
Söylenir obanın kulu,
Dikenli bir yola benzer.

Onyedide, bedir bedir,
Yâr, senin ikramın nedir?
Nere çeksen ora gider,
Acı, tatlı kula benzer,

Onsekizde, seke seke,
Gözyaşını döke döke,
Eğirir kaytanın büker,
Kız petekte bala benzer.

On dokuzda, dokur kılın,
Eritir petekte balın.
Ellenmemiş ince belin,
Bir turnada tele benzer.

Nâçar Karacoğlan, nâçar;
Aşkının kitabın açar.
Yirmide vaktı da geçer;
Geçmez akça pula benzer.

"Karacaoğlan" türkünün burasında vezin değiştirerek yaşların sınıflandırılmasına devam eder.

Otuzunda, sızı iner dizine,
Kırkında da duman çöker gözüne.
Ellisinde, itler bakmaz yüzüne,
Altmışında, tek dişli bir kaza benzer.

Bu türküler yürükler arasında insanın yaşlarıyla geçirdiği değişikliklere kılavuz olarak kullanılır.

Hastalık ve tedaviler:

Yürüklerde hastalık ve tedavi işleri sanki bir efsanedir. Topladığım bir kaç hastalığı ve tedavisini şuraya kaydetmeyi faydalı görüyorum:

1 — Ağız yaraları ve tedavisi: Ağız yarası hangi sebepden meydana gelirse gelsin, kocası ölmüş ve ondan sonra kaynına varmış kadınların saçından biraz kesilir. (Kesilecek saç için kadından izin almak gerekir.) Kesilen saç bala bulanır ve yedi gün ağzı ağrıyan hastanın ağzına sürülür.

2 — Göz hastalığı ve tedavisi: Kara böğürtlen çalısının kökü iyice döğülerek kaynatıldıktan sonra meydana getirilen su ile hastanın gözleri banyo edilir. Kara böğürtlen kökünün suyu çok acı olup sarı renktedir.

3 — Kabızlık: Tek çaresi "yalı otu" veya "mehmuziye" ismiyle şöhret bulan bir otun kaynatılmış suyunu müshil olarak kullanmaktır. Bu ot deniz kenarlarında bulunur.

4 — Dizanteri tedavisi: Dizanteriye yakalanmış bir hastaya kavrulmuş nohut yemesi salık verilir.

5 — Dişlerin hayatı: Dişlerin sağlam olarak kalması ve hastalanmaması için ana dişini döken çocukların çıkardıkları yeni dişleri, bir sarı ineğin idrarı ile üç gün gargara edilir.

6 — Masaj işlemi: Bunlarda masaj işlemi genel bir tedavi gibidir. Bel ağrılarına, sızılara, kırıklara ve diğer adalî hastalıklara masaj yapmak âdettir. Masaj yaparken sıcak su, donyağ, zeytinyağı gibi şeylerle yağlayarak oğuşturmak faydalı sayılır.

7 — Pis illet Hastalığı: Frenginin ismi "Pis illet" tir. Bu hastalık en kötü hastalıklardan sayılır ve herkes buna yakalananlardan iğrenir. Hastalığın tedavisi yoktur. Hastalığa tutulanın öleceğine kesin olarak inanılır.

8 — Başağrısına karşı tuzlu hamur sarmak âdettir.

9 — Karın ağrısında: Kaynamış keven suyunun içine it sineği denilen bir çeşit bitki eklendikten sonra, içine tavuk tersi ve un katılarak meydana getirilen lâpa karnın üstüne sarılır. Aşirette birçok hastalıkların ismi karın hastalığıyla anılır.

10 — Sıtma hastalığı: Sarı renkte temiz bezlere bal dökülür ve bu bezlerle vücudun her tarafı sarılır, tuğla ve sıcak su ile hasta terletilir.

11 — Sancı hastalığı: Sancıya tutulan hastaya bir kara renkli eşeğin bir yerinden çıkarılan kan fincana alınarak hastaya içirilir.

12 — Yürek damarı (Bir çeşit hayalî hastalıktır): Karın damarı ismindeki bu hastalık aynı za-

manda bir çocuk hastalığıdır. Bu hastalık, çocuğu bazlamaya (yufka ekmeğinin dürülmüş kısmı) bağlamak veya vücudunu katranlamakla tedavi olunur.

13 — Nezle için: Başın bir yerini traş ederek ustura ile dağladıktan sonra üzerine tuzlu hamur ve yumurta akı lâpası vurmak âdettir. (Bu tedavinin günden güne azaldığı söyleniyor.)

14 — Hastaların, ziyaretlerde (türbelerde) gece yatmaları ayrıca bir tedavidir.

15 — Mide hastalığı: Midesinden hasta olanların mideleri ocaklı karılar tarafından oğuşturulur ve bu hastalık böylece kırk günde tedavi olur.

Yürüklerde hastalık beklenmedik bir emir olarak kabul edilir ve bunlar hastalıklardan pek çok korkarlar ve hastalıktan korunmayı inanış olarak tanırlar. Hastalığın yaygın anlamı şudur:

"Ecel gelmiş cihana" *"Baş ağrısı bahana"*

Bu atasözünün ruhlarda meydana getirdiği sonuç; kadere boyun eğmekten başka bir şey değildir.

Büyü tedavileri:

Yürüklerde büyünün de önemli bir yer tuttuğu görülmüştür. Erdemli, Çiriş, Karadedeli, Kabasakal, Karadöne oymakları içinde büyüye karşı oldukça hatırı sayılır bir inanç olduğunu gördüm. Bunların arasında başlıca büyüler ateş, kül, ve demir aletleriyle yapılmaktadır. Büyünün en iyisini bilen koca karılara "cadı karı, cazı karı" ismi verilir. Bu karıların daha çok aşk işlerine karışmaları pek kötü sa-

yılır ki, iki sevgilinin arasına giren büyücü kadına "karaçor" denildiği gerçektir. Bazıları bu karaçor kelimesini "Karaçalı" olarak da kullanmaktadır.

Karaçora dair Karacoğlan tarafından söylenmiş bir parçayı Beratlı Hasan'dan almıştım, burada sunuyorum:

Karacaoğlan der ki, ahilen aman,
Araya girmiş de bir cazı güman.
"Çorlarla" âl etmiş, kapladı duman,
Medet Allah medet, öldüreceksin.

Burada ortaya çıkan inanç tam manasıyla açık bir duygunun örneğidir.

İhtiyar bir cadı kadın kötülükleriyle, kurduğu hilelerle Karacaoğlan'ı mânen harap etmeğe ve öldürmeğe kalkmış ve zavallıyı Allahtan yardım istemeğe mecbur etmiştir.

Türküde geçen "Al" kelimesi hile olmakla birlikte büyü anlamını da yaşatır; ve hatta lohusa kadınlara ait "Albastı" inancındaki ayrı bir kadın perisinin ismini de hatırlatmaktan geri kalmaz sanıyorum.

Albasma:

Halk, lohusa kadınlara "Al basacak" diye pek çok korkar. Lohusa azıcık hastalansa hemen obaya haber verilir ve bütün bilgili kadınlar toplanarak bu hayalî hastalığın yine hayale dayanan çarelerini ararlar, Lohusaya albasmaması için alınan tedbirler şunlardır:

Yastığın altına bir orak, bir maşa, bir kurgu (kilit) veya bir açkı (anahtar) konur; ateşte süpürge yakılır ve külü ile bir küllü su hazırlanarak lohusaya üç yudum içirilir, kurşun dökülür. Ve eğer obada bulunursa lohusanın ayağına veya koluna bir zincir baklası takılır.

Al hastalığı, kadın kılıklı bir korkunç yaratıktır. Bu yaratığın elinde bir ciğer vardır. Kendisi dev kadar büyük bir kadındır. Onun gıdasını yalnız lohusaların ciğerlerini koparıp yediğine dair bir inanış vardır. Bu alkarısının korktuğu bir şey varsa o da; demir ve ateştir. Bu inançları Beydikli oymağında Döne kadından dinledim.

Yürüklerde Savaş:

Bulgar dağı oymakları arasında eski zamanlarda devamlı bir şekilde savaş olmuş ve bunlar birbirlerini çok kırmışlardır.

Bu kavgalar içinde en meşhur olanları: Musabozulduğun kavgası, Çeçtepe kavgası, Yüğlük dağı kavgasıdır.

Devlet adına yapılan savaşlarda yürüklerin pek eski zamanlardaki durumları bugün bilinmiyor. Şimdi bunlarda devlet savaşı olarak bilinenler: Moskof, Yunan, savaşları, Girit isyanı, Cihan ve Kurtuluş savaşlarıdır.

Dünya savaşında; Koyuncu aşiretinden iki yedek subay, 25 asker şehit olmuş ve 55 Türk esirliğin acılarını görmüştür. Kurtuluş savaşında Bahşiş aşi-

retinden beş kişi şehit olmuştur ve bunlardan biri eshâb-ı kehfte kalmıştır.

Ayaş aşiretinden dünya savaşında; 40, Kurtuluş savaşında 5 genç şehit olmuştur.

Koçaç aşiretinden dünya savaşında 31, Kurtuluş savaşında yalnız bir kişi şehit olmuştur.

Bulgar dağı yürükleri Ala ve Kozan dağı yürüklerinden daha fazla devlet savaşlarıyla meşgul olanlar arasındadır.

Devlet savaşlarıyla mümkün olduğu kadar uğraşmış Bulgardağı oymaklarının büyükleri, Balkan ve Trablus savaşını hatırlamıyorlar.

Yunan savaşında Koyuncu, Ayaş, Koçaç, Koca Hasanlı oymaklarının Dümeke sırtlarında başarıyla savaştıkları ve takdirler almış oldukları söylenmektedir.

Koçaç'tan Koca Mehmet Ağa, Alasonya savaşındaki başarıyı Dömeke başarısından daha üstün görmektedir. Bu değerlendirme Koca Mehmet'in şahsî görüşüdür.

Kurtuluş Savaşı sırasında Bulgar dağı oymakları arasında çok değerli fedakârlıklar yapılmıştır. Sırasıyla onların önemli olanlarından bahsediyorum.

Bulgar dağında Kurtuluş Savaşı:

Bulgar dağında millî hareketleri ilk defa körükleyen şahıslar şunlardır:

"Veli Haşim Bey, Kozanlı Mustafa Bey, Mutlu Mirza Bey, Yazar Hoca, Öğretmen Ahmet Refik Bey"

Bu değerli Türk gençlerinden sonra yürüklerin zengini, yoksulu, hepsi bir gönül ve duygu birliği ile millî harekete katılmış ve kutlu başarılar etmiştir.

Dağlılar kendilerine verilen işleri büyük bir aşk ile yapmışlar ve işlerinde kusur etmemişlerdir.

Veli Haşim Bey:

Şurada Veli Haşim Bey merhumun kendi el yazısı ile bana gönderdiği hal tercümesini okumak her türk genci için bir ödevdir.

1 Ekim 1928

Kardeşim Rıza Bey,

Bir sayfa bile dolduramayacak olan şu kısa hal tercümemi sunuyorum.

1 — İsmim Veli Haşim, babamın ismi Hacı Osman. 1307 (1889-90) doğumluyum. Tarsus'un Musalı köyünde doğdum. Annem Emine'dir. Annem babam ölmüştür.

2 — 1910 - 1911 yılı Adana Erkek Öğretmen Okulu mezunuyum. Sıra numaram, beş. Derecem; pek iyidir.

3 — 1 Eylül 1911 den 12 Ocak 1912 tarihine kadar Adana Turan Okulu öğretmenliğinde bulundum.

4 — 22 Ocak 1912 de İstanbul yedek subay namzetleri ordugâhına girdim. 28 Ocak 1917 tarihinde askerlik görevimi bitirdim.

5 — 1917 yılı köyümde tarım ve ticaretle uğraştım.

6 — 8 Şubat 1918 de kuvayî milliyeye katıldım, 25 Temmuz 1921 de görevimi tamamladım.

7 — 1 Mart 1919 tarihli yedek üsteğmenim.

8 — 1921 - 1922 yıllarında Mersin'de ticaretle uğraştım. 1340 - 1921 de kısmî seferberliğe katıldım. Bu görevi yaptıktan sonra yine köyümde tarımla uğraştım.

9 — Son defa kabul edilen Millî Eğitim teşkilâtı kanununa uygun olarak 14 Eylül 1926 da, Mersin Kurtuluş Okulu öğretmenliğine 1000 kuruş maaşla atandım. Fakat hastalığım benim bu aziz yavruları doya doya okutmama izin vermedi. Ölürsem yalnız buna yanarım. Hürmet müdürcüğüm...

Sevdiğiniz

Haşim "

Ölümünden altı gün önce gönderdiği bu mektup zavallı vatanperver ve büyük Haşim'in belki son yazısı idi.

Haşim'in 1918 doğumlu Nilüfer, 1922 doğumlu Dündar Sadık, 927 doğumlu Doğan Haşim isminde üç çocuğu kalmıştır.

Başta Dr. Reşit Galip, Süleyman Fikri, Ahmet Hamdi Beyefendiler olduğu halde Mersin ve Tarsus Türkocakları bu genci tutulduğu hastalıktan kurtar-

mak için iki defa İstanbul'a gönderdilerse de kurtulamadı.

Haşim, 7 Ekim 1928 günü hayata gözlerini kapadı. Bu büyük mücahidin şimdi bir mezarı da Mersin ve Tarsus gençlerinin kalbidir.

Yazar Hoca ile görüşme:

Bir rüya: Savaşın başlangıcında bir gün Yazar Hocaya Koyuncu oymaklarından topal Hasan kızı Emine gelmiş, bir rüya gördüğünü söylemiş ve yorumlamasını rica etmiş. Rüyasını anlatmağa başlamış:

— "Düşümde ay, tam obanın ortasına doğdu, biraz durduktan sonra birden ikiye bölündü, iki parça oldu. Ayın bir bölüğü doğuya, bir bölüğü batıya doğru yürüdü. Batıya giden bölük battı, doğuya giden batarken geri döndü, yine obanın başına geldi büyüdü; sonunda eskisi gibi bir ay oldu. Hoca, bu nenin nesi?"

12 Şubat 336 (1917-18) tarihinde söylenen bu rüyayı Yazar Hoca şöyle yorumlamıştır:

— "Batıya giden varsın gitsin. Doğuya gidip de geri dönen bölük "Türk" tür. Türk kuvvet bulacak ve büyük bir devlet kuracak bacım." demiş.

Kadın sevinçle çadırına dönmüş ve Mehmet Efendi'nin bu yorumu arkadaşları tarafından alkışlanmıştır.

Müdafaa-i Hukuk:

Bulgar dağında müdafaa-i hukuk cemiyetinin ilk kurulduğu ilk merkez, Yağdağ bucağının Güzeloluk köyüdür.

O zaman müdafaa-i hukuk cemiyetine ilk defa başkanlık eden ve şimdi Silifke müftüsü Yazar Hoca diye bilinen Mehmet Efendi, bana cemiyetin kuruluşunu şöyle hikâye etmiştir:

"12 Şubat 336 tarihinde Mersin'in kuşatılması üzerine köyde büyük bir heyecan geçiriyorduk. Hava o kadar soğuktu ki evden çıkamıyorduk. Misafir geldi dediler, dışarı fırladım. Mutlu Mirza Bey, Kozanlı Mustafa Bey, Veli Haşim Bey ve altı er köy odasına inmiş. Bunlar öyle zamanda gelmişlerdi ki, ufak bir teklifin bizi istediği yere sürükleyeceği bir coşkunluk içinde bulunuyorduk.

Geceleyin bu saygıdeğer misafirler bize maksatlarını anlattılar. Biz köyün bazı ihtiyarlarıyla görüşmemizi, danışmamızı rica ettik. Onların izinleriyle o dehşetli soğuk gecede hemen Bozburun'da İbrahim Efendi'ye, Lemas'da Şıhmanzade Hüsnü Efendi'ye birer adam saldık, onları da acele olarak köyümüze davet ettik.

Gönderdiğimiz mektuplara Hüsnü Efendi cevap vermedi. Fakat İbrahim Efendiden şu şekilde bir cevap aldık:

— "Hava çok soğuk, reyimi size veriyorum."

O mektuplar hala yanımda saklıdır. 13 Şubat 336 gecesi kendi kendimize bir toplantı yaptık ve o

gece hukuk cemiyetini kurmayı başardık. Köy ağaları beni başkanlığa seçtiler. Ve idare heyeti şu şekilde kuruldu: Reis: Yazar Hoca, üye: Ali usta, Yılde Hasan, İbrahim Efendi, Hacı Şaban, İshak Hoca

Şubatın 14. sabahı heyetimiz işine başladı. Kozan'lı Mustafa Beyin ilk defa yayınladığı sözlü bildirisine göre şu ilk kararı verdik:

10 eri güvenlik ve 30 eri gezici muhafız (koruyucu) kıt'ası olmak üzere kırk erin hazırlanması kararını aldık. Kâğıt bulunmadığı için ilk karar defteri olarak öğretmen Refik Beyin yardımıyla mektebin eski bir defterine baş vurduk. Bu defter talebenin gayret ve çalışmalarını kayda yarayan bir defterdir. Defter hala elimde çok kıymetli bir eser olarak saklıdır. Köyümüzde kurularak hizmetleri görülen müdafaa-i hukuk cemiyetinin bu karar defterlerinde madde madde kaydedilen kararların özetleri şunlardır:

Bir Numaralı Karar

13-14 Şubat 1920

Madde 1 — Sınırı beklemek üzere otuz erlik bir bölüğün kurulması.

Madde 2 — İki süvari, on piyade erinin on günde bir değişmek üzere Güzeloluk'da talim ve terbiye görmesi.

Madde 3 — Bu erlerin terbiye ve talimleri için bildiri gereğince ödeneğini almak şartıyla bir bölük kumandanı atanması.

Madde 4 — Sınırda bulunan Erdemli, Çerçil, Kurumşalı, Arslanlı köylerine cephane gönderilmesi.

Madde 5 — İki istihbarat (haberleşme) erinin atanması ve ücretinin sonradan kararlaştırılması.

Bu şerefli kararlar Bulgar yürüklere arasında sevimli bir neş'e ile derhal uygulanmış ve halk, Türk benliğinin kutsallığını bir kere daha göstermiştir.

İki numaralı Karar

Bir numaralı kararın üçüncü maddesindeki bölük kumandanlığına ödeneği sonra verilmek üzere Güzeloluk köyünden yedek subay öğretmen Tatar zade Ahmet Refik Efendinin atanmasına karar verilmiştir.

Hoca Efendi burada dedi ki: İşi uzatmayalım, bundan sonraki kararlarımız da: Taşıma hayvanı fişek ve elbise sağlanması, ileriye gönderilecek asker bölüğünün geçimi ve kumandanının ödeneği ile buna benzer kararlardır.

Bu kararlar arasında anılmağa değenleri: Mersin jandarma kumandanı Galip Beyin 80 kişilik bölüğünün masrafları için 6758 kuruşun harcanması gerektiği.

Yazar Hoca Mehmet Efendi bundan sonra biraz düşündü ve dedi ki: 27 Şubat 336 da Kozanlı Mustafa Beyin 27 kişilik bölüğü ve 4 Mart 336 da da Güzeloluk'un 30 kişilik bölüğü, Karahıdırlı Köyü tarafından sınırı geçti ve düşmana ilk saldırıyı başarıyla yaptı.

Yevmiyeleri birer lira olarak sağladığımız bu erlerimiz Silifke ilinde kuvâyı millîye kuruluncaya

kadar bir gün işinden geri kalmadı, sonra bu teşkilât aynen ile bağlandı.[1]

Bundan sonra Hoca Efendi, köylerinde kurdukları, bu hayırlı işe mutasarrıf ve jandarma kumandanının araya girerek millî varlığa darbe indirmek istediklerini fakat başaramadıklarını acı bir alayla anlattı.

Bulgar dağında kurtuluş savaşında yararlıkları görülen türklerin yaptıkları işler hakkında Yazar Hoca Efendinin bilgisine baş vurdum. Hoca Efendi bunlara da cevap verdi:

Bulgar dağında yararlık gösterenler:

Kurtuluş savaşında yararlık göstermeyen hiç yok. Büyük yararlıkları görülenler ise pek çoktur. Size ufak bir olay anlatayım.

1 — Güzeloluk'ta "Hoca Mustafa" bölüklerde canını feda edercesine hizmet etmiştir.

Bu Mustafa gözetleme sırasında bir gün Mezitli civarında bütün gün su içinde kalarak görevini fedakârlıkla yerine getirmiştir.

2 — Yağcı Ahmet: Güzeloluk'tan Yağcı Ahmet evli olup, ticaret için Mersin'e gitmiştir. Ahmet, Fransızlar tarafından yakalanmış ve sorguya çekilmiştir. Bu adam çeteler hakkında bilgi verirken demiştir ki: "Bizim köyün yamacındaki dağlarda bir çok çete var; ben 100, siz 300 tabur deyiniz. Sayısını bilmiyorum ama çok, her çalı dibi çete dolmuş. Bir takım

---

[1] Müftü Mehmet Emin Beyde hala saklı olan bu ilk karar defterinin İnkılâp müzesinde saklanması hatıra gelir.

yabancı adamlar. Bu adamlar bizim toprağın adamına benzemiyorlar. Her tarafları kurşun dolmuş yabancı herifler; iri yarı kuvvetli yapılı bir takım. Benim gördüğüm, tanıdığım adamlar değil. Başkalarını bilmiyorum, çünkü; bizi yanlarına sokmuyorlar. Topları, kazanları, fırınları, herşeyleri var; köyümüzden yumurta bile almıyorlar. Acayip bir takım insanlar; ben şaştım bunlar nedir".

Ahmet'i sorguya çeken bir ermeni sonunda kalemi elinden bırakmış ve kumandanına koşmuş, beş dakika sonra Ahmet kumandanın odasına girmiş ve aynı ifadeyi orada da vermiş. Ortalığı düşünceye kardırmış.

Bunları anlatan yazar Hocaya dedim ki:

— Aşiret hiç şüphe günleri geçirdi mi?

Hoca Efendi cevaben: Konya isyanından sonra bir halife ordusu lâfı çıktı fakat halkın fikirlerini kuvvetlendirmeyi başardık.

— Mehmet Emin Efendi halkın ırkî ve dinî davranışların da fark var mıdır? Buna da cevap verdi. "Bizim halkımız müslüman olmaktan çok Türktür. Bütün hareketlerinde temel Türk âdetleridir. Dini de severler fakat dinin her kuralına uymazlar, buna en belirli örnek kaçgöçtür. (Erkekten kaçma)

Görüyorsunuz ya biz kadın erkek bir arada yaşarız."

Gerçekten, aşirete hakim olan düşünce, dinî inanışlardan çok millî inançların bağları ile bağlanmaktır.

Güzeloluk köyünün muhterem simalarından Yazar ve arkadaşları

X Yaylalarda bana arkadaşlık eden İlhan Bey.

Bir Bahşiş kızı.

Güzeloluğun Cami ve Mektebi.

Koçaç oymağı ağası Koca Memet ve çadır halkı.

İvrizde Bereket Tanrısı. Bak sahife (47—48)

Yayla Yollarında obanın en nafız simalarından bir ihtiyar kadın.

Bir Yürük anası.

Bir Yürük ana ve kızı.

Boynuinceli oymağı ağası Hacı Süleyman.